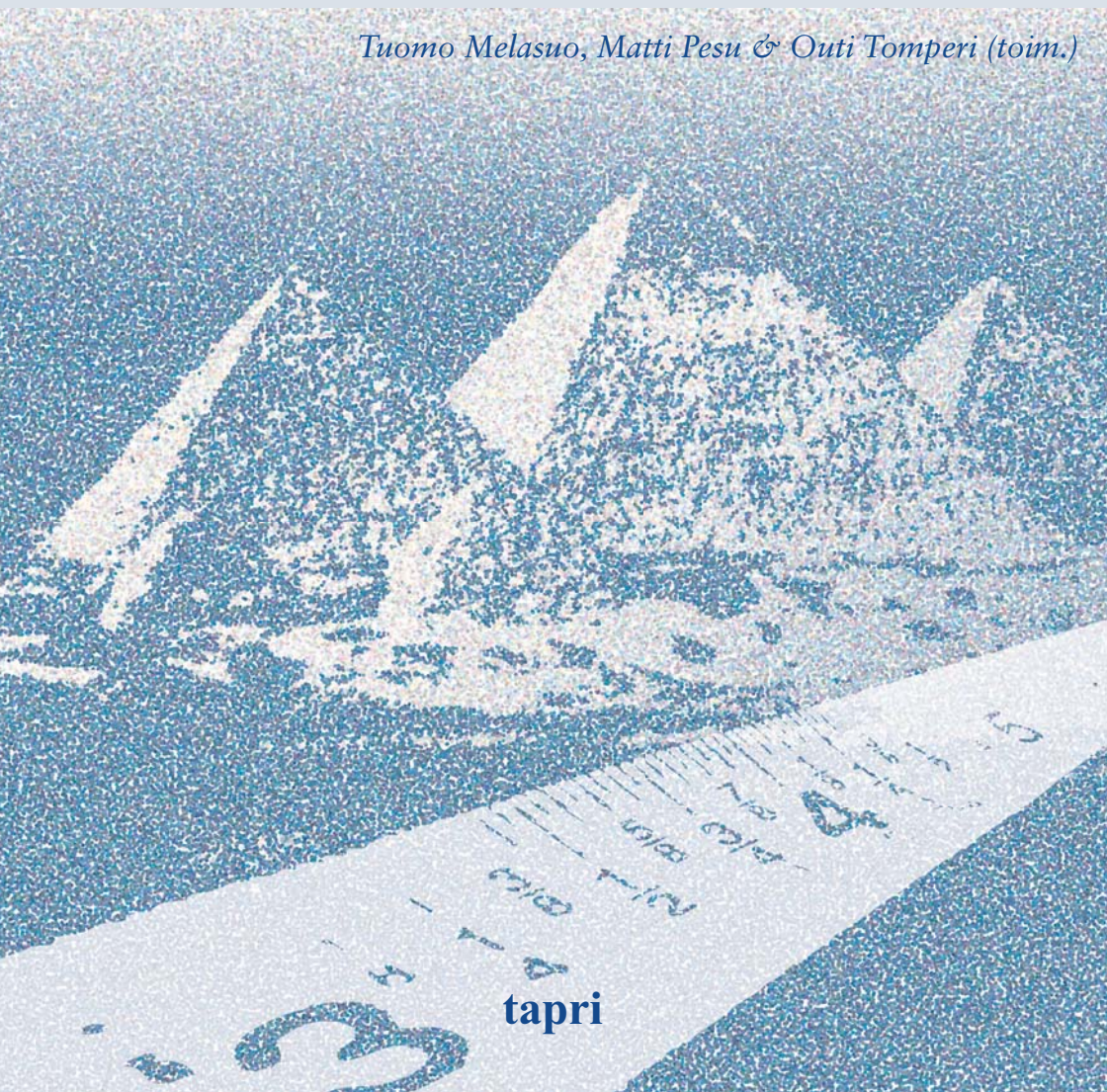

IMPIVAARASTA PYRAMIDEILLE

KULTTUURIENVÄLINEN VUOROPUHELU JA SUOMALAINEN KANSALAISYHTEISKUNTA

Tuomo Melasuo, Matti Pesu & Outi Tomperi (toim.)

tapri

IMPIVAARASTA PYRAMIDEILLE

Kulttuurienvälinen vuoropuhelu ja suomalainen kansalaisyhteiskunta

Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus TAPRI
Verkkójulkaisu no. 3

IMPIVAARASTA PYRAMIDEILLE

Kulttuurienvälinen vuoropuhelu ja suomalainen kansalaisyhteiskunta

Tuomo Melasuo, Matti Pesu & Outi Tomperi
(toim.)

Tutkimustiedotteita/TAPRI

Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus TAPRI,
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö,
33014 Tampereen yliopisto

<http://www.uta.fi/ky/tutkimus/tapri/>

© Kirjoittajat ja TAPRI

Julkaisu on työstetty Anna Lindh -säätiön taloudellisella tuella

ISBN: 978-951-44-8512-1

ISSN: 1459-5184

Kannen suunnittelu: Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino Oy

Painopaikka: Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino Oy

Tampere 2011

SISÄLLYSLUETTELO

NIINPÄ NIIN... ELI MITÄ SANOISIN JOHDANNOKSI <i>Tuomo Melasuo</i>	9
ARABIKATU JA MANNERHEIMINTIE <i>Mikko Lipsanen</i>	17
ANNA LINDH -SÄÄTIÖN TOIMINNAN HAASTEITA TULEVAISUUDESSA <i>Karim Maïche</i>	25
USKONNOSTA, USKONNON LUKUTAIDOSTA JA ABRAHAMIN LAPSISTA <i>Pekka Lindqvist</i>	33
USKONTODIALOGI AVAA OVEN UUTEEN NÄKÖKULMAAN MAAILMASTA <i>Heidi Rautionmaa</i>	47
TAIDE KULTTUURIEN- JA USKONTOJENVÄLISEN VUOROPUHELUN TUKENA <i>Satu Mustonen</i>	61
KASVAMINEN JA ELÄMINEN MONIKULTTUURISESSA SUOMESSA <i>Pia Jardi</i>	69
VUOROVAIKUTUS HISTORIANÄKEMYKSEN VANKINA <i>Ari Rusila</i>	83
MERKINTÖJÄ ARABIKEVÄÄSTÄ, YHDYSVALLOISTA JA MEDIASTA MEILLÄ JA MUUALLA <i>Esa Aallas</i>	95
KULTTUURIEN KOHTAAMISIA MAROKOSSA <i>Leena-Maija Talikka</i>	101
MONIKULTTUURISIA ASKELIA YHDESSÄ NUORTEN KANSSA <i>Maria Wikberg</i>	113
KOHTAAMISIA KASVOTUSTEN <i>Timo Virtala</i>	127

VAAN KUINKAS SITTEEN KÄVIKÄÄN? <i>Katariina Salmisalo</i>	135
STETE – TURVALLISUUSPOLITIikka 40 VUOTTA <i>Anna Kotaviita</i>	147
SIVILISAATIOIDEN ALLIANSSI <i>Ilari Rantakari</i>	159
EURO–VÄLIMERI-YHTEISTYÖ KULTTUURIENVÄLISEN DIALOGIN EDISTÄJÄNÄ <i>Risto Veltheim</i>	169

NIINPÄ NIIN...ELI MITÄ SANOISIN JOHDANNOKSI

Tampereen rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus TAPRI
Professori Tuomo Melasuo

Kirjoittaja on Tampereen rauhan- ja konfliktitutkimuskeskuksen tutkimusjohtaja ja Välimeren alueen asiantuntija.

“Vanha maailma”, mitä kaikkea sillä tarkoitetaankaan¹, on aina mielletty erilaisten kulttuurien kohtaamisten kautta muodostuneeksi kokonaisuudeksi, sanoisin jopa toriksi, jossa erilaisuudet ilmenevät yhtä aikaa ja rinnakkain. Löytöretkien ja “uuden ajan” alun myötä Euroopasta alettiin puhua “Vanhana mantereena” suhteessa lähinnä Pohjois- ja Etelä-Amerikan “Uudeksi maailmaksi” muotoutuvan käsitteen vastaparina.

Eurooppalaiset siirtomaaimperiumit kaikessa karmeudessaan olivat yksi ilmentymä kulttuurien välisestä vuoropuhelusta. Nämä siirtomaaimperiumit hajosivat toisesta maailmansodasta 1970-luvulle yltävänä aikana viimeisten siirtomaiden itsenäistyessä 1980-luvulla.

¹ Vanhalla maailmalla tarkoitetaan koko antiikin vuosituhansia kestänyttä ja lähinnä Välimeren eri alueet käsittänyttä aikakautta aina eurooppalaisen keskiajan alkuun ja islamin syntyyn asti.

Siirtomaaimperiumien purkautumisen jälkeen Euroopan ja kolmannen maailman² väliset suhteet ovat olleet yksi kansainvälisen politiikan keskeisistä teemoista. Viime vuosisadan lopulla ja nykyisen alussa kulttuurienväliset suhteet ovat nousseet laajemmin yhteiskunnalliseksi keskustelunaiheeksi niin globaalisti kuin paikallisestikin.

Kulttuurienvälinen vuorovaikutus on tietysti pitkään koskenut myös Suomea. Oikeastaan missään historian vaiheessa maamme ja sen asukkaiden kehittyminen ei ole tapahtunut umpiossa vaan päinvastoin. Vuorovaikutus ulkopuolisen maailman kanssa on ollut tärkeä osa kohtaloamme niin hyvässä kuin pahassakin.

Väikutteitä Suomeen on tullut niin Ruotsista kuin Venäjältäkin ja muualta Itämeren alueelta. Myös kontaktit muualle Manner-Eurooppaan ovat olleet tärkeitä. Menemättä esihistoriaan ja sivuuttaen viikinkien seikkailut Venäjän jokireiteillä siellä arabeja kohdaten suomalaisten varsinaiset kirjatut yhteydet, eli lähinnä pyhiinvaellukset, Välimeren maailmaan sijoittuvat myöhäiskeskiaikaan.

Suomalainen yhteiskunta on harrastanut kulttuurivuoropuhelua hyvin erilaisilla elämänalueilla ja hyvin erilaisten toimijoiden toimesta siis jo kautta maailman sivun. Usein tämä vuorovaikutus on ollut kaikkea muuta kuin yksioikoista, koska erilaiset koti- ja ulkomaiset eturistiriidat ovat sitä sävyttäneet.³

Ei siis ihme, että suomalaiset kansalaisjärjestöt ja suomalainen kansalaisyhteiskunta heittäytyivät täysillä mukaan Euro–Välimeri-kulttuurivuoropuheluun, kun se nykyisessä mielessä noin kymmenen vuotta sitten New Yorkin syyskuun 2001 tapahtumien myötä yleismaailmallisesti vauhdittui. Jo aikaisemmin poliittisen islamin näkyvyyden lisääntyminen, Salman Rushdien tapaus, Edward Saidin mielenkiintoiset orientalisminäkemykset⁴ sekä vähemmän onnistuneet ja lähinnä patologiset käsitykset sivilisaatioiden törmäyksistä olivat valmistaneet tietä vuoropuhelujattelulle.

² Kolmas maailma on 1950-luvulla syntynyt käsite, joka tarkoittaa suurvaltablokkien ulkopuolelle syntyneitä poliittista kokonaisuutta. Bandungin konferenssin jälkeen se ilmeni erityisesti "Sitoutumattomien maiden liikkeenä".

³ Tätä teemaa koskevaa korkeatasoista ja monipuolista kirjallisuutta on ilmestynyt kiitettävä määrä 1980-luvulta eteenpäin. Itse yritin kartoittaa suomalaista tutkimusta koskien Euroopan ulkopuolista maailmaa toimittamassani kokoomateoksessa *Wallinista Wideriin - suomalaisen kolmannen maailman tutkimuksen perinteistä*, 331 s., Rauhantutkimus tänään, Vol. VIII. Suomen rauhantutkimusyhdistys r.y., Tampere, 1984.

⁴ Edward W. Said, "Orientalismi", alkuteos *Orientalism*, 1978, suom. Kati Pitkänen. Gaudeamus, Helsinki, 2011.

Koko kulttuurienvälinen vuoropuhelu on monessa mielessä käsitteellisesti ongelmallinen. Eiväthän kulttuurit ole itsenäisiä ja aktiivisia toimijoita, mutta niiden piirissä vaikuttavat ihmiset ja esimerkiksi valtiot sekä muut kokonaisuudet ovat. Itse kulttuurikäsitteen määrittely ei ole ongelmaton. Nykyisessä kulttuurivuoropuhelukeskustelussa kulttuuri usein samaistetaan uskonnon kanssa, ja vuoropuhelu nähdään ensisijaisesti uskontojen väliseksi. Kulttuuri on kuitenkin uskontojakin laajempi kokonaisuus. Meillä käytetään myös termejä korkeakulttuuri ja kansankulttuuri, johon myös populaarikulttuurin käsite kuulune. Euro-Välimeri-vuoropuhelun kannalta ehkä käyttökelpoisin on laaja antropologiasta periytyvä kulttuurin käsite, johon sisältyy kaikki yhteisöjen ja yksilöiden elämään liittyvät sukupolvelta toiselle siirtyvät toimintatavat ja uskomukset. Takavuosina Suomessakin käytiin vilkasta ja osittain innostunutta keskustelua “toisen” kohtaamisesta, “toiseudesta”. Tässä teoksessa tämä toiseuden problematiikka loistaa poissaolollaan. Ehkä hyvä niin, sillä käsitähän ei korostanut vuoropuhelua vaan erottelua ja hylkäämistä, eli loppujen lopuksi se oli pelkkää tarpeetonta nimittelyä.

Tämän kirjan artikkelit ovat suurenmoinen osoitus suomalaisten käytännöllisestä älystä ja kulttuurista myös tällä saralla. Ne lähestyvät kulttuurivuoropuhelua yksittäisten toimijoiden, yksilöiden tai yhteisöjen käytännöllisen yhteistyön kannalta. Juuri tämä on varmasti se ympäristö, jossa todellista kulttuurienvälistä vuoropuhelua edistetään. Poliittisia haasteita, uskonnollisia ulottuvuuksia tai vaikkapa maahanmuuttajien kohtaamista paikallisella tasolla voidaan parhaiten käsitellä jokapäiväisen kanssakäymisen ja yhteistyön puitteissa.

Artikkelien kirjo on suuri, ja silti niistä heijastuu ennen kaikkea kirjoittajien omakuva, jonka he ovat teksteissään onnistuneet saavuttamaan esimerkillisesti. Osa artikkeleista käsittelee aihetta teoreettisesti pohtien kykyämme uskonnolliseen ymmärrykseen esimerkiksi luodattaessa Abrahamin perillisten uskonto-osaamista tai historiallisesti avatessaan STETEn (Suomen toimikunnan Euroopan turvallisuuden edistämiseksi) kehitystä “kovan” turvallisuuden analysoinnista ihmisläheisen turvallisuuden ja Välimeren yhteyksien korostamiseen. Ajatuspaja e2 on keskittynyt mielenkiintoisesti luottamus-kulttuurin luomiseen niin kotimaisessa kuin kansainvälisessä ympäristössä. Euro-Välimeri-yhteistyön ja Sivilisaatioiden allianssin merkitystä juuri

Suomelle sekä maamme mahdollisuuksia osallistua merkittävästi niiden toiminnan kehittämiseen arvioidaan hyvin mielenkiintoisesti kahden kirjoittajan voimin.

Suuri osa artikkeleista koskee yksittäisten toimijoiden näkemyksiä perustuen hyvin henkilökohtaisiin kokemuksiin jokapäiväisestä kulttuuriyhteistyöstä, sen saavutuksista, vaikeuksista ja kipukohdista. Tämä tapahtuu yhdistystoiminnan, koulutushankkeiden tai nuorten ja perhe-elämän näkökulmasta. Nämä tekstit välittävät meille rikkaita kokemuksia niin taiteesta ja sen mahdollisista rooleista kulttuurivuoropuhelussa kuin historian opetuksen ja historiankirjojen merkityksestä Balkanilla ja Palestiinassa tavoiteltaessa “laaturauhaa”, kuten eräs kirjoittajistamme asian määrittelee.

Useat kirjoittajat kiinnittävät huomionsa lasten ja nuorten elinolosuhteisiin monikulttuurisessa Suomessa silloin, kun he kohtaavat erilaisia perinteitä koskien esimerkiksi sukupuolta, etnisyyttä ja perhe-elämää. Miten nuoret kokevat yhden tai useamman kulttuurin ja uskonnon rinnakkaiselon omassa perheessään ja laajemmin kasvuympäristössään. Näkökulmien ja lähestymistapojen erilaisuus ja monipuolisuus ovat mielestäni nyt käsissä olevan teoksen yksi suurimpia arvoja ja rikkauksia. Tämä kirjavuus on selvästi valtti yhteiskunnassamme, ja se lisää käsitykseni mukaan yhteiskuntamme mahdollisuuksia kohdata tulevaisuuden haasteet.

Artikkelit ilmentävät oivasti myös kirjoittajien kansainvälisyyden sisäistämistä tämän päivän maailmassa. Osa keskittyy monikulttuurisuuteen suomalaisten perhe-elämässä, osa syleilee maailmoja globaalista näkökulmasta korostaen oman toimintansa, perheensä tai järjestönsä kansainvälisiä ulottuvuuksia. Kokoelman avausartikkeli pohtii innostavasti arabikevään ja Mannerheimintien kohtaamista. Arabikevään opetuksiksi Mannerheimintien kulkijoille se mieltää tarpeen korjata perusteellisesti yksioikoisia käsityksiä oman maailmamme ulkopuolisesta todellisuudesta. Suomalaisten olisi syytä tarkistaa luokituksiaan: Lähi-idässä kaikki eivät olekaan islamisteja. Väriytyneiden mielikuvien takana on todellisuus, joka korostaa yhteisiä universaaleja arvoja. Meidän on mietittävä uudelleen käyttämämme lähestymistavat ja käsitteet. Anna Lindh -säätiön toiminnanjohtaja Andreu Claret käydessään huhtikuussa 2011 Suomessa vaati meitä arvioimaan kokonaan uudelleen 1970-luvun alkupuolelta juontuvat

tutkimusperinteemme.⁵

Niin sanottu arabikevät on varmasti suurempi haaste meille ja kulttuurivuoropuhelulle kuin olemme tähän asti ymmärtäneet. Samalla se tuntuu olevan oire paljon arabimaailmaa laajemmastakin kehityksestä. Melkein kaikki vakavasti otettavat tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että Pohjois-Afrikan ja Lähi-idän yhteiskuntien sosiaalitaloudellinen kehitys erityisesti nuorten ihmisten näkökulmasta on ollut todellinen aikapommi jo pitkään. Ihmisten mahdollisuudet normaaliin elämään ovat jatkuvasti kaventuneet. Poliittisten järjestelmien korostunut autoritaarisuus ja lukkiutuneisuus sekä kulttuurien pysähtyneisyys ovat kaikki yhdessä olleet vuoden 2011 kevään kansannousujen taustalla.

Arabikevättä arvioidessamme unohtamme usein verrata sitä esimerkiksi Espanjan ja Kreikan kansalaisyhteiskuntien samanaikaisiin kokemuksiin. Näissä molemmissa maissa ilmenee kuitenkin samanlainen kyllästyneisyys johtavan eliitin talouspolitiikkaan ja huonoon hallintoon. Jopa perussuomalaisten vaalimenestys huhtikuussa 2011 ja Etelä-Englannin loppukesän 2011 levottomuudet kuuluvat mielestäni laajasti ottaen samaan kehityskulkuun – kyllästyminen jokapäiväisen elämänmenon vaikeuksiin sekä kyvyttömään ja ylimieliseen poliittiseen johtoon.

Libyan sota on vakava uhka arabikevälle kahdessa mielessä. Ensinnäkin, jos eurooppalainen kulttuuri ei pysty tarjoamaan mitään muuta tukea diktaattoreista vapautuville Välimeren etelärannan yhteiskunnille kuin NATOn pommituskampanjat, niin hukka meidät perii. Nuo etelärannan yhteiskunnat tulevat suhtautumaan jatkossa ilmeisesti huomattavasti kriittisemmin eurooppalaisuuteen – eikä syyttä. Toiseksi meidän itsemme ja erityisesti mediamme on helppo palata takaisin kielteisiin mielikuviin arabimaiden yhteiskunnista nyt, kun Libyan ja Syyrian kehitys ovat meille näyttäneet, että alueen tulkinta väkivaltakuvien kautta on kuitenkin se ainoa oikea tapa. Arabikevään myönteiset ulottuvuudet ovat näin pyyhkiytymässä pois tavanomaisuuden karikeroon.

Kuitenkin arabikevään kansannousut perustuivat yhtäältä johtamattomiin ja spontaaneihin sosiaalisiin liikkeisiin sekä toisaalta uskonnollisuudesta vapaisiin tavallisen kansan mielenosoituksiin. Se, missä määrin suomalainen kansalaisyhteiskunta kykenee

⁵ Katso myös Andreu Claret, "Some Comments on the 'Egyptian Revolution' of 2011" (ARI, Arab Reform Initiative) - Real Instituto Elcano, Madrid, maaliskuu 2011.

seuraamaan tätä kehityskulkua, jää artikkeliemme näkökulmasta vielä avoimeksi.

Norjan tragedia, eli heinäkuun 2011 massamurha Oslossa ja Utøyan saarella, on vauhdittanut kulttuurivuoropuhelukeskustelua kaikkialla Pohjoismaissa ja Euroopassa. Ensimmäinen yllätys oli aivan sama kuin arabikevään kohdalla: syyllinen ei ollutkaan ylliradikalisoitunut islamisti. Paikallisten ja laajemmin eurooppalaisten muslimien ilmaisema pelko syylliseksi leimaamisesta synnytti hyvin mielenkiintoisen keskustelun siitä, miten kulttuurivuoropuheluun taas kerran pitäisi suhtautua. Tätä kirjoitettaessa tilanne ei ole mitenkään selkiytynyt tai lauennut. Kaikki vuoropuhelun osapuolet miettivät, miten maailman menoon nyt pitäisi suhtautua. Norjan tragedian yksi seuraus on ollut vihapuheiden aikaisempaa suurempi nousu esille. Tämä on varmasti tärkeää ja myönteistä mutta samalla ehkä tiedostamaton yritys päästä pälkähästä. Norjan tragedia ilmentää huomattavasti syvempää, laajempaa ja vaikeampaa kielteistä kehityskulkua tämän päivän Euroopassa kuin vain vihapuheet ja muut puheaktit, vaikka kuuluukin selvästi kulttuurivuoropuhelun problematiikkaan.

Kohtaamme lähitulevaisuuden seuraavan haasteen varmastikin heti alkusyksynä 2011, kun etemme tulee kysymys Palestiinan valtion itsenäistymisestä eli sen hyväksymisestä YK:n jäseneksi. Voimme olettaa ilman suurempaa erehtymisen vaaraa, että tästä tulee niin suomalaisten kuin kansainvälistenkin piirien kiihkeän keskustelunaihe suhteellisen pitkäksi aikaa. Euro-Välimeri-kulttuurivuoropuhelun keskeiset vaikeudet ja kipupisteet tulevat kilpistymään tämän kysymyksen ympärille, ja eri maiden, eli meidän tapauksessamme Suomen, kansalliset erityispiirteet tullevat varmasti suurestikin määräämään tätä keskustelua.

Kaikki edellä mainittu muodostaa yhtäältä vakavan haasteen myös tieteelliselle tutkimukselle. Toisaalta tutkimuksellinen kiinnostus Pohjois-Afrikkaan ei ole viimeiseen neljään vuosikymmeneen ollut niin laajaa kuin tällä hetkellä. Toivottavasti se jatkuu vielä pitkään. Eli niinpä niin, olkaamme siis valppaita!

LÄHTEET

Claret, Andreu, "Some Comments on the 'Egyptian Revolution' of 2011" (ARI, Arab Reform Initiative) - Real Instituto Elcano, Madrid, maaliskuu 2011

Melasuo, Tuomo (toim.), *Wallinista Wideriin - suomalaisen kolmannen maailman tutkimuksen perinteistä*, s. 331. Rauhantutkimus tänään, Vol. VIII. Suomen rauhantutkimusyhdistys r.y., Tampere, 1984, II painos 1986, III painos 1987.

Said, Edward W., *Orientalismi*. alkuteos: Orientalism, 1978. Suom. Kati Pitkänen. Helsinki: Gaudeamus.

ARABIKATU JA MANNERHEIMINTIE

- AJATUKSIA ARABIKEVÄÄSTÄ JA KULTTUURIENVÄLISESTÄ DIALOGISTA

Kehys ry

Projektikoordinaattori Mikko Lipsanen

Kirjoittaja on valmistunut Jyväskylän yliopistosta pääaineenaan yleinen historia. Hän työskentelee Kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhdistys Kehys ry:ssä, jossa hän koordinoi Anna Lindh -säätiön rahoittamaa Itä- ja Välimeren alueiden kansalaisyhteiskuntien välistä dialogia edistävää projektia.

Kevään 2011 kansannousut Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa ovat herättäneet Euroopassa ristiriitaisia tunteita. Toisaalta tapahtumat ovat antaneet eurooppalaisille aihetta iloon paljastaessaan monien alueen asukkaiden ehkä odotettua vahvemmankin tuen sananvapauden ja demokratian kaltaisille ”jaetuille” arvoille samalla, kun poliittista islamia edustavien liikkeiden rooli kumousten valokeilassa on jäänyt pelättyä pienemmäksi.

Toisaalta kuitenkin juuri samoista syistä arabikevät on pakottanut EU:n, Yhdysvaltojen ja monet muut hieman vastentahtoisestikin katsomaan taaksepäin ja arvioimaan uudelleen aiemman toimintansa ja alueella harjoitetun politiikan lähtökohtia ja vaikutuksia.

Tunisiasta alkaneen tapahtumaryöpyyn yllätyksellisyys paljastui esimerkiksi Yhdysvaltojen virallisten reaktioiden hitaudessa ja tietyissä vaivaantuneisuudessa, kun uusi tilanne osoitti harvinaisen selvästi, kuinka alueen vakautta oli usein pidetty tärkeämpänä kuin demokratian ja ihmisoikeuksien puolustamista. Tällä perusteella oli tuettu enemmän tai vähemmän avoimesti ja suoraan niitä hallintoja, joiden sorrosta ja korruptiosta kansan enemmistö oli nyt saanut tarpeekseen.

Kulttuurien välisen dialogin ja sen edistämisen puolesta toimivien tahojen näkökulmasta tapahtumien vaikutukset eivät ole myöskään olleet vailla ristiriitoja. Toisaalta kansanjoukkojen astuminen historian näyttämölle puolustamaan perinteisesti hyvin länsimaisina pidettyjä arvoja on osoittanut jaetun arvopohjan olevan yllättävänkin suuri. Havahtuminen uuteen tilanteeseen on murtanut ainakin hieman syyskuun 11. päivän jälkeen Lähi-idän ja laajemmin islamilaisen maailman ylle heijastettua negatiivisten mielikuvien varjoa. Tämä on luonnollisesti otollinen lähtökohta kulttuurien ja uskontojen välisen vuoropuhelun syventämiselle. Toisaalta kevään tapahtumien valossa on kuitenkin syytä arvioida myös kriittisesti sitä, mitä ”kulttuurien- ja uskontojen välisellä” dialogilla on saavutettu, miltä pohjalta dialogia on käyty ja mitä ennako-oletuksia käytettyihin käsitteisiin ja niiden nimissä tehtävään toimintaan sisältyy.

Arabikevään taustaa vasten onkin hyvä tarkastella monikulttuurisuuteen ja kulttuurienväliseen dialogiin liittyvää keskustelua ja ilmiöitä Suomessa sekä niitä kulttuureihin ja uskontoihin liittyviä oletuksia ja mielikuvia, joita myös kansalaisyhteiskunnan toiminnan kautta usein välitetään ja uusinnetaan. Tässä kirjoituksessa arabikevään tapahtumien mahdollisia heijastuksia kulttuurienvälisen dialogin tematiikkaan tarkastellaan hyvin lyhyesti ja yleisellä tasolla. Pyrkimyksenä on kuitenkin myös kytkeä keskustelu suomalaisen kansalaisyhteiskunnan kontekstiin.

KEVÄT 2011: MOSKEIJASTA ARABIKADULLE...

Historiallisessa katsannossa eurooppalaisten katse itään ja erityisesti islamilaiseen maailmaan (käsite ”islamilainen maailma” heijastaa itse ongelmaa) on ollut kaikkea muuta kuin viaton. Orienttiin on heijastettu eurooppalaisten yhteisöjen ja yhteiskuntien omia pelkoja ja fantasioita, ja näiden värityneiden linssien läpi saatua kuvaa on sitten hyödynnetty erilaisiin (valta)poliittisiin tarkoituksiin.⁶ Monet näistä vahvasti latautuneista mielikuvista ovat eri muodoissaan olleet vallalla vuosisatoja, eikä ihmisten liikkuvuuden tai tiedonvälityksen ja sen kanavien mullistava lisääntyminen ole tuonut merkittävää muutosta tilanteeseen.

⁶ ks. Edward Said, *Orientalismi*. (Orientalism, 1978.) Suomentanut Kati Pitkänen. Helsinki: Gaudeamus, 2011.

Menemättä sen syvemmin niihin moninaiisiin mielikuviin, joita islamiin on liitetty, on hämmästyttävää huomata, kuinka vahvasti ja moninaisissa yhteyksissä alueita, joilla islam on vallitsevana uskontona, erityisesti Lähi-itää ja Pohjois-Afrikkaa, on tarkasteltu ja tarkastellaan lähes ainoastaan uskonnon kautta. Islamilainen maailma, tai Samuel Huntingtonin⁷ käyttämän termin mukainen islamilainen kulttuuri tai sivilisaatio, kattaa eurooppalaisessa ajatushorisontissa merkittävän siivun maailmaa.

Tässä näkökulmassa pakotetaan ja pelkistetään miljoonien ihmisten identiteetti kapeasti yhden ainoan hallitsevan määritelmän alle, jolloin synnytetään hyvin yksipuolinen mielikuva alueen asukkaista. Vaikka on varmaankin perusteita väittää, että keskiverto muslimin elämässä uskonto on tärkeämmässä asemassa kuin tavallisella (tapa)luterilaisella, uskonnollinen identiteetti tuskin on monelle muslimillekaan ainoa minuuden rakennuspala. Voisi myös olettaa, että harva muslimi haluaisi tulla nähdyksi ja esitetyksi kaikissa yhteyksissä ”vain” muslimina – etenkin kun käsitteeseen liitetään Euroopassa yhä valtaosin negatiivisia mielikuvia.

Tällaiseen luokitteluun sisältyy väkivaltaa ja vallankäyttöä, jonka välineinä ovat käsitteet mutta jolla on myös laajempia heijastusvaikutuksia. Kuten esimerkiksi Amartya Sen⁸ on painokkaasti huomauttanut, ihmisten ja ihmisryhmien luokittelu sekä ryhmittely ulkopuolisten toimesta jonkun hallitsevan uskonnollisen tai kulttuurisen kategorian alle kiistää samalla sekä jokaisen yksilön risteävien ja rinnakkaisten identiteettien moninaisuuden että hänen oikeutensa määrittellä, mitä identiteettiä kulloinkin pitää ensisijaisena.

Arabikevät on jossain määrin pakottanut siirtämään huomiota islamiin liitetyistä uhkakuvista myös menneiden vuosisatojen suvaitsevaisuuden kausiin⁹ viittaavista, mutta samaa jaottelua toistavista vasta-argumenteista, toisenlaiseen todellisuuteen. Median ja läntisten tarkkailijoiden katse on kääntynyt moskeijasta kadulle, jossa niille tarjoutuu periaatteessa mahdollisuus yksinkertaistusten takana olevan todellisuuden, eri-ikäisten, -taustaisten, eri tavalla ajattelevien ja eri sosiaalisia, taloudellisia, uskonnollisia ynnä

⁷ Samuel Huntington, *Kulttuurien kamppailu ja uusi maailmanjärjestys*. (The clash of civilizations: Remaking of world order, 1996.) Suomentanut Kimmo Pietiläinen. Helsinki: Terra cognita, 2003.

⁸ Amartya Sen, *Identiteetti ja väkivalta*. (Alkuteos: *Identity and Violence*, 2006). Suomentanut. Jussi Korhonen. Basam Books, 2009.

⁹ Tällaisen argumentaation yhteydessä mainitaan usein esim. Córdobaan kalifaatin aika Iberian niemimaalla ja Pohjois-Afrikassa vuosina 929–1031 tai Akbar Suuren hallituskausi Intiassa 1556–1605.

muuta ryhmiä edustavien ihmisten havainnointiin.

Vaikeasti hallittava ja käsitteellistettävä moninaisuus on kuitenkin löytänyt uuden yhtenäisyyden, tällä kertaa tosin ei ”muslimeina” vaan ”arabikatuna”, joka on asettunut varsin yksimielisenä puolustamaan demokratiaan, ihmisoikeuksiin ja taloudelliseen toimeentuloon liittyviä oikeuksia ja vastustamaan hallinnon korruptiota ja sortotoimia. Mikä parasta, tämän hyvin länsimaaisessa hengessä tapahtuneen mobilisaation taustalla suuressa roolissa olivat länsimaissa luodut sosiaalisen median välineet: arabikevään eturintaman nuoret toteuttivat sitä internetiin vielä 1980- ja 90-luvuilla liitettyä emansipatorista ja poliittista potentiaalia, joka oli länsimaissa jo ehtinyt hautautua viihdevyöryyn alle.

Vallankumouksen maagisen hetken jälkeen arabikadun yhtenäisyys on hajonnut Egyptissä ja Tunisiassa lukuisiin kilpaileviin poliittisiin ryhmittymiin, ja on tullut aika kohdata politiikan ja talouden realiteetit. Samalla länsimedian huomio on jo kääntynyt muualle. Arabikevät ja sen myötä tapahtunut katseen siirtymä on kuitenkin syytä nähdä mahdollisuutena monipuolisempaan, todenmukaisempaan näkökulmaan ja aiempien stereotyyppien kyseenalaistamiseen liittyen Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan yhteiskuntiin.

... JA ARABIKADULTA MANNERHEIMINTIELLE

Puhuttaessa kulttuurien, uskontojen tai sivilisaatioiden dialogista toistetaan samoja pelkistyksiä kuin sivilisaatioiden yhteentörmäys -retoriikassa. Näin toimittaessa yhtäältä sivuutetaan tai jätetään liian vähälle huomiolle kulttuurien tai sivilisaatioiden sisäinen moninaisuus ja eri kulttuuristen elementtien väliset historialliset vuorovaikutukset ja riippuvuussuhteet ja toisaalta oletetaan enemmän tai vähemmän avoimesti, että näin luotu ”kulttuuri” olisi sen piiriin luettujen ihmisten ensisijainen identifioitumisen kohde. Kun halutaan kiistää kulttuurille annettu negatiivinen määrittely korvaamalla se positiivisella (esittämällä esimerkiksi islamilainen kulttuuri pohjimmiltaan rauhanomaisena sotaisan sijasta), korvataan vain yksi stereotyyppi toisella.¹⁰

Maahanmuuttajiin ja monikulttuurisuuteen liittyvästä keskustelusta Suomessa on myös helppo löytää vastaavia pelkistettyyn, ulkoa päin ”annettuun” kulttuuriseen

¹⁰ ks. Sen 2009, s. 66

identiteettiin liittyviä ongelmia. ”Maassa maan tavalla” -näkökulman puolestapuhujat korostavat usein maahanmuuttajien tarvetta sopeutua suomalaiseen kulttuuriin. Se, mistä tuo aito suomalainen kulttuuri sitten koostuu, jää paljolti arvoitukseksi samoin kuin se, moniko suomalainen mahdollisesti identifioituisi kulttuurilleen annettujen määreiden kanssa.

Toisaalta tämän kapean monokulttuurisuuden vastustajat, jotka puolustavat kulttuurien moninaisuutta ja esittävät sen rikkautena yhteisölle ja yhteiskunnalle, ajautuvat helposti samankaltaiseen pelkistykseen. Vaikka ”hyväksytyjä” kulttuureja on nyt enemmän kuin yksi, asettavat monikulttuurisuuden puolestapuhujatkin usein maahanmuuttajat ja vähemmistöt erillisiin kulttuurisiin ”karsinoihin”, jolloin heidän vuorovaikutuksensa välittyy aina annetun kulttuuritaustan kautta. Mutta jos tai kun, esimerkiksi Egyptistä Suomeen muuttanut henkilö pitää itseään ensi sijassa sosialistina, feministinä tai hip hop -fanina ja skeittarina, onko hän silti meille aina ensi sijassa islamilaisen tai arabikulttuurin edustaja, miten nämä sitten määritelläänkin.

Eri yhteyksissä toistetaan usein iltapäivälehtien rikosuutisista tuttua mallia, jossa maahanmuuttajan tekemän rikoksen kohdalla muistetaan aina mainita, että kyse oli maahanmuuttajasta. Paitsi suomalaisessa mediassa myös kansalaisyhteiskunnan toiminnassa annetaan ja uusinnetaan tällaisia kulttuurisia ja uskonnollisia identiteettejä. Kun haastatteluihin, seminaareihin tai kirjoituskokoelmiin halutaan mukaan vähemmistön, esimerkiksi maahanmuuttajan tai muslimin näkökulma, turvaudutaan usein tiettyihin jo julkisuuteen nousseisiin vähemmistöjen edustajiin, jotka sitten ehkä vastentahtoisestikin joutuvat edustamaan mitä erilaisimmissa yhteyksissä hyvin laajaa ja moninaista ihmisryhmää.

Asenteisiin vaikuttamisen kannalta lienee hyvä, että esimerkiksi pakolais- ja maahanmuuttajaryhmät saavat mediassa äänen ja kasvot, joihin liitetyt positiiviset mielikuvat tasapainottavat ja lievenyttävät kantaväestön muuten usein varsin negatiivisia käsityksiä. Toisaalta kuitenkin näihin ”monikulttuurisuuden kasvoihin” liittyy myös yksipuolistavia mielikuvia, kun yhtäältä tietyt yksilöt esitetään ja nähdään ensi sijassa pakolaisina, muslimina tai somaleina ja kun toisaalta nämä ryhmät myös sitten samastuvat mediassa paljolti näihin yksilöihin.

Tämä kulttuurisen pelkistämisen logiikka voi heijastua myös tapahtumiin, jotka

pyrkivät sisältönsä osalta ylittämään juuri tällaisia usein hämääviä ja teennäisesti asetettuja raja-aitoja ja pelkistyksiä. Helsingissä vuosittain järjestettävä Maailma kylässä -festivaali¹¹ on hyvä esimerkki tällaisesta ristiriidasta. Festivaalin keskusteluissa käsitellään usein kulttuurisia raja-aitoja ylittäviä sosiaaliseen ja taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen, demokratiaan ja ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä. Samalla ihmisvilinän keskellä erilaista etnistä ruokaa, käsitöitä ja eettisiä ohjeita tarjoavien kokeilujen ympäröimänä hapuilevasta seminaarivieraasta voi helposti tuntua siltä, kuin olisi päätyttyä kulttuurien ja eettisten toimintamallien meluisaan ja värikkääseen supermarkettiin. Kaupan on hyvää ruokaa ja hyvää mieltä, mutta ovatko kulttuurit ja aatteet kuitenkin vähän turhan siististi rajattu omiin kokujihinsa, jotta tehtäisiin oikeutta kompleksiselle todellisuudelle.

Varsinkin isoissa massatapahtumissa on toki käytännön syistä aina tehtävä kompromisseja sen suhteen, mitä ja miten asioita tuodaan esille. Festivaalit voivat tarjota mahdollisuuden monenlaisille arkiyhteyksissä epätodennäköisille kohtaamisille, ja kulttuuri, esimerkiksi perinnekäsityön, kansantanssin tai ruuan muodossa, voi olla antoisa kokemus ja auttaa osaltaan muuttamaan ihmisten käsityksiä vieraiksi ja ehkä uhkaaviksi koetuista asioista. Toisaalta riskinä on sortua pelkistykseen: ihmisiä tuodaan yhteen kapeasti nähtyjen ja esitettyjen kulttuurien edustajina, jolloin sekä yksilöiden identiteettien moninaisuus että kulttuurien moninaiset elementit ja luontainen vuorovaikutus ja fuusioituminen jäävät taka-alalle.

Globalisaation aikakautena monet, ehkä jo useimmat, kulttuurin ja kulutuksen muodot ovat ”kotoisin” jostain muualta tai ne ovat kokonaan kadottaneet yhteytensä tiettyyn alkuperämaahan. Globalisaation negatiivisia vaikutuksia perinteisiin kulttuureihin ja elämäntapoihin kritisoidaan paljon – usein hyvästä syystä, mutta toisaalta sillä voi olla myös positiivisia seurauksia. Yksi esimerkki tästä on internetin tarjoamien mahdollisuuksien leviäminen ja taitava sekä tehokas käyttö poliittisen vastarinnan välineinä arabimaissa.

Teknologian ohella suurta osaa maailman väestöstä yhdistävät esimerkiksi samat populaari- ja korkeakulttuurin muodot ja ilmiöt, samantyyppiset kulutustottumukset sekä paljon toisiaan muistuttavat asuinympäristöt, koulut ja työpaikat. Monet sosiaaliset,

¹¹ ks. www.maailmakylassa.fi

poliittiset ja taloudelliset ongelmat ovat myös hyvin samankaltaisia kuten myös syyt niiden takana. Lukuisia ja tärkeitä ihmisiä erottavia tekijöitä vähättelemättä eri taustoista ja alueilta tulevilla ihmisillä on usein enemmän yhteistä kuin kulttuureihin tai uskontoihin pohjaava jaottelu antaisi olettaa. Yksilöiden väliset erot saman oletetun kulttuuripiirin sisällä voivat hyvinkin olla suurempia kuin kahden satunnaisen eri kulttuuritaustoista tulevan henkilön välillä. Tämän yksinkertaisen seikan tiedostamisella voi olla merkittäviä vaikutuksia kulttuurien välisestä dialogista käytävään keskusteluun ja yhteistyön käytäntöön.

ARABIKEVÄÄN OPETUKSIA

Mitä arabikevät siis voisi meille opettaa? Epäilemättä se on osoittanut, miten karkeisiin yleistyksiin ja harhaanjohtaviin mielikuviiin laajoja alueita ja miljoonia ihmisiä yhteen niputtavat kulttuuriset ja uskonnolliset määritteet voivat pohjautua. Tiettyjä eroja korostettaessa monet muut seikat peittyvät samoin kuin lukuisat yhtäläisyydet ja vuorovaikutussuhteet jakolinjojen yli. Tällaiset yleistävät määreet ovat aina myös poliittisia, niihin sisältyy vallan ja väkivallan käyttöä.

Lännen katse on vuosisatojen mittaan antanut vuoroin vihatulle, vuoroin ihailulle ja himotulle idälle varsin vähän tilaa määritellä itse identiteittinsä. Arabikevät on osaltaan muistuttanut, kuinka tärkeää on pyrkiä näkemään mielikuvien takaiseen todellisuuteen. Moskeijaa ympäröiviltä kaduilta löytyy paljon sosiaalisia ja poliittisia epäkohtia, joista miljoonat kärsivät ja joita ylläpitävät järjestelmät selviävät usein vain ulkopuolisen tuen voimin. Näihin epäkohtiin ja niitä ylläpitäviin rakenteisiin ja toimintamalleihin tulee puuttua: globaali vastuu on arvo sinällään ja toisaalta myös edellytys todellisen dialogin vaatiman kunnioituksen saavuttamiselle.

Ainakaan kansalaisyhteiskunnan ei pitäisi tehdä yhteistyötä kynttilä vakan alla, vaan sen tulisi tuoda rohkeasti esiin tärkeinä pitämiään arvoja. Kuten on nähty, monet näistä arvoista ja tavoitteista ovat yhteisiä. Puhe kulttuureista voi peittää alleen paljon eroja, ja toisaalta se saattaa myös sulkea silmät jaetun elämänkentan laajuudelta. Dialogia voidaan monesti käydä yhteisten arvojen ja tavoitteiden määrittämisen kulttuurin sisällä eikä käsiteltyjen kysymysten kannalta teennäisiin jaotteluihin perustuvien kulttuurien

välillä.

Yhteisen, jaetun alueen laajuuden havaitseminen voi auttaa merkittävästi esimerkiksi maahanmuuttajien ja kantaväestön sopeutumisessa toinen toisiinsa. Se, että esimerkiksi maahanmuuttajataustainen naapuri nähdään aina ensi sijassa muslimina ja islamilaisen kulttuurin edustajana, kaikkine määrittelyn mukana tulevine painolasteineen, pakottaa hänen päälleen identiteetin, johon hän ei ehkä itse olleenkaan samastu, ja ehkäisee samalla mahdollisesti näkemästä monia yhteyksiä arvojen ja elämäntapojen välillä. Naapurit voivat esimerkiksi molemmat olla innokkaita jalkapallon ystäviä, Elvis-faneja ja kokoomusta äänestäviä pienyrittäjiä, jotka pitävät kunniaa perhearvoja eivätkä juo alkoholia.

Identiteetin ja väkivallan yhteyden murtaminen vaatii paitsi tilaa yksilöiden valinnoille ujuttautua läpi muiden asettamien määritelmien myös positiivista tukea niiden valmiuksien hankkimiseksi, joita vastuullisten ja eri vaihtoehdoista tietoisien valintojen tekeminen vaatii. Arabikevät on tuonut uutisvirtaan toisenlaisia kuvia ja tarinoita kuin niitä, joita olemme tottuneet siltä suunnalta maailmaa odottamaan. Meidän tulisikin paitsi antaa niille tilaa myös tukea näiden ennakko-oletuksillemme ehkä vieraiden identiteettien ja mielipiteiden vapautta asettaa vaihtoehto hegemonisille määritelmille.

ANNA LINDH -SÄÄTIÖN TOIMINNAN HAASTEITA TULEVAISUUDESSA

Rauhanpuolustajat
Projektikoordinaattori Karim Maïche

Kirjoittaja on suomalais-algerialainen yhteiskuntatieteiden maisteri, joka työskentelee projektikoordinaattorina Suomen Rauhanpuolustajissa.

Euroopan äärioikeistolaiset populistipuolueet ovat voimistuneet vuosi vuodelta. Myös Suomessa perussuomalaisten vaalivoitto on herättänyt keskustelua asenteiden koventumisesta maahanmuuttajia kohtaan. Tunnusomaisena äärioikeiston ”maahanmuuttokriittisyydelle” voidaan pitää suoranaista islamofobiaa¹. Perussuomalaisten riveistä nousseiden uusien kansanedustajien lausunnoissa yhteiskunnan pääviholliseksi on noussut islam.

Anna Lindh -säätiö (ALF) perustettiin jo vuonna 2003 edistämään kulttuurien välistä dialogia osaksi Euroopan unionin ja Välimeren eteläpuolisten valtioiden välistä Barcelonan prosessia, jota nykyään kutsutaan Euro-Välimeri-kumppanuudeksi. Ihmiset ja kulttuurit Välimerellä ovat kohdanneet toisiansa tuhansien vuosien ajan. Välimeri

¹ Islamofobialla tarkoitan asennetta, jossa islam nähdään yhtenäisenä ja muuttumattomana ilmiönä, johon rinnastetaan pelkästään negatiivisia arvoja.

herättää monenlaisia ajatuksia historiasta, kansoista, kulttuureista, uskonnoista, kaupasta ja ihmisten kohtaamisesta. Kumppanuuden tarkoituksena on syventää yhteistyötä EU:n ja Välimeren eteläisten valtioiden kesken.

On selvää, että juuri nyt tarvitaan lisää tietoa ja ymmärrystä historiasta ja eri kulttuurien lähtökohdista. ALFin merkitystä oikeudenmukaisen tulevaisuuden rakentamisessa sekä taistelussa rasismia ja ksenofobiaa (muukalaisuuden pelkoa) vastaan näinä aikoina on vaikea korostaa liikaa. Toisaalta järjestöllä on myös suuri vastuu. Järjestön voimavarat tulee kohdistaa sinne, missä niille on tarvetta. Maailmaa ei muuteta yhdessä yössä vaan askel askeleelta. Myös epäonnistumiset ja takapakki kuuluvat prosessiin ja oppimiseen yleensä.

Pyrin artikkelissani tarkastelemaan Välimeri-yhteistyötä ja ALFin toimintaa kansalaisjärjestössä toimivan näkökulmasta. Olen osallistunut Suomen Rauhanpuolustajien edustajana Anna Lindh -säätiön ja Euromed Civil Society Platformin toimintaan vuodesta 2006 alkaen. Keskityn niihin painopistealueisiin, jotka Rauhanpuolustajien toiminnassa ovat olennaisia Välimeri-yhteistyön kontekstissa. Tarkoitukseni on myös pyrkiä kriittiseen tarkasteluun, jotta toimintaa voidaan kehittää tulevaisuutta silmällä pitäen.

RAUHANPUOLUSTAJIEN TAVOITTEET JA ALF

Suomen Rauhanpuolustajat on vuonna 1949 perustettu poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton kansalaisjärjestö, jonka tarkoituksena on toimia rauhan, aseistariisunnan, suvaitsevaisuuden, ihmisoikeuksien ja maailmanlaajuisen tasa-arvon puolesta. Sen tulkinta rauhasta ei ole pelkästään sodaton tila, vaan rauha nähdään paljon laajempänä käsitteenä. Rauhanpuolustajat kuului Maailman rauhanneuvostoon, mutta nykyään se on löyhemmin mukana neuvoston toiminnassa. Rauhanpuolustajat on myös Kansainvälisen rauhantoimiston (IPB) jäsenjärjestö.

Rauhanpuolustajia voi luonnehtia globalisaatiokriittiseksi ja sodanvastaisiin liikkeisiin linkittyväksi organisaatioksi. Tavoitteitaan edistääkseen se järjestää erilaisia tapahtumia ja toimii yhteistyössä muiden suomalaisten rauhanjärjestöjen ja kansalaisliikkeiden kanssa. Yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistutaan muun muassa

julkaisemalla Pystykorvakirja-sarjaa ja järjestämällä keskustelutilaisuuksia sekä julkaisemalla neljä kertaa vuodessa Rauhan puolesta -lehteä. Se on laajalevikkoinen kulttuuri-, mielipide- ja uutislehti. Järjestö on myös osakkaana kahdessa kustannusosakeyhtiössä. Voima Kustannus julkaisee Voima-lehteä ja Into Kustannus Le monde Diplomatique -ja Novaja Gazeta -taskukirjoja sekä pamfletteja ja muuta kirjallisuutta. Rauhanpuolustajien toiminnalla on yhtymäkohtia ALFin kanssa ainakin kolmella painopistealueellaan: Palestiina, Länsi-Sahara ja rasisminvastainen toiminta. Rauhanpuolustajat ei ole hakenut suoraan rahoitusta ALFista projekteilleen, mutta yhteistyötä on tehty muun muassa osallistumalla ALFin järjestämiin tapahtumiin ja konferensseihin.

ALFin puheenjohtaja André Azoulay on korostanut useissa tilanteissa Palestiinan ja Israelin konfliktin keskeistä roolia kulttuurien välisen dialogin rakentamisessa. Vieraillessaan Suomessa Azoulay kertoi taistelevansa palestiinalaisten puolesta, jotta Palestiinasta tulisi suvereeni valtio Israelin rinnalle. Rauhanpuolustajat on pyrkinyt tiivistämään yhteistyötä israelilaisten ja palestiinalaisten kansalaisjärjestöjen kanssa rauhan edistämiseksi alueella. Järjestön tavoitteena on Israelin miehityksen lopettaminen ja palestiinalaisten itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Usein konfliktia tarkasteltaessa pidättäytyään ottamasta kantaa kokonaistilanteeseen ja tasapuolisuuden nimissä tuomitaan kaikkien osapuolten harjoittama väkivalta. On olemassa suoraa ja rakenteellista väkivaltaa. Rauhanpuolustajat ei hyväksy minkään osapuolen harjoittamaa väkivaltaa mutta näkee konfliktin toisen osapuolen uhrina ja toisen selkeästi miehittäjänä.

Toiseksi Länsi-Saharan pitkittynyt konflikti on jo vuosien ajan ollut yksi Rauhanpuolustajien kampanjakohteista. Rauhanpuolustajien tarkoitus on tehdä tunnetuksi Länsi-Saharan tilannetta ja länsisaharalaisten pakolaisten elinoloja pakolaisleireillä Algeriassa. Rauhanpuolustajat myös auttoi Länsi-Saharan vapautusrintamaa Polisariota perustamaan tiedotustoimiston Helsinkiin. Järjestön tavoitteena on konfliktiin liittyvien YK:n päätöslauselmien ja kansainvälisen oikeuden toteutuminen, jotta pitkittynyt konflikti saataisiin päätökseen. Länsi-Saharan konflikti on hirttänyt erityisesti Marokon ja Algerian välisiä suhteita ja siten vaikeuttanut myös Euro-Välimeri-kumppanuuden syventämistä.

Kolmanneksi Rauhanpuolustajien ja ALFin yhteiseksi haasteeksi nousee

rasisminvastainen toiminta. Kiihtynyt keskustelu Suomen maahanmuuttopolitiikasta ja rasististen elementtien yhä näkyvämmästä esiintymisestä julkisuudessa korostaa rasisminvastaisen toiminnan merkitystä. Rauhanpuolustajat on tuottanut runsaasti materiaalia aiheen tiimoilta kampanjointia varten ja rasisminvastainen julistenäyttely on kiertänyt lukuisilla paikkakunnilla ympäri Suomea. Aiheesta on myös julkaistu kirjallisuutta. Rauhanpuolustajien kutsumat vieraat eri puolilta maailmaa ovat toimineet eri tilaisuuksissa rasisminvastaisen työn osana.

VÄLIMERI-YHTEISTYÖN KRIITTISTÄ TARKASTELUA

Euroopan talousyhteisön jäsenmaat noudattivat 1950-luvulta eteenpäin melko itsenäistä Välimeri-politiikkaa, joka perustui pitkälti jäsenvaltioiden bilateraalisiin sopimuksiin. Yhteisön Välimeri-politiikka sai ohjelmalliset raamit, kun talouteen keskittyvä Global Mediterranean Policy (GMP) astui voimaan vuonna 1972. Euroopan Unionin jäsenmaiden ja Välimeren eteläpuoleisten valtioiden välille solmittiin Barcelonassa vuonna 1995 moniulotteisempi sopimus, jossa keskitytään kolmeen osa-alueeseen: yhteistyö politiikan ja turvallisuuden saralla, taloudellinen yhteistyö ja kulttuurinen yhteistyö.¹³

ALF perustettiin vuonna 2003 edistämään kulttuurista dialogia. Vuonna 2006 säätiössä oli yli 1300 järjestöä.¹⁴ Nykyisin määrä on ylittänyt 3000 ja toimintaa on yli 43 maassa.¹⁵ Säätiön toimintaa on helppo kritisoida, mikäli unohdetaan, kuinka vähän sillä on ollut aikaa toimia. Valtavat odotukset ovat saattaneet joissakin tilanteissa johtaa pettymyksiin. Kyse on tärkeisiin asioihin liittyvästä aidosta huolesta ja arvostuksesta säätiön tavoitteita kohtaan.

EU:n Välimeri-politiikkaa voidaan kritisoida Ranskan valtiollisten intressien jatkeena. EU:lla ei näyttäisi olevan itsenäistä Välimeri-politiikkaa, vaan se näyttää monin tavoin puolustavan Ranskan siirtomaapolitiikan jäänteitä ja sen intressejä alueella. Israel ja Marokko nauttivat erityisasemasta Euroopan unionin politiikassa. Rauhanpuolustajien näkökulmasta erityisaseman ovat saaneet kaksi miehittäjävaltiota, jotka Amnesty

¹³ Pentikäinen 2000, 9–12.

¹⁴ Anna Lindh Foundation Newsletter Tammi-Helmikuu 2007.

¹⁵ <http://www.euromedalex.org>

Internationalin ja Human Rights Watchin mukaan ovat syyllistyneet miehityillä alueillaan ihmisoikeusrikkomuksiin.

Jälkiviisaana voi todeta, että ytimen EU:n Välimeri-politiikassa ovat muodostaneet vallankumousten aallon pyyhkäisemät Egypti ja Tunisia. Yhdessä Marokon ja Jordanian kanssa ne ovat toimineet prosessin näyteikkunoina. Samalla Ranskan presidentti on käyttänyt hyväksi EU:n Välimeri-politiikkaa pyrkimällä tarjoamaan Turkille sen kautta vaihtoehtoa EU:iin liittymisen sijaan. Ranskan rooli Libyan viimeaikaisessa interventiossa tulee jättämään rumat jäljet pitkäksi aikaa Euro-Välimerikumppanuutta ajatellen.

Toinen kansalaisjärjestöjen kannalta merkittävä yhteistyöfoorumi on Pariisissa toimiva Välimeren alueen kansalaisjärjestöistä koostuva verkosto Euromed Civil Society Platform. Osallistuin Rauhanpuolustajien edustajana verkoston järjestämiin konferensseihin vuonna 2006 Marrakeshissa ja vuonna 2008 Marseillessa. Marrakeshissa olimme mukana nostamassa Länsi-Saharan konfliktia esille demokratiaa ja ihmisoikeuksia käsittelevissä työryhmissä. Huoli pitkäaikaisen konfliktin ratkaisun merkityksestä oli vielä alustavassa päätöslauselmassa esillä, mutta lopullisessa päätöslauselmassa Länsi-Saharaa ei enää mainittu sanallakaan. Epäselväksi jäi, minkälaiseen päätöksentekoon tämä perustui. Foorumi toimi kuitenkin Välimeren eteläpuolisille osanottajille merkittävänä kanavana purkaa Israelin Libanonin pommitusten synnyttämiä murheita.

Marseillessa kaksi vuotta myöhemmin puolestaan keskityttiin yksipuolisesti lähinnä siirtolaiskysymyksiin. Tärkeää aihetta ei ole tarkoitus vähätellä, mutta näin estettiin monien Välimeren eteläpuolisille valtioille merkittävien ongelmien nouseminen keskusteluun. Merkillepantavaa on myös Ranskan liittolaisen Marokon vahva edustus ALFin ja Euromed Civil Foorumin edustuksessa niin osanottajien määrässä kuin johtotehtävissä.

TULEVAISUUDEN HAASTEITA

ALFillä on kuusi painopistealuetta: kasvatusta ja nuorisot, kulttuuri ja taide, kaupungit ja siirtolaisuus, uskonnot ja hengellisyys, rauha ja yhteisö sekä media-aktiiviteetit. Se

pyrkii helpottamaan ja auttamaan kansalaisjärjestöjen verkostoitumista näiden raamien sisällä Euro–Välimeri-alueella ja edistämään kulttuurista dialogia. Toisaalta kulttuurisen dialogin rinnalla voisi olla myös tarvetta ottaa selkeämmin huomioon poliittis-taloudelliset kysymykset. Niiden vältteleminen häiritsee avoimuutta, joka on toiminnan onnistumisen elinehto. Miksi kansalaisjärjestöjen kannalta keskeinen Euro–Välimerikumppanuuden areena rajoitetaan kulttuuriseen dialogiin?

Kansalaisyhteiskunnan toimijoita ei saisi käyttää hyväksi legitimoimaan kenenkään yksittäisiä poliittisia intressejä. Iván Martin¹⁶ on kritisoinut Euro–Välimeriyhteistyötä liian hallitustenväliseksi ja byrokraattiseksi prosessiksi, jossa sanellaan epädemokraattisesti ylhäältä alas -mekaniikalla ne huolenaiheet, joista eri foorumeissa keskustellaan. Hänen mukaansa tämä on johtanut prosessin vieraantumiseen tavallisten ihmisten arjesta.

Näen omakohtaisten kokemusteni pohjalta ALFin toiminnan yhtenä suurimmista haasteista juuri sen kyvyn juurtua ihmisten arkeen ja aktiviteettien organisoimisen ruohonjuuritasolla. Huomasin asuessani vuosina 2007–2008 Egyptissä Aleksandriassa, jossa ALFin päämaja sijaitsee, ettei sen toiminnalla ollut olennaista merkitystä tavallisten egyptiläisten elämässä ja arjessa. ALFin hienot tilat Aleksandrian kuuluisassa kirjastossa ja Ruotsin Aleksandria-instituutissa kuvaavat säätiön irrallista elämää egyptiläisen arjen tavoittamattomissa. Ihmiset eivät olleet oikeastaan edes kuulleet kyseisestä organisaatiosta. Samalla on hyvä pohtia, mikä oli ALFin rooli Egyptin mielenosoituksissa viime keväänä? Merkittävä osa Egyptin kansalaisyhteiskunnasta, kuten islamistiset liikkeet ja ay-liikkeet, eivät näy ALFin toiminnassa.

Suomea ajatellen on hyvä muistaa, ettei rasismi ole vain ideologia tai yhteiskunnan rakenteellisen tason ilmiö, vaan se on läsnä ihmisten arjessa elämän mikrotasolla. Sitä esiintyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, jossa ihmiset kategorisoidaan ihonvärinsä tai kulttuuritaustansa perusteella eriarvoiseen asemaan. Rasismi elää käsitteissä, vitseissä, eleissä ja ilmeissä. Näiden tilanteiden arkipäiväisyys ovat kiinteä osa ihmisten arkea. Niitä on jopa vaikea havaita. Niihin kasvetaan osana sosialisaatiota. Siksi ALFin tulisi pyrkiä vaikuttamaan rasismin ilmiöihin myös

¹⁶ 2005, 9,63

arkielämän eri tasoilla.¹⁷

Nykypäivälle on tyypillistä omia Välimeren historia ”läntisen” kulttuurin ja sivilisaation kehdoiksi. Keskelle merta vedetään keinotekoinen viiva, jolla alue jaetaan ”meidän” länteen ja muihin. On myös tärkeää pyrkiä irtautumaan tästä pohjoista ja etelää jakavasta asenteesta ja painottaa Välimeren yhteistä kulttuuriperintöä. On pyrittävä avaamaan sellaiset käsitteet kuten länsi ja pohdittava, mitä ne pitävät sisällään. Sen sijaan, että keskitytään terrorismiin, olisi paikallaan myös käsitellä Euroopassa päättään nostavaa islamofobiaa. Harvemmin kuulee Euro–Välimeri-kumppanuuden kontekstissa puhuttavan romanien syrjinnästä Euroopassa. ALFin tulisi taistella perinteistä orientalistista¹⁸ ajattelumallia vastaan ja herättää luottamusta eri osapuolien välille. Sen on kaiken työnsä ohella myös käsiteltävä vaikeita poliittisia ja taloudellisia ongelmia avoimesti.

Avoimuuden avulla voidaan vahvistaa erilaisten kansallisten ja kansainvälisten verkostojen välistä yhteistyötä. Samalla päästään ruohonjuuritasolle ja tavallisten ihmisten arkeen. Kulttuurien välinen dialogi tulisi nähdä välineenä, ei itse tarkoituksena. Kansalaisjärjestöjen tehtävä on vaatia, että toisenlainen maailma on mahdollinen. Pää pilvissä, jalat maassa. Unelmille ei tule asettaa rajoja.

¹⁷ Puuronen 2003, 193

¹⁸ Orientalismilla tarkoitetaan Edward Saidin vuonna 1978 julkaiseman *Orientalism*-teoksen kritiikkiä, jonka mukaan orientalismi muotoilee unelmien, kuvien ja sanastojen kokoelman, joka on kaikkien niiden käytössä, jotka yrittävät puhua siitä, mitä sijaitsee tietystä rajalinjasta itään. Orientalismi voidaan vaikka akateemisessa viitekehyksessä ymmärtää itää käsittelevänä järjestäytyneenä instituutiona, läntisenä tyylinä käyttää valtaa, hallita ja määritellä itää tai orienttia. (Said 2003.)

LÄHTEET

Airault, Pascal (2008): Difficile ménage à trois. *Jeune Afrique* N° 2480.

Anna Lindh Foundation Newsletter Jan-Feb 2007.

Martin, Iván (2005): *Bringing the Euro-Mediterranean Partnership Closer to the People*.

Fes. Friedrich Ebert Stiftung.

Pentikäinen, Tapani (toim.) (2000): *Mater Nostra vai Mare Nostrum?* Euroopan Unioni, Välimeri ja alueellinen yhteistyö. Tampereen yliopistopaino.

Puuronen, Vesa (2003): Arkipäivän rasismi Suomessa. (Toim.) Raisa Simola ja Kaija Heikkinen, *Monenkirjava rasismi*. Saarijärvi. Gummerus kirjapaino oy.

Said, Edward (2003) [1978]: *Orientalism*. London. Penguin Books.

Tuominen, Maila-Katriina (2008): ”Itsenäinen Palestiina on israelilaisten turva”. *Aamu-lehti* 9.9.2008.

USKONNOSTA, USKONNON LUKUTAIDOSTA JA ABRAHAMIN LAPSISTA

Institutum Judaicum Aboense / Åbo Akademi
Pekka Lindqvist, TT

Kirjoittaja on Åbo Akademin teologisen tiedekunnan eksegetiikan ja judaistiikan yliopistonopettaja, joka toimii myös Institutum Judaicum Aboensen sekä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ulkoasiainneuvoston ”Kirkko ja juutalaisuus” -työryhmän puheenjohtajana.

Uutistoimisto Reuters maaliskuun 13. päivänä 2011: kolme miestä Alaska Airlinesin lentokoneessa matkalla Mexico Citystä Los Angelesiin olivat alkaneet käyttäytyä poikkeavasti. He solmivat ohuet nahkahihnat käsiinsä ja otsalleen mumisten samalla litanioita oudolla kielellä. ”Tämä vaikutti turvallisuushalta ja pilotit sulkivat ohjaamon ja ryhtyivät standardin mukaisiin turvallisuustoimenpiteisiin”, sanoo lentoyhtiön edustaja tiedotteessa. Pahimman varalta valmiustilaan saatettu kone saapui kuitenkin turvallisesti päämääräänsä. Hälytystilaan saatetulla Los Angelesin lentokentällä vastassa oli poliisin joukkoja, FBI:n agentteja, palokunta vaahtoruiskuautoineen sekä lentoturvallisuusviraston miehistöä. Miehet pidätettiin ja saatettiin aseistetussa saattueessa FBI:n kuulusteluihin. Lopputulos hetken kuluttua: syytteitä ei nosteta. Aikanaan kaikki pääsivät onnellisesti jatkamaan matkaansa – miehet kenties huojennusta tuntien, lentoemäntä taas jotain uutta oppineena. Mitä oli tapahtunut? Miehet rukoilivat. Oli tullut juutalaisen rukoushetken aika. Käsiinsä ja otsalleen he sitoivat *tefillim-*

rukousnauhat lausuen niihin liittyvät siunaukset sekä päivittäisen rukouksen.¹

Toinen tuokiokuva lähimenneisyydestä: Ruotsin televisio lähettää kuvaa jalkapallon MM-kisoista. Nigerian jalkapallojoukkueella on aivan omat tapansa ennen peliä. (Kuvia tästä löytää vähällä vaivalla internetistä.) Näin oli tälläkin kertaa, mutta selostusvuorossa olleelle urheilumiehelle tämä oli jotain sellaista, jonka sanoittamiseen hänen käsitteellinen työkalupakkinsa ei riittänyt. Selostaja joutui ilmeisen hämmennyksen valtaan: ”Ja tässä Nigerian joukkue... he tuota... he kokoontuvat tässä luomaan joukkuehenkeä ja... psyykkaamaan.” Kiusallista kuultavaa – kunpa joku olisi voinut sivusta kuiskata selostajalle, että he *rukoilevat* ja että se, mitä hän juuri silmiensä edessä näkee, on *uskontoa*.

Tällaisten tapauskertomusten ääressä meillä on lupa hymyillä vinosti mutta ei liian pitkään, sillä tapaukset kertovat jostain, jossa itsekkin olemme osallisina. Voimme vetää kaksi johtopäätöstä. Ensinnäkin: uskonto ei kadonnutkaan näyttämöltä – se on yhä täällä. Toiseksi: koska se on yhä täällä, on tärkeää myös tunnistaa ja tuntea se. Tarvitaan *uskonnon lukutaitoa*. Ei riitä, että spesialisti osaa, koska uskonto voi tulla vastaan milloin vain.

Tapauksista ensimmäisessä tuli vastaan juutalaisuus toisessa islam. Molemmat ovat paljon tuttuja elementtejä sisältäviä *abrahamilaisia* uskontoja mutta suomalaiselle – se myönnettäköön ja se jopa sallittakoon – aina kuitenkin hieman vieraampia kuin se kolmas. Kolmas abrahamilainen uskonto, tai Abrahamin lapsi, on kristillinen usko. Enemmistölle länsimaalaisia se on ”oma traditio” ja lopuillekin läntisen kulttuuripiirin peruselementtejä. Mutta kokonaan toinen kysymys sitten onkin, kuinka hyvin keskiverto suomalainen edes tämän ”omansa” tuntee, vieraammista traditioista puhumattakaan. Eläminen jonkin ilmiön esiintymisalueella ei suinkaan tarkoita sen tuntemista. Päinvastoin se voi jopa turruttaa virheelliseen kuvitelmaan tuntemisesta. Oikea tunteminen, jäsentynyt ymmärrys, edellyttää aktiivista perehtymistä. Tämän samaisen kolmannen tradition vaikutuspiiristä tulivat suurella todennäköisyydellä myös sekä amerikkalainen lentoemäntä että ruotsalainen jalkapalloselostaja. Olipa heidän tapauksissaan kyse aukosta yleissivestyksessä, yleensä vain kosketuspinnan puutteesta

¹ ”Jewish prayer ritual alarms Alaska Airlines crew” (Reuters/Los Angeles, 13.3.2011)
<http://www.reuters.com/article/2011/03/13/us-security-plane-prayers-idUSTRE72C3NX20110313>

uskonnollisuuteen tai vain yllättävän tilanteen hämmentävyydestä antoivat molemmat tragikoomisella tavallaan muistutuksen siitä, että kosketuskohtaa yleisinhimilliseen ilmiöön nimeltä uskonto ei tule kadottaa. Hyötyä olisi ollut sekä oman traditionsa perusteellisemmasta tuntemuksesta² että perehtymisestä myös noihin muihin lähellä oleviin mutta silti hieman erilaisiin Abrahamin lapsiin.

USKONTO ON TÄSSÄ PÄIVÄSSÄ JA HISTORIASSA

Ei ole vallan tavatonta, että uskonto nähdään omaksi erilliseksi, arkielämästä ja maailman todellisuudesta erillään olevaksi juhlan, juhlavien liturgioiden, kaapujen ja tuonpuoleisuuden maailmaksi. Virheellinen johtopäätös voi silloin olla, että tämä reaali maailma kulkee eteenpäin joka tapauksessa aivan toisenlaisten lainalaisuuksien mukaan. Sitä ohjaavat prosessorit eivät profeetat.

Jos kuitenkin avaat silmäsi ja korvasi, voit kuulla, kuinka *muessin* minareetistaan kuuluttaa sanomaa kokonaisille kaupungeille ja maakunnille, ja tuhansien korvat herkistyvät. On aika laittaa kassakone kiinni ja käydä rukoukseen (tosin Suomessa tämä on toistaiseksi vain yksittäisen kansanedustajan paha päiväuni). Avaat televisiosi kaapelikanavalta, ja voit nähdä saarnamiehen puhuvan maailmankartan äärellä sadoille tuhansille uskoville Lähi-idän huomispäivästä, profeetta Hesekielistä ja Googin sodasta. Lähi-idässä uskonnolla indoktrinoitu ampuu pääministerin Jumalan nimessä. Jumalan nimissä toinen lentää lentokoneen päin kerrostaloa, ja kolmas julistaa *ristiretken* alkaneeksi.

Uskonto antaa valoa ja toivoa, ja se vie kansanjoukkoja eteenpäin. Toisaalla se jarruttaa ja pitää paikallaan. Se on antanut kiveen hakattuja arvoja mutta myös luo uusia ja levittää niitä edelleen. Uskonto parantaa ja pahentaa. Yhtä kaikki uskonto kuuluu tähän maailmaan, eikä se suostu jäämään tempeleihin ja kolmeen valinnaiseen pyhäpäivään. On käynyt päinvastoin kuin vuosikymmeniä sitten uskottiin. Edes vanha manner, jonka sydämessä Voltaire 1700-luvun valistusinnossaan ennusteli kristinuskon katoamista sadan vuoden kuluessa, ei ole ravistanut tuota vanhaa manttelia päältäään. Viimeiset vuodet

² Hyöty ei aina liiku vain yleisellä tasolla. Oman tradition tarkka tuntemus voi tilanteesta riippuen johtaa myös yksittäiseen ahaa-elämykseen: Jeesuksen elämäkertaan perehtynyt nimittäin olisi saattanut tunnistaa juutalaismiesten rukousnauhat eli raamatunlausekotelot! Ks. Matt 23:5.

lukuisine tapahtumineen ovat todistamassa päinvastaisesta. Islamin astuminen mukaan läntisen elämänpiirin kokonaiskuvaan, ei vähiten syyskuun 11. päivän 2001 tapahtumien jälkeen, on ollut herätysignaali monelle. ”Uskonto on nyt vahvempi kuin vuosikymmeniin”, sanoo television kakkoskanavalla lähetettävän dokumentin esittelyteksti sanomalehdessä juuri samaisena päivänä, kun kirjoitan näitä rivejä. Tarkkanäköinen toimittaja tulee tietämättään lähestulkoon toistaneeksi edelle kirjoittamiani sanoja: ”Uskonnon vastustajat toivovat, että uskonto katoaisi. Jotkut jopa uskovat, että se on oikeastaan jo kadonnut ja elää enää jäänteinä. Ympärielle katsominen auttaisi vapautumaan tästä lapsenukosta.”³ Edelläolleen jälkeen voidaan kääntää katsetta aavistuksen verran myös taaksepäin ja alas juuriin.

Abrahamilaiset uskonnot ovat paitsi tämän päivän suuren maailmanpelin osatekijöitä myös länsimaisen kulttuurin peruspylväitä, jotka seisovat syväällä kulttuuriamme kannattamassa sielläkin, missä niitä emme ensi näkemältä lainkaan huomaisi. Kolme monoteistista uskontoa, juutalaisuus, kristinusko ja islam – sekä kukin erikseen että varsinkin kohdatessaan, toisiaan ”sparratessaan” tai toinen toisiltaan ammentaessaan – ovat jättäneet jälkensä länsimaiseen sivistykseen. Vanha manner kantaa sylissään, huomasiimme sitä tai emme, hedelmällisen puolikuun perintöä. Sieltä juontavat perusasiat alkaen ihmisen vastuullisuuden periaatteesta yhden luojajumalan edessä päätyen aina yleisempiin tai erityisempiin ihmisarvo- ja moraalikäsitteisiin, oikeusistuimista lepopäivälainsäädäntöihin. Läntisen kirjallisuuden tuntija kirjallisuuden juuria etsiessään päätyy niin ikään idän porteille ja ennen pitkää myös pyhien kirjoitusten inspiroimaan maailmaan. Tieteiden kulku modernin ajan kynnykselle on paljosta velkaa uskontojen kirjanoppineiden työlle hoveissa, oppikammioissa ja luostareissa. Tuskinpa antiikin filosofinen perintökään olisi säilynyt uuden ajan Eurooppaan sen nykyisessä muodossa ilman sen välittymistä mitä erikoisimpia teitä ensin orientaalistien kristittyjen käännöksinä islamin filosofien käsiin ja sitä kautta taas takaisin Euroopan juutalaisille ja kristityille. Juutalaiskansan fyysinen hajaannus ja onnistunut asettuminen sinne, minne kohtalo heidät heitti ja kahden muun uskonnon ekspansiivisuus ovat kaikki yhdessä olleet tekemässä Euroopasta ja Välimeren kulttuuripiiristä globaalia abrahamilaista kylää, tiheiden kommunikaatioverkkojen peittämää aluetta jo kauan ennen, kuin kukaan keksi

³ Turun Sanomat, 25.5.2011.

verkoista ja verkottumisesta nykyisessä merkityksessä edes puhua.

Viime vuodet ovat tuottaneet runsaasti sekä tutkimus- että oppikirjallisuutta Abrahamin lasten kolmesta traditiosta, niiden juurista, eroista, samankaltaisuuksista sekä merkityksestä läntiselle sivistykselle. Eräs merkittävistä teoksista on Jacob Neusnerin toimittama ”Religious Foundations of Western Civilization” (2006). Sen johdannossa Neusner tiivistää edellä kuvailemani kolmen uskonnon merkityksen näin:

Religion defines the foundations of the West. Christianity, meeting at specific times and places with Judaism and Islam, from ancient times to the present day, has formed the basis for Western civilizations. (. . .) the three religions that, in unequal proportions to be sure, defined for the West the human situation and determined the goals of the social order also engaged with one another in religious, not only in political terms. They concurred that God is one and is made manifest to humanity through revealed books and through the prophets that write them or cause them to be recorded. (. . .).⁴

Neusnerin luonnehdinta paitsi antaa abrahamilaisille uskonnoille keskeisen aseman läntisen sivistyksen perustuksena myös muutamain vedoin kokoaa yhteen oleellisen seikan. Näitä kolmea yhdistää suuri samankaltaisuus: Jumala on yksi ja hän on ilmoittanut itsensä profeettojen kautta. Ne ovat *monoteistisiä ilmoitususkontoja*. Tältä pohjalta voidaan jatkaa toiveikkaasti: koska yhden Jumalan ilmoitukseksi ymmärrettyjen kirjoitusten välillä on sekä geneettinen yhteys (Vanhan ja Uuden testamentin välinen yhteys, Koraanin linkit näihin aiempiin) että paljon yhdistävää sisältöä, aukeaa tästä toivorikkaiden mahdollisuuksien maisema. Abrahamin lapsilla voisi ajatella olevan käsissään oivalliset kortit yhteiseen peliin saman pöydän ympärillä. Uskonnon perusstruktuuri on sama, ja sanasto on pitkälti toinen toiselle ymmärrettävää. Käsitys ihmisen arvosta luotuna ja Jumalalle erityisen rakkaana ilmoituksen vastaanottajana sekä teemat, kuten Jumalan käskyt, parannuksenteko, rukous, hyvät teot ja pelastuksen toivo,

⁴ J. Neusner (ed.), *Religious Foundations of Western Civilization. Judaism, Christianity, and Islam*. (Nashville: Abingdon Press. 2006), ix. Lisäksi esim. F. E. Peters *The Children of Abraham: Judaism, Christianity, Islam. A New Edition*. (Princeton: Princeton University Press, 2006) sekä aivan tuoreeltaan uutena painoksena ilmestynyt *Jews, Christians, Muslims: A Comparative Introduction to Monotheistic Religions*, J. Corrigan, F. M. Denny, C. Eire & M. S. Jaffee (eds.) (Prentice Hall, 2. painos, 2011). Suomalaisen koulunuoren tai hänen opettajansa käsiin on puolestaan tarkoitettu kertomusten varaan rakentava Dorothea ja Fanny Rosenblad: *Abrahamin lapset – kolmen uskonnon yhteiset juuret* (Suom. Mirja Sevón). *Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisuja LXXIV*. (Suomen Lähetysseura, 2. painos, 2008).

yhdistävät.

Samaan Abrahamin lapset -kirjallisuuden viimeaikaiseen virtaan sijoittuu myös edustamani Åbo Akademin laitoksen piirissä alkunsa saanut julkaisusarja ”Studies on the Children of Abraham”, jossa julkaisemme kokoomateoksia ja monografioita, joiden kautta pyritään valottamaan kolmen monoteistisen abrahamilaisen uskonnon yhteisiä juuria, vuorovaikutusta ja rinnakkaisia historioita. Sarjan ensimmäinen nide “Encounters of the Children of Abraham from Ancient to Modern Times” julkaistiin syksyllä 2010.⁵ Kirjan esipuheessa johdatellaan lukijaa muutaman askeleen verran pohdiskelemaan uskonnon rakentavan ja myös ilmeisen destruktiivisen voiman suhdetta. Siirryn kuvaamaan sitä edellä mainitussa teoksessa kirjoittamamme pohjalta.⁶

PAHA VAI HYVÄ VOIMA?

Koska on vaikea kuvitella objektiivista inhimillistä tarkkailijaa, joka lausuisi loppupäättelmänsä uskonnon voimasta ja vaikutuksesta ihmisen sosiaaliseen käyttäytymiseen, sai edellä mainitun kirjamme esipuheessa fiktiivinen ulkoavaruudesta saapuva tarkkailija, eräänlainen E.T., kunnian täyttää tämän roolin. Mitä havaintoja hän voi tehdä? Ehkä seuraavia:

Vuonna 1989 julistaa Iranin hengellinen johtaja Ajatollah Khomeini kuolemantuomion kirjailija Salman Rushdille tämän kirjan *Saatanalliset säkeet* vuoksi. Kuusi vuotta myöhemmin Yigal Amir surmaa Israelissa pääministeri Yitzhaq Rabinin ja yhden tämän henkivartijoista. Marraskuussa 2005 amerikkalainen republikaanien presidenttiehdokkaaksikin pyrkinyt tv-evangelista ja pastori Pat Robertson ilmoittaa toivovansa Venezuelan presidentin Hugo Chavezin tulevan salamurhatuksi.

Mitä tuumii ulkopuolinen tarkkailija seuratessaan ihmiskunnan puuhasteluja? Ennemmin tai myöhemmin hän kiinnittää huomionsa ilmiöön nimeltä uskonto. Kautta maailman ihmiset kääntyvät uskonnon puoleen etsiessään turvaa ja toivoa elämäänsä. Huomattava osa näistä vaikuttaisi myös olevan erään tietyn Abrahamin perillisiä ja

⁵ Encounters of the Children of Abraham from Ancient to Modern Times. A. Laato & P. Lindqvist (eds.). *Studies on the children of Abraham*. 1. (Leiden: Brill, 2010)

⁶ Tässä viitatus jakson alkuperäisestä ideasta ja muotoilusta *Encounters*-kirjassamme menevät krediitit kirjan toiselle toimittajalle professori Antti Laatolle.

vaikuttavat kovin samansuuntaisesti kääntävän katseitaan taivaisiin toivonsa perustusta etsiessään. Mutta keitä nämä tällaiset uskonnon nimissä murhia tehtailevat Abrahamin lapset sitten oikeastaan ovat? Onko kyse vain satunnaisista hylkiöistä? Tarkkailijamme joutuu päätymään johtopäätökseen: ei ole. Usein kyse on vaikuttavista johtajista, joiden ääntä toiset seuraavat. Khomeini on korkein uskonoppinut maassaan, Robertson suuria massoja liikuttava hengellinen johtaja. Amir on vain opiskelija, mutta hänen takanaan seisoo tummanpuhuva rivi rabbeja, jotka ovat hänet tähän valmistaneet julistamalla kirouksen sen pääministerin ylle, joka olisi valmis antamaan pois tuumankaan Jumalalta saatua Pyhää Maata. Ja aivan kohta joutuu tarkkailijamme raapimaan lisää päälakeaan ulottimellaan havaitessaan, kuinka usein näissä konflikteissa, salamurhissa ja kirouksissa onkaan kysymys – ei suinkaan Abrahamin lasten taistelusta jonkun muun lapsia kohtaan – vaan nimenomaan viimekädessä Abrahamin lasten keskinäisistä taisteluista. Mutta toivokaamme, että tarkkailijamme jaksaisi vielä jatkaa tarkasteluaan jonkin aikaa ja hieman tarkemmin. Aggressiot peittävät sittenkin alleen paljon muuta. Toivoisimme hänen voivan havaita kaksi muutakin seikkaa. Ensinnäkin jossain – itse asiassa kaikkialla – on myös lukemattomia Abrahamin jälkeläisiä, jotka näkevät olevansa velvoitettuja rakentamaan rauhaa juuri siksi, että he tunnustavat Jumalaa, joka on totuus, oikeus ja rakkaus. Toiseksi nämä kolme traditiota ovat valtaisia systeemejä, joiden koko olemus ei suinkaan tyhjene fanatismiin ja ääriliikehdintään. Niistä kaikista on löydettävissä myös runsaasti elementtejä, jotka voivat olla tasapainottamassa tilanteissa, joissa fanatismi tuntuu valtaavan liian suuren alan kokonaiskuvasta.

Juuri tällä kohden on uskontotutkimuksella tärkeä kaksiosainen sarkansa, jota kyntämällä se voi antaa panoksensa yhteiseen hyvään. Vähättelemättä lainkaan uskonnollisten konfliktien tutkimuksen merkitystä on tärkeää nostaa historiasta esille myös toisenlaisia esimerkkejä. Historiaan mahtuu esimerkkejä suvaitsevasta rinnakkainelosta, vuorovaikutuksesta, jopa dialogista. Vaikka kuva uskontojen keskinäisestä kohtaamisesta onkin siis voittopuolisesti polemiikin historiaa, ovat abrahamilaisten uskontojen kannattajat kyenneet elämään myös sovussa ja positiivisiakin kohtauksia löytyy nostettavaksi esille. Ja milloin ei suoraa dialogia kenties ole esiintynytkään (ja viimekädessähän koko termi on moderni eikä sovi sellaisenaan kuvaamaan menneiden aikojen uskontojenvälistä kanssakäymistä), on indikaatioita

rinnakkaiselosta ja teologisesta tai filosofisesta vuorovaikutuksesta luettavissa kirjoitetuista lähteistä. Myös näitä olemme halunneet tuoda esille edellä mainitussa *Encounters*-kirjassamme.⁷

Myös uskontosysteemien sisällöllinen moninaisuus on nähtävä toivonkipinä, johon uskontotutkimus voi puhallella eloa. Sekä akateeminen tutkija että vastuullinen ja tasapainoinen uskonnollinen johtaja voivat muistuttaa fanaatikkoa siitä, kuinka jokaisen tradition sisästä on aina löydettävissä seikkoja, joiden avulla fanaattisten voimien destruktiiviset tulkinnat ja hankkeet voidaan kyseenalaistaa tai jopa julistaa vääriksi. Tästä muutamia esimerkkejä:

Heprealainen Raamattu (Vanha testamentti), vaikka onkin fundamentalistisen sionistin lähdekirja, josta käskyt Pyhän Maan haltuunotosta on ammennettu, sisältää samanaikaisesti myös tekstejä, joissa universaali aspekti nousee keskeiseksi, ja tämän alleviivaaminen voi olla erittäin tarpeellista yksioikoisen äärinationalismin sekoittuessa heprealaisten Kirjoitusten tulkintaan. Löytyy pyhiä tekstejä, joiden yksiselitteinen sanoma on hyvä tahto vierasta ja muukalaista kohtaan. Edelleen Raamatun jälkeisestä juutalaisesta traditiosta on löydettävissä kieltoja yrittää väkivalloin jouduttaa Jumalan valtakunnan tuloa sekä hyvin kirkas tendensi, jossa rauhallisten suhteiden säilyttämiseksi (”rauhan tähden”) voidaan olla valmiita pitkällekin meneviin joustoihin uskonnollisen lain kysymyksissä. Milloin taas on kyse kristinuskon nimissä kulkevista ekstremismistä, käännyttään tietenkin Vanhan testamentin kirjoitusten lisäksi erityisesti Uuden testamentin puoleen. On selvää, ettei käsky rakastaa lähimmäistään ja jopa vihamiestään jätä juurikaan elintilaa aggressiivisen fanaatikon ajatuksille. Edelleen lukuisat islaminoppineet ja tutkijat ovat painottaneet Koraanin ja hadith-kirjallisuuden *jihad*-käsitteen olevan tulkittavissa rakentavammin kuin millaisia vivahteita korvissamme kolkosti kaikuvaan käsitteeseen ”pyhä sota” yleensä on totuttu liittämään. Fanatismiin taipuvaisen muslimin on tarpeellista kuulla pyhän sodan olevan ensisijaisesti taistelua kokonaisvaltaista Jumalan rakastamista kohti. Todellinen *jihadisti* pyrkii pikemminkin

⁷ Esimerkkeinä: A. Laato, “Justin Martyr Encounters Judaism” (97–123). P. Lindqvist, “Less Antagonistic Nuances in the Early Jewish Attitude Towards Christianity” (165–180), D. Thomas, “The Open and the Closed in Early Muslim Society” (183–197). M. Gómez-Aranda, “The Connections Between Muslims and Jews in the Field of Science in the Middle Ages” (231–251). Muita suositeltavia teoksia on esim. artikkelikokoelma B. Roggema, M. Poorthuis & P. Valkenberg (eds.), *The Three Rings. Textual Studies in the Historical Dialogue of Judaism, Christianity and Islam*, (Leuven: Peeters, 2005).

perkaamaan pois kaiken sen, mikä estää Jumalalle antautumisen ja pyrkii karaistumaan taistelukentän sijasta hyvissä töissä.⁸

Näitä elementtejä painottamalla tutkimusmaailma pyrkii rohkaisemaan radikaaleja aineksia arvioimaan uudelleen tulkintojensa ja ohjelmajulistustensa mahdollista yksioikoisuutta. Uskontojen destruktiivisuuden sijaan, joka niin voimakkaasti tarkkailijan silmien eteen nousee, voikin siis piirtyä kuva, jossa aivan oikein ymmärretään traditioihin sisältyvät rakentavat ainekset.

Tämän kaltaisista havainnoista maailman konfliktien kentiltä puhui presidentti Martti Ahtisaari Oslossa 10. joulukuuta 2008 pitämässään puheessa Nobelin rauhanpalkintoa vastaanottaessaan:

”Urani aikana olen nähnyt lukuisia kriisejä, joissa uskontoa on käytetty aseena taikka välineenä konfliktin pitättämisessä. Uskonnot itsessään ovat kuitenkin rauhaa rakastavia. Ne voivat olla myös rakentava voima rauhan rakentamisessa (...)”⁹

Kun presidentti Ahtisaari sitten vielä edellä olevan jatkoksi toteaa toiveikkaasti *”...ja tämä pätee myös Lähi-itään”*, voimme ilahtuneina tervehtiä hänen toiveikkuuttaan. On ensinnäkin pelkästään positiivinen asia, että aktiivinen rauhanvälittäjä näkee abrahamilaisten uskontojen rauhanpotentiaalin ja toisaalta todettava, että jos traditiohimme sisältyvien positiivisten elementtien löytämisen tarve on jossain akuutti, niin missäpä se olisi sitä enemmän määrin kuin juuri yhteisen isän, Abrahamin, kotiseutuvilla.

Tietenkin on selvää, että edeltävissä ajatuksissa uskontotutkimuksen panoksesta rauhan hyväksi soi vahva utopistinen sävel. Ekstremistihän yleisesti ottaen on vastahakoinen uudelleenarviointiin, ja toiseksi ekstremisti ei kuuntele tutkijaa, sillä eräs hänen sitkeimpiä viholliskuviaan on juuri modernismi, jota tutkija astuessaan pyhien kirjoitusten alueelle tyypillisesti edustaa. Usein on vielä niin, että tässä fanaatikon viholliskuvassa tutkijan rinnalla tapaa seistä toinen fanaatikon vihollinen, maltillinen uskonnollinen vaikuttaja. Juuri tämän tosiasian edessä nouseekin historian positiivisten

⁸ Ks. Hassan bin-Talalin muistutusta alaviitteessä 10.

⁹ http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2008/ahtisaari-lecture_en.html. Suomeksi kirjoittajan.

hahmojen ja kohtaamisten tärkeys aivan erityiseen arvoonsa. Jos on niin, että ekstreemistille akateeminen tutkija olisikin kauhistus eikä vakavasti otettava keskustelukumppani lainkaan, on sitäkin arvokkaampaa, jos ekstreemistin oman tradition kunnianarvoisien isien parista on osoitettavissa esimerkkejä rakentavammasta lähestymistavasta. Niinpä Pyhällä Maalla ja Jerusalemissa vaikuttaneiden Rabbi Hillelin (ajanlaskun alku) tai rabbi Shlomo Zalman Auerbachin (1910–1995) nöyrä ystävällisyys kaikkia luotuja kohtaan, emiiri Abd el-Kaderin (1807–1883)¹⁰ veljellisyys ja jalomielisyys muita Abrahamin lapsia ja jopa vihollisen sotavankejakin kohtaan, kirkkoisä Justinos Marttyyrin (2. vuosisata jKr.) ystävälliset sanat juutalaiselle Tryfonille teologisen väittelyn päätteeksi ja myös Algerian Tibhirinen trappistimunkkien pyyteetön palvelu musliminaapuriensa parissa¹¹ ansaitsevat tulla kerta toisensa jälkeen kerrotuiksi. Monoteistiset uskontomme, Abrahamin lapset, ovat suurten kertomusten traditioita ja niiden matkan varrelta paljon isä Abrahamin jälkeenkin löytyy monia tarinoita, joiden säilyttäminen ja välittäminen ovat arvokasta, välttämätöntä ja yhteiseksi rakennukseksi.

KOHTI USKONNOLLISTA YMMÄRRYSTÄ

Samaan aikaan, kun uskonto on siirretty kokonaan syrjään tai ainakin sivupuodylälle länsimaisten elämän pelilaudalta, on sivutuotteena levinnyt uusi vaiva vaivaamaan länsimaista yhteiskuntaa: uskonnollinen lukutaidottomuus. Kuten alkupuolella tätä artikkelia totesin, eläminen läntisen kulttuuripiirin vaikutuksessa, jopa sen vanhassa ytimessä, ei tarkoita uskonnon tuntemusta ulkoista pintaraapaisua enempiä.

¹⁰ Abd el-Kaderin, alun perin algerialaisen heimojohtajan, vapaustaistelijan ja Koraani-oppineen, persoona kuuluu valitettavasti länsimaissa vähemmän tunnetuihin. Hänen nimensä on kuitenkin ikuistettu yllättävään paikkaan, sillä hänen kunniaakseen on nimetty Elkaderin kaupunki Iowa:ssa, USA:ssa. Hyvä johdanto aiheeseen on J. W. Kiser, *Commander of the Faithful: The Life and Times of Emir Abd el-Kader*, (Monkfish Book Publishing, 2008). Prinssi Hassan Bin-Talalin (Jordania) suosittus sanat tästä kirjasta ovat siteeraamisen arvoiset sillä ne päättyvät muistutukseen oikeasta *jihadista*, jota emiiri el-Kader elämässään toteutti: "Today more than ever, Muslims and non-Muslims alike need to be reminded of the courage, compassion and intellect of Emir Abd el-Kader. His conduct in war, in prison and in exile represent the true concept of jihad. Abd el-Kader's jihad provides Muslims with a much-needed antidote to the toxic false jihads of today, dominated by anger, violence and politics."

¹¹ Edellisessä viitteessä mainittu Abd el-Kaderin biografian kirjoittanut John Kiser on kirjoittanut myös kirjan "The Monks of Tibhirine. Faith, Love, and Terror in Algeria", (St. Martin's Griffin, 2003). Tibhirinen munkit lienevät Suomessa tunnetuimpia elokuvan "Jumalista ja ihmisistä" (ohj. Xavier Beauvois, Ranska, 2010) kautta.

Monikulttuurisessa yhteiskunnassa, jollaisiksi kaikki läntiset kulttuurit ovat muuttuneet, oman tradition ohella myös vieraiden uskontojen tuntemus kuuluu kuitenkin peruskansalaistaitoihin.

Uskonnon lukutaito on ymmärtämisen perustyökalu. Ei voi ymmärtää eikä välttävissäkään määrin kommunikoida ellei tunne toista ja hänen syvempien vakaumuksiensa pääpiirteitä. Toisaalta on sanottu, että uskonnon asiat ovat ”kommunikoimattomia”. Juutalais-kristillisen dialogin veteraanin rabbi Joseph Soloveitchikin nimissä kulkee pessimistinen ilmaisu: ”incommunicability of faith matters”. Puhuttaessa uskon sisällöstä jää aina taso, jota eivät sanat tavoita tai jota kuvaavat sanat eivät tavoita kuulijaa. Hän tulkitsee ne eri viitekehyksessä. Minun uskonnollinen vakaumukseni on osa syvintä identiteettiäni ja hän, joka ei jaa tätä kanssani, vaikka omistaisikin runsain mitoin tiedollisia työkaluja, ei kuule sanojeni sävyjä niin kuin minä ja uskonveljeni tai -sisareni.

Toimimattomaksi heittäytymistä tämä ei kuitenkaan tarkoita. Myös rabbi Soloveitchik oli ehdottomasti sitä mieltä, että kristittyjen ja juutalaisten tulee kohdata ja käydä dialogia. Tuntemus voi olla ulkokohtaista tai syvempää. Voidaan syystä kysyä, onko kohtaaminen ja keskustelu sitten hedelmällistä ja kannattavaa vain, jos ymmärrys on syvää tai jopa täydellistä? Näin ei sosiaalinen olento, ihminen, maailmanlaajuisessa kylässään asuessaan suinkaan voi asiaa lähestyä. Kaikki kohtaamiset, joissa yritetään löytää taso, jossa kumpikin osapuoli voi aina vuorollaan nyökätä tyytyväisenä kokiessaan tullessa ymmärretyksi ja kuulluksi ja toinen kokiessaan ymmärtäneensä jotain, ovat kullan arvoisia. Se on päättymätön projekti mutta ehdottoman tarpeellinen, sillä vaihtoehtona sille on vain mykkyys ja linnoittautuminen. Kuvatkoon kommunikaation välttämättömyyden ja uskonasioiden ”kommunikoimattomuuden” (in-communicability) paradoksia kristittyjen ja juutalaisten dialogi, koska sillä on jo pitkä tie takanaan. Jos keskiajan disputaatiot jätetään laskuista, voidaan sanoa päämäärätietoisien dialogikanssakäymisen alkaneen toisen maailmasodan jälkeen. Kuluneina kohta 70 vuotena on kirjoitettu vaikuttava määrä julkilausumia.¹² Samalla on todettava, että merkittävää julkilausumaa, yhteistä tai vain toisen osapuolen kirjoittamaa, tuskin

¹² Kattavin kokoelma juutalais-kristillisen dialogityön piirissä tuotettuja dokumentteja löytyy International Council of Christians and Jews (ICCJ) –järjestön sivuilta. (<http://www.icrelations.net/>)

vieläkään onnistutaan julkaisemaan ilman, että eri puolilta satelee kriittisiä huomioita. Kritiikin sisältö on yleensä: uskonasioita ei ole ymmärretty, ne on vesitetty tai muutoin ilmaistu väärin. Julkilausumissa muotoillaan tiiviisti ja mieluiten uudella tavalla jotain traditionaalista ja omaa sekä samanaikaisesti pyritään sanomaan toisesta jotain, joka on sekä rehellistä toisen silmissä että vilpittöntä lausujan omasta lähtökohdasta tarkasteltuna niin, että ”omat joukot” voisivat sen allekirjoittaa. Julkilausumat ovat myös kompromisseja ja osin äänestystuloksia ja siksi alttiita muillekin vaikutukselle kuin tietoiselle teologiselle editointityölle. Kun kaksi uskontoa puhuu, kysyvät kriittiset äänet perustellusti: puhutaanko syvimmiltään samoista asioista, vaikka sanat olisivatkin yhteisiä?

”Juutalaiset ja kristityt palvelevat samaa Jumalaa”, sanotaan vuonna 2000 julkaistussa juutalaisessa *Dabru emet* -julistuksessa¹³, jota on pidetty merkittävänä päänavauksena, sillä se oli ensimmäinen laajemmin levitetty juutalainen teologinen lausunto kristinuskosta. Sen laatijat, alun perin neljä yliopistoteologia, selittivät julkilausuman olevan myös vastavuoroisuuden ilmaisu nyt, kun kristityt ovat lausuneet juutalaisuuteistaan jo vuosikymmenien ajan ja lukemattomin eri dokumentein. *Dabru emetiä* tervehdittiin ilolla kristikunnassa ja sen mutkattomia muotoiluja (kahdeksan pääkohtaa muun muassa sama Jumala, samat heprealaiset Kirjoitukset...) kiiteltiin. Kuitenkin kritiikin ääniä, konservatiivi- ja ortodoksijuutalaiselta suunnalta varsinkin, alkoi kohdistua sen ”suruttomaan” sana käyttöön: onko kaikki noin yksinkertaista? Onko sanoja käytetty oikein? Vai rakentuuko retoriikka kenties juuri sille, että ymmärrämme toisiamme aina sopivassa määrin väärin, ja se mahdollistaa epätoden harmonian vaikutelman.¹⁴

Kahdeksasta pääkohdasta ensimmäinen lausuu siis juutalaisten ja kristittyjen palvelevan ”samaa Jumalaa”. Kuitenkin sisällöt, joita kumpainenkin traditio Jumalalle antaa, poikkeavat. Juutalaiselle Jumala on Abrahamin, Iisakin ja Jaakobin Jumala. Kristitylle hän on tätä mutta myös Jeesuksen isä, jonka voi oppia tuntemaan ja jonka luo on tie auki vain Pojan kautta (ks. esim. Joh 14:6–7). Koska tämä jälkimmäinen on kristillisen uskon fundamenteja, niin kuin ortodoksijuutalaiset *Dabru emetin* kriitikot

¹³ <http://www.icrelations.net/en/?item=1014>. Nimi on hepreaa ja merkitsee: ”Puhukaa totta.”

¹⁴ Ks. erityisesti J. D. Levenson, ”How not to conduct Jewish-Christian dialogue”; *Commentary* (December 2001; vol. 112).

oikein ovat huomauttaneet, ei kristillisessä teologiassa ole olemassa mitään ”Poikavapaita” alueita eikä aikoja. Jumala on aina ja ensisijaisesti Jeesuksen Kristuksen Isäjumala. Edes perustavinta laatua olevassa kohdassa, jossa sanojen tasolla on sopusointu – jossa siis molemmat sanovat ”Jumala” ja molemmat sanovat vieläpä ”Abrahamin Jumala” – ei siis lopullista ymmärrystä ole. Vai onko?

Eikö juuri sitä kautta ole saavutettu ymmärrys, että joku on lausunut sanan ja tuonut sen yhteiselle pelikentälle? Sitten on todettu, mikä yhdistää, ja yhdistäviä tekijöitähän on osoittautunut olevan paljon. Sen jälkeen on kriittisesti todettu, että sanojen sisältö on eri emmekä kuule samaa asiaa sanoessamme ”Jumala”. Tämä on siis ollut pallottelua, debattia ja kanssakäymistä. Juuri tällaisella päättymättömällä tiellä kulkemista on oikea ja vakavasti otettava dialogi. Jos joku etsi *yksimielisyyttä*, hän olikin väärällä hakureissulla. Ymmärrys on eri asia, ja oikeaan ymmärrykseen kuuluu myös sen tiedostaminen ja myöntäminen, että loppuun asti toisen vakaumukseen ei voi milloinkaan päästä se, joka ei jaa kaikkea tämän kanssa. Käydylä dialogilla ja kanssakäymisellä on myös toinen erityinen arvonsa: 70 vuotta kanssakäymistä edellä kuvatulla varsin vajaallakin ymmärryksellä on ollut yhteistä työtä, yhteinen projekti, ja se on kasvattanut luottamusta. On osoittautunut ja tullut todistetuksi, että toinen haluaa lähestyä minua muulla tavoin kuin nyrkein. *Dabru emet* on esimerkki vastavuoroisuuden tahdosta, ja siksi se on oman kokoisensa pikku monumentti Abrahamin lasten kanssakäymisen tiellä.

On siis aivan varmasti pyrittävä ymmärrykseen koko henkisellä arsenalilla ja käsitteellisellä työkalupakilla, joka meillä käytössämme on. Reitti hieman pintaa syvempään ymmärrykseen kulkee sen yksinkertaisen tien kautta, että oman uskonnon (tai omassa yhteiskunnassa vallitsevan valtauskonnon) tuntemus on vahvalla pohjalla. Tässä me suomalaiset, korkeista koulutustasoa mittaavista Pisa-pisteistämme huolimatta, emme kenties aina ole vahvoilla. Sitten toiseksi on syytä kääntää katseet muihin Abrahamin lapsiin. Kun tämän kentän hallitsee ja nämä ilmiöt tunnistaa, onkin jo koonnut roppakaupalla tarpeellista monikulttuurisessa länsimaailmassa tarvittavaa uskonnon lukutaitoa.

LOPUKSI

Päätän tämän kirjoituksen, kuten aloitinkin: tapauskertomuksella. Se on vyyhti pahaa ja hyvää, ikäviä ja rohkaisevia kuvia. Turkkilaisen englanninkielisen Hürriyet-sanomalehden artikkeli toukokuun 10. päivältä 2011 kertoo tapahtumista Egyptissä viimeaikaisten levottomuuksien alla ja aikana.¹⁵ Egyptin islamisteihin lukeutuva itsemurhapommittaja iski koptikirkkoon kesken uuden vuoden messun Aleksandrian kaupungissa tuhoisin seurauksin: 21 kuoli ja 79 loukkaantui. Toimittajan sanoin: ”On vaikeaa kuvitella likaisempaa, hirveämpää ja traagisempaa tapaa soittaa sisään uusi vuosikymmen.” Hetken aikaa näytti siltä kuin Egyptin koptikristittyjen ja muslimien välinen herkkääkin herkempi suhde olisi saanut ehkä ratkaisevan uuden naulan arkkuunsa. Mutta toisenlaiset voimat – rauhan ihmiset Aleksandrian kaupungissa – halusivat kuitenkin näyttää, että tässä ei todellinen Abrahamin uskonto ollut puhunut eikä tuhoisille voimille saanut antaa viimeistä sanaa. Mitä tapahtui? Muutamaa päivää myöhemmin koptikirkon viettäessä jouluaan (7. tammikuuta) paikalliset muslimit muodostivat ihmismuurin kirkon ympärille varmistaakseen kristittyjen turvallisen joulunvieton ja näyttääkseen näin kunnioitustaan kristityille veljilleen, jotka olivat edellä kuvatun tragedian läpikäyneet. Ja tarina sai jatkoa. Hieman myöhemmin helmikuussa mediasta näkemiemme Tahrir-aukion massamielenosoitusten ollessa kuumimmillaan koptikristittyjen joukko vastavuoroisuuden osoituksena muodosti ihmismuurin aukiolla *jumu'ah* -rukouksia viettävän muslimijoukon turvaksi.

Lainasin edellä olevaa kuvaa Egyptistä toiveikkaaseen sävyyn. Niin tehdessäni en puhu uskonnon laimentamisesta enkä loiventamisesta. Sellaisesta puhuminen osoittaisi, että ei ymmärrä uskontoa. Mutta ymmärryksen kasvua peräänkuulutan. Tie siihen suuntaan kulkee perehtymisen ja päättymättömän kanssakäymisen kautta.

¹⁵ ”Private beliefs, public change” (Eboo Patel & Samantha Kirby)
<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=private-beliefs-public-change-2011-05-10>. Lainattu myös ALF:n verkkojulkaisussa Anna Lindh Digest, ed. 5 (23.5.2011).

USKONTODIALOGI AVAA OVEN UUTEEN NÄKÖKULMAAN MAAILMASTA

Kaupunki yhteisönä ry ja Religions for Peace Suomen naisverkosto Heidi Rautionmaa

TM Heidi Rautionmaa on koordinoinut ruohonjuuritason uskontodialogitoimintaa Suomessa vuodesta 2000 lähtien. Rautionmaa on Religions for Peace -järjestön Euroopan naisverkoston komiteassa ja Maailman Uskontojen Parlamentin asiantuntijakomiteassa sekä ollut URI:n globaalien neuvoston jäsen ja URI:n Euroopan neuvoston sihteerinä vuosina 2002–2008. Lisäksi hän kuuluu MENA-alueen ja Euroopan yhteiseen Aabrahamin foorumiin ja on World Peace Prayer -järjestön Suomen edustaja. Hän vetää Suomen uskontodialogiverkosta, jossa on mukana muun muassa Anna Lindh - säätiön verkostoon kuuluvat Religions for Peace Suomen naisverkosto ja Kaupunki yhteisönä ry.

Minua on suuresti inspiroinut ja henkisesti tukenut vierailu tunnetun uskontofilosofin, katolisen papin Raimon Panikkarin luona Tavertetin vuoristokylässä Kataloniassa vuonna 2006. Panikkar puhui vahvasti spontaaniuden puolesta, koska vain silloin Henki pääsee puhaltamaan vapaasti. Hän totesi, että meidän tulisi edistää yksinkertaisuutta ja viattomuutta, jotta saisimme takaisin nämä ominaisuudet. Näitä väkivallattomia piirteitä tarvitaan myös uskontojen välisessä vuoropuhelussa, jotta meillä on aitoa kohtaamista.

Hän totesi, että jos meillä olisi enemmän luovuutta, emme olisi riippuvaisia tahdosta. Olisimme spontaaneita, jolloin sallisimme Hengen puhaltaa meissä ja meistä, ja näkisimme jotakin näkemisen arvoista. Raimon Panikkarin teologia perustui pitkälti henkilökohtaiseen kokemukseen. Hänelle uskon todentaminen ei tarkoittanut sitä, että yritetään tutustuttaa muut oman uskonsa oppirakennelmiin vaan sitä, että eletään elämäänsä syvällä, nöyrällä ja mystisellä tasolla.

Monet uskonnotkin tarvitsevat tuota uutta viattomuutta, joka ei ole riippuvainen tahdosta. Uskontojen ei tulisi Panikkarin mielestä miettiä, kuinka ne säilyvät tulevaisuudessa vaan kuinka ne elävät. Jos uskonto miettii vain selviytymistään, se

kuolee pian. Hän esimerkiksi tuumasi, että jos kirkko mielii elävänsä, sen ei pidä pelätä sellaisia elementtejä, joita on helppo omaksua muista uskonnoista ja uskonnollisista perinteistä. Se, joka pelkää menettävänsä identiteettinsä, on sen jo menettänyt. Hindulaisuudessa ei pelätä identiteetin menettämistä. Hindut voivat pelätä menettävänsä sen, mitä omistavat mutta eivät sitä, mitä he ovat. Vuonna 2010 kuollut Raimon Panikkar oli isänsä puolelta hindu.

Länsimaisessa ajattelussa rakennetaan identiteetti helposti vastakkainasettelulla. Esimerkiksi katolilainen ajattelee, että hän ei ole protestantti. Tällaisesta erillaisuuteen pelaamisesta tulisi päästä eroon. Identiteetti ei muodostu siitä, mitä ei ole vaan mitä on.

Jotta voimme olla tietoisia uskonnollisista myyteistämme ja siten myös omasta identiteetistämme, tarvitsemme naapureita ja siten myös vuoropuhelua ja rakkautta. Mutta dialogin harjoittajan on Panikkarin kokemuksen mukaan ensin päästävä perille oman uskontonsa todellisuudesta, jotta voi todella kohdata toisen uskonnon perusteita. Ja tässä vuoropuhelussa ei riitä, että ihmiset vain vaihtavat tietoja siitä, mitä ovat kulloinkin toisiltaan oppineet. Dialogin on mentävä järjen yli, jolloin tarvitaan juuri spontaaniutta ja viattomuutta. Tämä on aitoa ja tahatonta kohtaamista, josta Panikkarin mukaan Jeesus puhuu, kun hän rohkaisee ihmisiä luottamaan Hengen ohjaukseen.

Spontaanius ja johdonmukaisuus eivät sulje toisiaan pois. Se, mitä Panikkar itse kertoo aina halunneensa tehdä, on ollut kapitalismin kritisoiminen ja etenkin henkisen kapitalismin, joka on hänen mukaansa pahinta. Maailmalla ei ole tulevaisuutta, mikäli nykyinen kuluttaminen jatkuu. Ongelma on henkinen, sillä ihmisten tulisi uudistua ajattelemisessaan. Tarvitsemme muutosta, joka antaa uudenlaisen elämäntavan. Mielestäni uskontojenvälinen vuoropuhelu on tähän yhtenä oven avaajana.

Panikkar toivoi, että meidän on päästävä eroon patriarkalisesta ajattelutavasta ja oltava siten vähemmän aggressiivisia todellisuutta kohtaan. Hän suri sitä, että ihmiset kuvittelevat rakastavansa erilaisten määritelmien perusteella ja palasi tässäkin yhteydessä jälleen spontaaniuden merkitykseen. Spontaaniuden palauttaminen ihmisten elämään on suuri tehtävä, ja tässä tehtävässä ei ole lakeja eikä tekniikoita. Mystikot ovatkin todenneet, että rakkaudella ei ole silmää.

Panikkar ei nähnyt, että pitäisi olla yksi universaali uskonto. Mutta hän oli sitä mieltä, että tarvitaan sellaista uskontojen rinnakkaiseloa, jota vertauskuvallisesti löytyy

sateenkaaren värien rajapinnoista: värien vaihtumista toiseksi ei erota selvästi. Hän oli vakuuttunut, että jokainen on osallinen samasta totuudesta. Esimerkiksi hänen totuutensa on se, mitä hän havaitsee ikkunastaan, mutta dialogi antaa hänelle oivalluksen, että on olemassa myös toisenlaisia ikkunoita ja toisenlaisia näkökulmia. Siksi tarvitaan toinen ihminen, jotta voi todentaa omaa kuvaansa totuudesta. Uskontojen edustajien vuoropuhelu on siten matkantekoa oman totuuden kaikenikäiseen etsimiseen ja totuuden syventämiseen toisten totuuskuvien avustamana. Kenelläkään ei Panikkarin mielestä ole monopolia totuuteen. Niinpä ei pidä olla ensimmäisenä puolustamassa totuutta vaan elää totuuttaan.

Aito dialogi kysyy juuri spontaania heittäytymistä. Esittelen seuraavaksi ruohonjuuritason uskontodialogitoimintaa, johon olen ollut rakastunut ja josta sain ensimmäisen tuntuman maailman uskontojen parlamentissa vuonna 1999. Lähdin pro gradu -matkalle selvittämään globaalin etiikan etenemistä. Lopputyö sentään viimein valmistui, mutta sillä reissulla olen vieläkin. Mottonani ovat edelleen seuraavat emeritusprofessori Reijo E. Heinosen luennolta poimitut sanat rabbi Hilleliltä: Jos minä en ole itseäni varten - ketä varten sitten? Jos minä olen vain itseäni varten - mikä minä olen? Jos ei nyt - milloin?

RUOHONJUURITASON VUOROPUHELU LUO YMPÄRISTÖÖN TURVAN TUNNETTA

Leppävaaran seurakunnan Uuttuun on kokoontunut väkeä tällä kertaa viidestä eri uskonnosta ja/tai henkisestä perinteestä. Vietämme Siltapiirin viimeistä kokoontumista syksyllä vuonna 2009. Keskustelemme niistä hedelmistä, joita koemme toimintamme tuottaneen. Muistelemme myös tuota mennyttä kuuden vuoden toimintaa, jonka aikana järjestimme esimerkiksi uskontojen edustajien yhteisen leirin, uskonnollisen taiteen illanvieton, rauhanrukoushetken, vierailuja eri uskonnollisiin yhteisöihin, paneelikeskusteluja, Eurooppa-päivän juhlia ja kuukausittaisia kokoontumisia kirkon tiloissa.

Esittelimme Siltapiirissä omaa uskoamme ja eri uskontoja, puhuimme eettispohjaisen katsomuksen suhteesta eri yhteiskunnan aloihin ja globaaleihin haasteisiin

sekä tutustuimme yksinkertaisesti eri uskonto- ja kulttuuritaustaisiin lähimmäisiin. Piiriläisillä oli mahdollisuus osallistua myös tyttäreni Sanelman kastejuhlaan pääsiäisenä vuonna 2006, jolloin kirkossa ja Uutun seurakuntatalolla olikin ihmisiä kahdeksasta eri uskonnosta.

Uutussa on valoisa tunnelma viimeisestä kokoontumiskerrasta huolimatta. Ihmiset ovat ennen kaikkea iloisia yhteisestä toiminnasta, jonka myötä he ovat ystävystyneet toistensa kanssa. Keskinäinen ymmärrys ja kunnioitus ovat lisääntyneet. Väki kertoo katsovansa ympäristöönsä nyt ennakkoluulottomammin ja näin ollen turvallisin mielin. Ruohonjuuritason vuoropuhelu on luonut turvan tunnetta. Yhteisöllisyyden tunne on laajentunut, kun kontaktipiiriin kuuluu aikaisempaa moninaisempi joukko.

Kohtaamisten kautta on opittu myös omasta uskonnosta. Toisen uskonnolliseen katsomukseen tutustuminen on haastanut pohtimaan oman vakaumuksen perusteita. Joku sanoo, että kun kuunteli esimerkiksi toisen näkemyksiä tuonpuoleisuudesta, ei voinut olla kysymättä itseltään omia tämänhetkisiä näkemyksiään samaan aiheeseen ja ei voinut olla jakamatta tätä antia keskusteluun. Joku taas muisteli keskustelua uskon näkymisestä lasten kasvatuksessa. Piiriläisillä oli paljon samoja haasteita, pyrkimyksiä, toiveita ja kaipauksia.

Siltapiirissä pyrittiin tutustumaan toisen uskonnon edustajaan tasaveroisessa kohtaamisessa. Toiminnan aikana väki kasvatti katsomustenvälistä kompetenssiaan. Tällä kompetenssilla tarkoitetaan valmiutta vastavuoroiseen tietojen, arvojen ja taitojen vaihtoon niin kognitiivisella, affektiivisella kuin konatiivisellakin tasolla. Eettisluontoiseen katsomukseen katsotaan kuuluvan edellä luetellut kolme komponenttia.

Kognitiivinen komponentti sisältää tiedon arvoista, normeista, uskosta ja uskonnosta. Affektiivisella tarkoitetaan puolestaan henkilön tunnelatausta toisin sanoen hylkäävää tai hyväksyvää suhtautumista katsomuksen kohteeseen, uskonnon käsitteistöön ja sen sisältöön. Konatiivinen on taipumusta toimia katsomuksen mukaisesti. Se on itse asiassa toimintaa, joka seuraa edellisiä komponentteja.

DIALOGI KYSYY MORAALISTA MIELIKUVITUSTA

Reijo E. Heinonen on määritellyt uskontodialogikompetenssiin kuuluviksi uskonnollisen kielen eli uskonnollisen "lukutaidon" hallinnan, uskontojen ja kulttuurien ymmärtämisestä nousevat keskustelusäännöt sekä tietoisuuden eri uskontoja yhdistävistä eettisistä periaatteista kuten niin sanotusta kultaisesta säännöstä, joka ohjaa ihmisiä kohtelemaan toisiaan siten kuin toivoisi itse tulevansa kohdelluksi.

Tarvitaan siis tiedollista pätevyyttä, jota on esimerkiksi kulttuurien ja uskontojen peruskäsitteiden ja toimintatapojen tuntemus. Puhutaankin uskonnollisen lukutaidon omistamisen tärkeydestä. Uskonnollista lukutaitoa varten tarvitaan tietoa uskonnoista ja kykyä ymmärtää uskonnollisen kielen erityislaatua. Heinonen¹ nostaa esille myös moraalisen mielikuvituksen tärkeyden. Moraalinen mielikuvitus esimerkiksi auttaa löytämään tekstin rakentavan tarkoituksen ja avaamaan sen symbolien monet kätkeyt ulottuvuudet.

Lisäksi tarvitaan teoreettista analyysikykyä, johon muun muassa kuuluu vuoropuhelun sääntöjen tuntemus, joita noudattamalla voidaan estää loukkaukset ja rakentaa luottamuksen ilmapiiriä.

Kolmas ulottuvuus koskee eettistä valmiutta ja sitoutumista toisen motiivien ja ajattelun ymmärtämiseen. Jotta esimerkiksi keskustelusäännöt hallittaisiin ja otettaisiin käyttöön, ihmisellä on oltava sosiaalisia valmiuksia, muun muassa empatiaherkkyyttä sekä eettistä pohjaa, toimia toista kohtaan kunnioittavasti.

Uskontodialogissa ollaan vuorovaikutusprosessissa, jolloin sosiaaliset valmiudet ovat tärkeä kompetenssialue. Sosiaaliset valmiudet kysyvät juuri niin sanottua sosiaalista älykkyyttä, jota kutsutaan myös tunneälyksi. Tunneäly tarkoittaa kykyä havaita omia ja muiden tunteita sekä kykyä hallita ja ilmaista omia tunteitaan. Tunneälyllä on yhteyttä juuri muun muassa empatiaan eli toisen ihmisen tilanteen ymmärtämiseen ja siihen eläytymiseen.

Psykologi Franz Weinert² katsoo sosiaalisiin valmiuksiin kuuluvan yhteistyötaidot, ajattelun taidot, asenteelliset valmiudet sekä vuorovaikutustaidot.

¹ 2010, 28

² 2001

Yksilöitä ja yksilöiden muodostavia ryhmiä sitovia sosiaalisia taitoja ovat esimerkiksi sosiaalinen asennoituminen ja kunnioittavat tavat.

Uskontojen ja kulttuurien ymmärtämisestä nousevat keskustelusäännöt ohjaavat toki dialogia edistävään vuorovaikutukseen. Koordinoimissani ruohonjuuritason URI-piireissä on nähty seuraavat ohjeistukset hyvinä.³ Näitä palauteltiin mieleen myös Siltapiirin kokoontumisissa.

1. Sovi dialogin lähtökohdista, tarkoituksesta ja tavoitteista.
2. Tunne omat taustasi ja näkemyksesi sekä kuuntele mitä muut kertovat omistaan.
3. Määritä itsesi dialogissa ja anna toisten määrittää itsensä.
4. Kunnioita ja kohtelee toisia tasa-arvoisesti.
5. Ole avoin ja luotettava.
6. Luo luottamusta vahvistava ilmapiiri etsimällä ja löytämällä sitä, mikä yhdistää.
7. Löydä sama aaltopituus palvelemalla. Opettele vieraanvaraisuutta puolin ja toisin.
8. Ole rehellinen. Pyri totuudenmukaiseen tiedonjakamiseen ja sen välittämiseen eteenpäin. Älä unohda olla tarvittaessa itsekriittinen ja rakentava.
9. Yritä nähdä asioita myös toisen näkökulmasta. Asetu toisen asemaan.
10. Kuuntele toista niin avoimesti ja myötätuntoisesti kuin mahdollista ymmärtääksesi.
11. Älä tuomitse etukäteen. Vertaa reilulla tavalla.
12. Kunnioita sitä, joka on toiselle pyhää.
13. Ole kärsivällinen ja salli epätäydellisyys.
14. Älä pelkää. Ole läsnä ja nauti hetkestä. Ole vain.

ONNISTUNEESSA KOHTAAMISESSA ON RUTKASTI EMOTIONAALISIA ELEMENTTEJÄ

Edellä luetellut kohtaamista helpottavat ohjeistukset tukevat dialogiseen suhteeseen tarvittavia emotionaalisia elementtejä, joita Educational Theory -lehden päätoimittaja professori Nicholas Burbulesin mukaan löytyy seitsemän. Ne ovat osallisuus ja

³ Rautionmaa 2010, 53

välittäminen, luottamus, kunnioitus, arvostus, affektit ja toivo.⁴

Dialogiin osallistumisen täytyy perustua vapaaehtoisuuteen ja mahdollistaa kaikille osallistujille aktiivinen osallistuminen, joka tarkoittaa tietynlaista sitoutumista ja toisten osallistujien huomioonottamista. Siltapiirissä ihmiset tulivat osallisiksi eli oltiin läsnä eikä vain siinä asiassa, josta keskusteltiin. Sitoutumisessa ihminen antaa aina itsestään jotain, ja tällaisessa jakamisessa syntyy aina jotakin uutta, jolloin *yksi plus yksi on enemmän kuin kaksi*. Tämä oli Siltapiirissä mahdollista, koska ihmisten välille syntyi ystävyyttä. Pelkkä toisen näkökulmien kuuntelu edellyttää jo toisen kunnioittamista ja omien näkökulmien esittäminen sekin kysyy itsekunnioitusta. Kunnioittamiseen liittyy kiinteästi toisen arvostaminen ja itsearvostus. Dialogiin osallistuneiden kyky arvostaa ainutlaatuisia piirteitä toisessa ihmisessä ja itsessään auttaa heitä kunnioittamaan toista ja itseään erilaisuuksista huolimatta sekä näin tuomaan esille yhteyden ihmisyydessä.

Toivoa tarvitaan dialogissa. Dialogi saattaa kohdata monia vastoinkäymisiä, ja toivo antaa dialogille aikaa onnistua. Dialogiin osallistujat tarvitsevat toivon lisäksi kärsivällisyyttä, jotta he pysyvät mukana silloinkin, kun dialogin onnistuminen näyttää epävarmalta. Lisäisin Burbulesin listaan vielä tasa-arvoisen vastavuoroisuuden ja huolenpidon sekä rehellisyyden ja siihen liittyvän aitouden. Vastavuoroisuuteen ja huolenpitoon kuuluu niin sanottu kultainen sääntö.

Siltapiirin toimintaan osallistui pääosin aikuisia. Suurimmalla osalla oli jo entuudestaan myönteinen ja kiinnostunut asennoituminen kuulla toisen uskonnon edustajan uskonnäkemyksistä. Useat osallistuivat toimintaan oppiakseen lisää eri uskonnoista. Mukana oli myös heitä, jotka tulivat piiriin käännyttämisen motiiveista käsin. Pienellä joukolla osallistujia oli tapana jäädä kirkkoon vielä rukoilemaan muiden lähdettyä, mutta pikku hiljaa joidenkin esirukoukset toisen kääntymiseksi jäivät – ainakin heti kokoontumisten jälkeen.

IHMISET KASVATTAVAT TOINEN TOISIAAN

Jos uskontojen edustajat eivät ymmärrä, että heidän oman uskontonsa totuus ei ole totuutta välttämättä muille, dialogin harjoittaminen osoittautuu mahdottomaksi.

⁴ Burbules 1993, 36–41

Uskontodialogiin ei kuulu toisen käännäminen oman uskonnon harjoittajaksi. Koskaan ei toki tiedä, mitä kohtaamiset saavat aikaan. En ole kuitenkaan kuullut kenenkään vaihtavan uskontoaan uskontodialogin seurauksena. Monen uskonnäkemyksessä on sen sijaan tapahtunut muutoksia. Olen kuullut osallistujien kertovan, kuinka uskontojen kirjoituksista on herännyt elämään lauseita tulkintoineen, jotka laajentavat pyhän piiriä.

Dialogin kentän etenemisen kannalta on tärkeää, että toimintaan osallistuu mahdollisimman moninainen joukko. Kohtaaminen ei kuitenkaan pääse syvenemään ryhmän kesken aidoksi dialogiksi, jos kohdattavien kompetenssi ei kasva toiminnan edetessä.

Aikuisten ruohonjuuritason uskontodialogitoimintaa kohta 12 vuotta koordinoineena olen samaa mieltä Joel Beversluisin⁵ kanssa siitä, että kaikkein tärkein dialogia luonnehtiva piirre ja samalla kaikkein vaikein piirre uskontojen välisellä areenalla on kyky nähdä omassa tiedossa tai totuudessa epätäydellisyyttä ja halu oppia toiselta.

Leonard Swidler näkeekin dialogin tarkoituksena juuri sen, että siihen osallistuvat oppivat ymmärtämään toistensa näkökulmia ja tilanteita. Hänelle niin sanottu syvälinen dialogi on tapa ymmärtää todellisuus uudella tavalla. Dialogisten kohtaamisten myötä on mahdollista tutkistella elämän tarkoituksen sisäisiä syvyyksiä monilla elämän eri alueilla.

Swidler käyttää sanaa herääminen, jolla hän tarkoittaa uuden näkökulman saamista toisen ajattelutavan ja tilanteen ymmärtämisen kautta. Herääminen saa aikaan voimakkaan ja syvän muutoksen siihen, miten ihmiset aistivat ja oivaltavat itsensä, elämänsä, ihmissuhteensa ja maailmansa. Swidlerin mukaan dialoginen herääminen siirtää esteet, jotka peittivät ihmisten globaalia näkökykyä. Esteiden poistuminen vapauttaa moraalista energiaa, voimistaa sosiaalista vastuuta ja syventää spiritualiteettia. Intensiiviset kohtaamiset näin ollen energisoivat osallistujat kääntämään dialogista vahvuuttaan ja intoaan sosiaaliseen ja vastuuntuntoiseen toimintaan. Paul Knitterillä on vastaavanlainen näkemys dialogin valjastamisesta yhteiseen hankkeeseen, joka tavoittelee ihmisten ja luonnon oikeudenmukaista kohtelua ja hyvinvointia. Knitterin näkemyksissä lähestytään jo vapautuksen teologiaa, joka on lähellä myös omien

⁵ 2000, 126

pyrkimysten pohjaa. Knitter⁶ on sitä mieltä, että kun uskontodialogi ja globaali vastuu yhdistetään, syntyy entistä tehokkaampi dialogi. Uskontodialogin ja vapautuksen on oltava yhtä aikaa läsnä. Vapautus tarkoittaa tässä ihmisten ja maapallon vapautumista niistä sortavista ja tuhoavista asioista.

Uskontodialogitoiminta aikuisten parissa on suuressa määrin aikuiskasvatusta, jossa aikuiset kasvattavat toinen toisiaan kommunikatiivisen oppimisen kautta. Kommunikatiivisessa oppimisessa lähestymistapana on kasvatustieteilijä Jack Mezirovin⁷ mukaan opiskelijan yritys ymmärtää, mitä toinen puheen, kirjoituksen, draaman, taiteen tai tanssin välityksellä tarkoittaa. Kommunikatiivisessa oppimisessä ei ole kysymys hypoteesien testaamisesta, vaan ennemminkin sellaisten teemojen ja metaforien – usein intuitiivisesta – etsimisestä, joilla jokin meille outo voidaan sisällyttää tiettyyn merkitysperspektiiviin niin, että tulkinta siinä viitekehyksessä on mahdollinen.

Mezirov⁸ näkee, että useimmiten aikuisoppimisessa on suorittamisen oppimista tärkeämpää oppia ymmärtämään toisten ihmisten arvoja, ihanteita, tunteita, moraalisia ratkaisuja sekä sellaisia käsitteitä kuin vapaus, oikeudenmukaisuus, rakkaus, työ, autonomia, sitoutuminen ja demokratia. Mielestäni uskontodialogissa tapahtuu Mezirovin⁹ puhumaa uudistavaa oppimista.

KRIITTINEN ARVIOINTI ON VÄLTTÄMÄTÖNTÄ

Oppiminen voidaan määritellä prosessiksi, jossa tietyn kokemuksen merkitys tulkitaan uudelleen tai sen tulkintaa tarkastetaan siten, että syntynyt uusi tulkinta ohjaa myöhempiä ymmärtämistä, arvottamista ja toimintaa. Aivan kuten esimerkiksi naisliike ja ekologiseen elämäntapaan kutsuva toiminta ovat tarjonneet henkilökohtaista uudelleenarviointia, niin myös uskontodialogiliike tarjoaa merkitysperspektiivien päivittämistä tämän ajan ihmiselle.

Siltapiiriläisten yksi tavoite oli paremman ymmärryksen saaminen niin omien kuin toisten käsityksistä. Tämä edellytti ihmisiltä suuntautumista kriittiseen reflektioon ja

⁶ 1995, 11, 14

⁷ 1995, 5

⁸ 1995, 25

⁹ 1995,17

itsereflektioon. Kohtaamiset saattoivat saada aikaan osallistujissa omien uskomusten kriittistä tutkimista ja omien merkitysperspektiivien taustalla olevien ennako-oletusten kriittistä arviointia. Uskontodialogikompetenssi kysyykin ihmisen oppimista ajatellen ennen kaikkea juuri reflektion taitoa.

Reflektiota voidaan lähestyä tutkimalla sitä, mikä on ei-reflektiota. Filosofin Jürgen Habermasin¹⁰ mukaan ei-reflektiivinen oppiminen on sellaista, mikä tapahtuu toiminnallisessa viitekehyksessä, missä implisiittisesti esiin nousseita teoreettisia ja käytännöllisiä pätevyysoletuksia pidetään naiivisti itsestään selvinä ja ne hyväksytään tai hylätään ilman diskursiivista harkintaa.

Uskontodialogi saattaa ohjata huomaamaan, että merkitysperspektiiveissämme on erilaisia episteemisiä, sosiokulttuurisia ja psyykkisiä vääristymiä, jotka vaativat reflektointia. Reflektointi vie väistämättä henkilökohtaiseen ja sitä kautta myös yhteiskunnalliseen muutokseen.

Reflektointi on mielestäni avain uudenlaiseen ajatteluun, josta pitkän linjan uskontodialogitoimija pappi Alan Race omassa uskontodialogikäsitteessään puhuu. Racen¹¹ mukaan dialogissa on kysymys täysin uudesta ajattelusta ja oppimisesta. Dialogi on liikettä, jota tapahtuu, kun vaihdetaan tietoa, keskustellaan samankaltaisuuksista ja eroavaisuuksista ja kun mennään yhä syvempään vuorovaikutukseen henkilökohtaisella ja yhteisöllisellä tasolla.

TULLAKSEEN ”MINÄKSI” TARVITAAN ”SINÄÄ”

Mikäli uskontodialogitoiminta aikuisten parissa nähdään aikuiskasvatuksena, siinä voidaan käyttää hyväksi juuri dialogiopetuksesta saatuja menetelmiä. Keskustelu dialogista opetuksen periaatteena käynnistyi 1950-luvulla Saksassa lähinnä filosofi Martin Buberin dialogifilosofian innoituksen myötä. Martin Buber kirjoitti dialogifilosofiansa perusteet kirjassaan *Minä ja Sinä* (1993 alkuper. 1923). Buber näkee, että ihmisten on mahdollista kohdata toisensa todellisina ihmisinä dialogisessa Minä-Sinä-suhteessa. Minä-Sinä-suhde on Minä-Se-suhdetta ja jopa minuuttakin

¹⁰ 1976,16

¹¹ Race & Shafer 2002, 9

perustavampi. Tullakseen Minäksi ihminen tarvitsee Sinää. Ihminen voi Buberin mukaan valita, asettuuko hän monologisiin vai dialogisiin suhteisiin toisten ihmisten kanssa eli tunnustaako hän toisten "toiseuden". Tätä valintaa rajoittavat monet esineellistävät suhteet yhteiskunnassa.

Kirjallisuudentutkija ja kielitieteilijä Mihail Bahtinin dialogifilosofia kuuluu sekini dialogiopetuksen pohjarakennelmaan. Bahtinin dialogifilosofia esittäytyy kirjassa nimeltään Dostojevskin poetiikka. Bahtin näkee, että itsenäisten, toisiinsa sulautumattomien äänten ja tietoisuuksien moninaisuus, täysiarvoisten äänten aito polyfonia on Dostojevskin romaanien perusominaisuus.¹²

Bahtin on sitä mieltä, että Dostojevski rikkoo monologisen muodon, johon oli romaaneissa totuttu. Dostojevskin romaaneissa kohtaavat tasa-arvoiset tietoisuudet ja heidän erilaiset maailmansa siten, että romaanien sankareiden keskinäisen dialogin lisäksi sankarit käyvät dialogia sisäisessä elämässään muokaten jatkuvasti identiteettiään. Ihmisten välisten suhteiden lisäksi myös ihmisten tietoisuudet ovat dialogisia. Dostojevskin romaanien henkilöt vastustavat toisten ihmisten heihin kohdistamia määrittely-yrityksiä. Toista ihmistä ei haluta asettaa objektiksi. Dialogiopetus painottaakin yksilöllisyyden ja erilaisuuden hyväksymistä ja arvostamista. Tavoitteena on se, että erilaiset näkemykset, kokemusmaailmat, elämänhistoriat, arvot ja pyrkimykset ynnä muut keskustelevat keskenään. Tämä vaatii pelkojen ja ennakkoluulojen voittamista.

Leppävaaran seurakunnan Siltapiirissä asennekorjausta päästiin tekemään kaikilla kolmella uskontodialogin orientoitumistavalla. Myös piirin viimeisellä kokoontumiskerralla käytettiin päätä (kognitiivinen), sydäntä (spirtuaalinen) ja käsiä (pragmaattinen). Useimmille rakkainta olivat sydämen harjoitukset eli spiritualiteetin syventämistä ja rikastuttamista edistävä toiminta ja oleminen. Tästä esimerkkinä on kokoontumiskerta, jolloin vietettiin tunti kveekariperinteellä. Käytäntöön suuntaava toiminta jäi elämään. Muutamat Siltapiirissä kokoontuneet ovat nyt mukana suunnittelemassa uskontodialogiin liittyvää projektia Pakistaniin yhdessä Kaupunki yhteisönä ry:n ja Pakistanin URI:n sekä Lahoren rauhankeskuksen kanssa.

Siltapiiri ja koordinoimani toiminta URI:ssa sekä Religions for Peace Suomen

¹² Bahtin 1991, 20

naisverkostossa ovat hyviä esimerkkejä siitä, miten ihmisten kasvokkain kohtaamiset ovat merkittäviä dialogin polulla. Kun ihmiset pääsevät säännöllisissä tapaamisissa tutustumaan toisiinsa ja ystävystymään pitkän ajan kuluessa, niin dialogilla on mahdollisuus syventyä. Luottamuksen rakentumisen jälkeen ihmiset uskaltavat puhua vaikeistakin asioista, miettiä ongelmiaan ja pohtia niihin vastauksia yhdessä.

Dialogi ei pääse alkua pidemmälle, jos ihmiset eivät aidosti kohtaa. Kokoonnutumiset jäävät pinnallisiksi ja osallistujissa ei tapahdu tarvittavaa muutokseen suuntaavaa kasvua, jos jäädään vain ”hymistelyn” tasolle. Säännöllisesti kokoontuvassa dialogitoiminnassa on se etu, että kukaan ei pitkään jaksa pelkästään näennäisyyksiä, koska osallistujilla on yleensä luonnollinen tarve mennä eteenpäin.

Näyttää siltä, että dialogin kentällä on toimijoita, joille tuntuu riittävän pelkkä pinnallinen kanssakäyminen. Satunnaisissa tilaisuuksissa on se vaara, että niissä esitellään omasta uskosta vain ne parhaimmat puolet. Tällöin itse asiassa ylläpidetään ennakkoluuloja, kun niitä ei päästä koskaan kunnolla avaamaan. Rauhaa ja oikeudenmukaisuutta ei edistetä vain sillä, että istutaan hetki piirissä ja lauletaan rauhanlauluja tai että järjestetään vuosi toisensa jälkeen seminaari, jossa puhuvat aina ne samat ihmiset ja samalle yleisölle. Dialogissa on osattava myös tarttua haasteisiin. On uskallettava kohdata myös mahdollinen konflikti, josta voidaan sovittelua yhdessä pois dialogin menetelmiä hyväksi käyttäen. Eri vakaumuksia edustavien välisen vuoropuhelun kentän on myös entisestään laajennuttava.

MAAILMAN USKONTOJEN PARLAMENTTI USKONTODIALOGILIIKKEEN KÄYNNISTÄJÄ

Raimon Panikkarin tapaisista rohkeista pioneereista aikoinaan lähtenyt uskontodialogiliike on ottanut isoja askelia viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana. Kansainvälisellä uskontodialogiliikkeellä on tosin jo pitkä perinne. Yleisesti nähdään, että vuonna 1893 pidetty maailman uskontojen parlamentti merkitsi modernille uskontodialogille samanlaista lähtölaukausta, mitä ekumeeniselle liikkeelle merkitsi Edinburghin kokous vuonna 1920.¹³ Uskontodialogiliikkeen kannalta 1990-luvun alku oli seuraava merkittävä virstanpylväs. Esimerkiksi vuosi 1993 oli YK:n uskontojen välisen

¹³ Saarinen 1994, 237

ymmärryksen ja yhteistyön teemavuosi, ja samana vuonna kokoontui Chicagossa järjestyksessään toinen maailman uskontojen parlamentti. Parlamentti lanseerasi katolisen teologin Hans Küngin aloitteesta syntyneen globaalien etiikan julistuksen, joka on tekijöiden mielestä ennen kaikkea keino maailmanrauhan saavuttamiseen. Julistuksesta on nähtävissä, että päämääränä on ennen kaikkea oikeudenmukaisuus. Chicagon julistus on ollutkin sellaisen kehityksen käynnistäjä, jonka tarkoituksena on herättää maailmanlaajuinen kansainvälinen eettinen vastuu.

Vuoden 1999 Maailman uskontojen parlamentin kokoontumisen yksi päätehtävistä oli pohtia uskontojen roolia erilaisissa globaaleissa ongelmissa. Huoli maapallon tulevaisuudesta tuli ilmi myös erilaisten yhteisöllisten projektien esittelyissä. Kokoontumisessa painotettiin ruohonjuuritason käytännön toiminnan tärkeyttä, jota Dalai Lamakin juhlapuheessaan toi esille. Tätä peräänkuulutusta ruohonjuuritason toimintaan kuulee onneksi nyt reilu vuosikymmen myöhemmin yleisemminkin eri foorumeilla. Sivilisaatioiden allianssin Istanbulin foorumissa vuonna 2009 eräs kansalaisjärjestöaktiivi huokaisikin kanssani, että viimein käytännön toimijoiden teemat ovat näyttävästi esillä korkean tason keskusteluissa. Mutta vielä vaikuttaa olevan matkaa siihen tahtotilaan, että ruohonjuuritason toiminnalle annetaan tarvittavaa taloudellista tukea. Panikkarin ajatuksissa olla Hengen ajama ja inspiroima on sekin etu, että matka eteni ja toiminta ei jäänyt toteutumatta varojen puuttuessa. Heittäytyminen on toki aina riski, mutta se on joskus välttämätöntä.

LÄHTEET

Bahtin, Mihail (1991): *Dostojevskin poetiikka*. Orient Express.

Beverluis, Joel (2000): *Sourcebook of the World's Religions: An Interfaith Guide to Religions and Spirituality*. Novato CA: New World Library

Buber, Martin (1993): *Minä ja Sinä*. Juva: WSOY.

Burbules, Nicholas (1990): *Dialogue in Teaching: Theory and Practise*. New York: Teachers College Press.

Habermas, Jürgen (1976): *Legitimation Crisis*. London: Heinemann.

Heinonen, R.E. (2010) *Uskonnollinen lukutaito - dialogin edellytys*. Julkaisussa.

Knitter, Paul (1995): *One Earth Many Religions. Multifaith Dialogue & Global Responsibility*. Maryknoll, New York: Orbis Book.

Race, Alan (2001): *Interfaith Encounter: The Twin Tracks of Theology and Dialogue*. SCM Press

Rautionmaa, Heidi (2010) *Dialogi kysyy luottamusta*. Julkaisussa Rautionmaa, Heidi. (toim). *Uskontodialogi - kasvatusta kulttuurien kohtaamiseen*. Art-Print Oy, 53.

Rautionmaa, Heidi. (toim). *Uskontodialogi - kasvatusta kulttuurien kohtaamiseen*. Art-Print Oy, 28–29

Rychen, D.S. & Salganik, L.S. (toim). *Defining and Selecting Key Competencies*. Seattle: Hogrefe & Huber Publishers, 45–65.

Saarinen, Risto (1994): *Johdatus ekumenikkaan*. Helsinki: Kirjaneliö

Weinert, Franz (2001): *Concept of Competence: A Conceptual Clarification*. Teoksessa

TAIDE KULTTUURIEN- JA USKONTOJENVÄLISEN VUOROPUHELUN TUKENA

**Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry.
Toiminnanjohtaja Satu Mustonen**

Kirjoittaja on koulutukseltaan teologian maisteri ja kulttuurisihteeri.

Tässä artikkelissa käsittelen taiteen mahdollisuuksia kulttuurien- ja uskontojenvälisen vuoropuhelun tukena. Tarkastelen kulttuuritoimintojen hyödyntämistä osana monikulttuurisuuskasvatusta pääosin kotimaisessa kontekstissa kansalaisjärjestötoiminnan näkökulmasta. Erityisesti tarkastelen kulttuurin hyvinvointivaikutuksia tuoden esiin myös Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry:n kokemuksia.

FOKUS on kansalaisjärjestö, joka on vuodesta 1947 käynyt arvokeskustelua yhteiskunnassa kristillisen näkemyksen pohjalta. FOKUS vahvistaa tieteen, taiteen ja uskonnon välistä vuorovaikutusta sekä toteuttaa ja tukee ekumeenista ja uskontojen- ja kulttuurienvälistä dialogia. Yhdistys on järjestänyt vuosien aikana lukuisia kulttuuritapahtumia, taidenäyttelyitä ja konserteja sekä tuottanut 1980-luvun alusta lähtien joka toinen vuosi Kulttuurifoorumi-tapahtuman. Kulttuurifoorumien keskiössä on 2000-luvulla vahvasti ollut kulttuurien- ja uskontojenvälisen vuoropuhelun. Niin Kulttuurifoorumien kuin muidenkin tapahtumien ja projektien tavoitteena on ollut

tiedonjakaminen, uskontojenlukutaidon vahvistaminen ja uskontojenvälisen vuoropuhelun tukeminen antamalla tilaa ja välineitä kohtaamiseen eri tavoin ajattelevien ihmisten kesken. FOKUS on saattanut yhteen eri alojen tutkijoita, taiteilijoita, poliitikkoja ja uskonnollisten yhteisöjen edustajia.

Yhdistyksen toiminnassa taide yhteiskunnallisten ja uskonnollisten aiheiden tulkitsejana on aina saanut tilaa. FOKUS käsittää kulttuuriksi useat ihmisen elämänpiiriin kuuluvat asiat tieteestä, taiteesta, uskonnosta ja tapakulttuurista lähtien. Näkökulma uskontodialogiin on pragmaattinen ja yhteiskuntarauhaa tukeva.

KULTTUURIFOORUMIT KOHTAAMISEN PAIKKANA

Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry:n järjestämät Kulttuurifoorumit ovat jo 1980-luvulta alkaen toimineet kohtaamisen paikkoina erityisesti arvokysymyksistä kiinnostuneille. Käsitellyt teemat ovat vaihdelleet rauhasta ja oikeudenmukaisuudesta identiteettiin ja siirtolaisuuteen.

Kulttuurien- ja uskontojenvälistä vuoropuhelua ovat keskustelujen lisäksi tukeneet erilaisten uskonnollisten ryhmien mukanaolo ja kulttuuriohjelma. Espoon Kulttuurifoorumissa 2006 *Uskonnot ja kulttuurit – vastakkainasettelusta aitoon dialogiin* oli mukana merkittävä edustus muslimeja sekä osallistujina ja esiintyjinä että tapahtuman valmistelijoina. Ohjelmassa nähtiin kansainvälisten ja kotimaisten puheenvuorojen lisäksi elokuvaa, tanssia ja kuvataidetta. Espoon foorumin keskustelut ja vetoamus julkaistiin kirjana vuonna 2007: *Pyhän silmässä* (toim. Antti Toivanen).

Hämeenlinnassa vuonna 2008 toteutettu foorumi pohti identiteetin kysymyksiä, ja siellä oli esillä muun muassa *Pyhän lähteillä* -näyttely, joka esittelee suurten maailmanuskontojen eettistä ajattelua. Näyttely ja siihen liittyvä globaalien etiikan keskusteluaiaineisto ovat levinneet moniin kouluihin, seurakuntiin ja järjestöihin eettisten kysymysten käsittelemään. Hämeenlinnassa toteutettiin osallistujien kanssa myös identiteettikollaasi, johon jokainen Kulttuurifoorumin kävijä sai kuvin ilmaista omia ajatuksiaan aiheesta.

Vuoden 2010 Kulttuurifoorumi kokosi Turkuun osallistujia teemalla *Uskonto – kulttuurin kantaja?* Siirtolaisuutta ja uskontojen merkitystä käsitelleessä foorumissa

toteutui kolme taidenäyttelyä, joissa kaikissa oli mukana myös maahanmuuttajanäkökulma. *Sukellus Suomi-kuvaan* -näyttely käsitteli maahanmuuttajien näkemyksiä Suomesta, *Paperittomat*-näyttely antoi kasvot Euroopan paperittomille siirtolaisille ja *Ajatus ja mieli* -näyttely esitteli virolaista mielenmaisemaa. Kulttuurifoorumin järjestelyissä oli paikallisten seurakuntien, kulttuuritoimijoiden, oppilaitosten, Turun kaupungin ja Kirjamesseujen lisäksi mukana monia maahanmuuttajajärjestöjä ja esiintyjissään edustajia useista eri uskonnoista. Turun foorumissa julkaistiin myös FOKUS ry:n tuottama uskontodialogia käsittelevä kirja *Uskontodialogi – kasvatusta kulttuurien kohtaamiseen* (toim. Heidi Rautionmaa 2010). Kirjan tarkoituksena on antaa kasvattajille tietoa ja käytännön vinkejä uskontojen välisen vuoropuhelun tukemiseen arjessa.

Kulttuurifoorumien lisäksi FOKUS toteuttaa pienimuotoista klubitoimintaa (teatteri-, tiede- ja kuvataideklubit), ylläpitää lukupiiriä sekä on käynnistänyt nuorten taidetyöpajoja. Taiteen mahdollisuuksille on avauduttu ja rahoituksen salliessa luotu suurempiakin projekteja esimerkiksi kuvataiteen (kansainvälinen taiteilijavaihto) ja arkkitehtuurin (Pyhyys ja arkkitehtuuri) alueella. FOKUS on Suomen Ekumeenisen Neuvoston kumppanuusjärjestö, Kirkkopalvelujen jäsenjärjestö ja Anna Lindh -säätiön jäsen. Yhdistyksen yhteistyöverkostoon kuuluu lisäksi kulttuuri- ja muita järjestöjä, teattereita, taidelaitoksia, seurakuntia, uskonnollisia yhteisöjä ja muita toimijoita.

KULTTUURIN HYVINVOINTIVAIKUTUKSET

Taiteen vaikutuksista hyvinvointiin on tehty useita tutkimuksia. Hiljattain julkaistun norjalaisen tutkimuksen (05/2011 Tiede-lehti ja Journal of Epidemiology and Community Health) mukaan kulttuuria kuluttavat tai sitä harrastavat ihmiset ovat terveempiä ja tyytyväisempiä elämäänsä kuin kulttuuria harrastamattomat.

Tutkija Antti Karisto on todennut taiteen ja kulttuurin vaikutuksineen ”näkyvämmäksi sosiaalipolitiikaksi” (1998). Seuraavat lainaukset kiteyttävät hyvin taidetoiminnasta saatuja kokemuksia:

”Kuvailmaisuus ryhmässä tai työyhteisössä lisää vuorovaikutusta ja eläytymistä toisten tilanteisiin, keskinäistä ymmärrystä ja kykyä nähdä toisen näkökulman erilaisuus.” (Rankanen 2007, Hautala 2008.)

”Taidetoiminta lisää työntekijöiden kommunikaatio-, ihmissuhde-, ongelmanratkaisu- ja johtamistaitoja, arviointi- ja oppimiskykyä sekä tiimityötä.”(Manning, C, 2007.)

(Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma ja toteutuksen vaiheet 2011)

Lisäksi on saatavilla useita selvityksiä taiteesta monikulttuurisuustaitojen kehittäjänä ja sektorien rajat ylittävänä muutosagenttina. Koulumaailmassa monikulttuuristen taidetyöpajojen on huomattu monipuolistavan opetusta ja luovan yhteyksiä uudella tavalla myös kotien ja koulun välille (Oikarinen-Jabai 2010).

Kulttuurin kuluttaminen ja sen tuottaminen yhdessä tuovat erilaisiin yhteisöihin ja niiden vuorovaikutukseen niin paljon positiivisia vaikutuksia, että olisi syytä käyttää kulttuurin keinoja enemmän hyödyksi myös järjestöjen monikulttuurisuuskasvatuksessa ja maahanmuuttajien kotoutumisen tukena. Kulttuurin keinoin voidaan helposti rakentaa siltaa myös vähemmistöjen ja valtaväestön välille. Siksi pidän ensiarvoisen tärkeänä taiteen keinojen entistä parempaa hyödyntämistä eri toimijoiden keinopaletissa, jotta ennakkoluuloja ehkäisevää työtä voidaan tehdä yhä kokonaisvaltaisemmin.

TAIDE RIKASTUTTAA KULTTUURIENVÄLISTÄ VUOROPUHELUA

Taiteen eri aloilla on paljon annettavaa ennakkoluuloja ehkäisevässä työssä niin järjestötoiminnassa kuin esimerkiksi sosiaali- ja terveyssektorilla. Taiteen avulla voidaan löytää luonteva yhteys ilman yhteistä kieltä ja lähestyä myös aiheita, joita olisi muuten vaikea käsitellä.

Uskontojen välisessä kohtaamisessa taide voi monin tavoin rakentaa siltaa ”toiseen” kokemusten ja tunne-elämysten kautta. Taidetta voidaan uskontodialogin välineenä tarkastella ainakin kahdesta eri näkökulmasta: uskonnollisena taiteena tai uskonnollisia aiheita käsittelevänä taiteena.

Uskonnollisen taiteen yhteydessä on huomioitava erilaiset käsitykset pyhästä eri uskontojen ja uskonnonharjoittajien kohdalla. Tutustuminen uskonnolliseen taiteeseen voi

tuoda eri tavoin uskoville tarpeellista tietoa toisista uskonnoista ja niiden tavasta jäsentää todellisuutta. Rituaaliesineisiin tutustuminen, niiden käyttöön perehtyminen ja koskettelu tarjoavat elämyksiä, vaikka osallistujilla ei valmiiksi olisikaan henkilökohtaista suhdetta uskontoon. Tätä on käytetty hyödyksi esimerkiksi ruotsalaisessa GudHar 99Namn -projektissa, jossa näyttelyyn on kerätty esineitä kuudesta eri uskonnosta. Näyttelyn tuottanut Sensus Studieförbund järjestää myös kulttuuritulkkipalvelua, jossa tulkit esittelee koululaisryhmille eri uskontoihin liittyviä tapoja. Sensus julkaisee myös kuuden eri uskonnon juhlat huomioivaa almanakkaa Ruotsissa.

Uskonnollisia aiheita käsittelevä taide taas toimii hyvin keskustelunherättäjänä eri aiheista kuten pyhyden kokemisesta tai eettisistä kysymyksistä. Työpajoissa tai toiminnallisissa piireissä voidaan tuottaa erilaisiin uskonnollisiin aiheisiin liittyvää materiaalia vaikka runouden tai musiikin keinoin.

Toiminnallinen ote tuo oman lisäarvonsa vuorovaikutukseen, ja esimerkiksi taidetyöpajat mahdollistavat osallistujien omien lahjojen käytön prosessissa. Matalan kynnyksen taidetyöpajassa toimiminen mahdollistaa myös omakohtaisten kokemusten tuomisen mukaan toimintaan. Kokemusten jakaminen suvaitsevassa ilmapiirissä luo tilaa myös oppimiselle. Parhaiten oppimista tapahtuukin silloin, kun prosessi on herättänyt osallistujassa tunteita (Mikkola 2010). *Juhlitaan yhdessä* -projekti toi helsinkiläiseen kouluun eri uskontojen juhlia esittelevän ohjelmansa, jossa koululaiset tutustuivat vuoden aikana eri uskontojen juhliin. Juhlan valmisteluun tai itse juhlaan liittyi myös tekemistä, johon lapset voivat itse osallistua. Projekti laajenee parhaillaan pääkaupunkiseudulla useampiin kouluihin.

KULTTUURITOIMINTA KOTOUTTAMISEN TUKENA

Suomessa asuu yhä enemmän eri kulttuuripiireissä kasvanutta väestöä, ja samalla kantasuomalaisten oma identiteetti on muutoksen tilassa. Kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi, jossa sekä tulija että vastaanottaja sopeutuvat. Identiteetti rakentuu monenlaisista kulttuurisista palasista, ja juuri identiteetin monisärmäisyys vaatii erilaisia keinoja sopeutumisen ja elämänlaadun parantamiseen: ärsykeitä kummallekin aivopuoliskolle. Kulttuuritoiminta auttaa näkemään yksilöitä joukkojen sijaan, sen avulla

voidaan parantaa valtaväestön ja maahanmuuttajien välisiä yhteyksiä ja syventää tietoa eri kulttuureista. Osallistuminen kulttuuritoimintaan parantaa maahanmuuttajien elämänhallintaa ja tarjoaa positiivisia kokemuksia. Tässä yhteydessä tarkoitan kulttuurilla muutakin kuin korkeakulttuuria. Kulttuuriaktiviteetista voi käydä esimerkiksi yhteisen kasvimaan hoitaminen tai sukkien kudontapiiriin osallistuminen.

Kotouttamista voivat joskus ohjata mustavalkoiset mielikuvat: joko pyritään ”kansalaistamaan” muuttaja maan tavoille integroimalla tulijat mahdollisimman tehokkaasti toivoen samalla, että he omaksuisivat vastaanottavan yhteisön arvot tai diversiteettiä kunnioittaen unohdetaan tulija oman yhteisönsä piiriin ja nähdään hänet vain yhteisönsä edustajana. Näiden käsitysten ongelma on siinä, ettei ihmisen voida nähdä kuuluvan ”kahdelle kulttuurille” yhtä aikaa. Amin Maalouf muistuttaa kirjassaan *Maailma järkkyy – kun kulttuurit uupuvat*, että huonot kokemukset vastaanottavasta maasta kiirivät aina myös vanhaan kotimaahan ja saattavat näin moninkertaistaa kahtiajakoa ihmisten mielissä. Kun jokaisella ihmisellä on taipumus omaksua useita kulttuurisia piirteitä, olisiko mahdollista hyväksyä myös kulttuurisen moninaisroolin mahdollisuus.

Tiettyä edustuksellisuutta painottavassa demokraattisessa yhteiskunnassamme kannustamme erilaisia ryhmiä järjestäytymään ja ajamaan etujaan. Suuri osa ihmisistä jää kuitenkin virallisten organisaatioiden ulkopuolelle tai vierastaa niissä toimimista. Ruohonjuuritasolta kasvavassa kulttuuritoiminnassa on kuitenkin mahdollista (koulut, korttelit, toimintapiirit) tavoittaa ihmisiä yksilöinä ja tunnustaa heidän ”kaksoiskansalaisuutensa”.

Kun taiteen keinot otetaan laajemmin käyttöön, myös taidelaitokset saavat uutta yleisöä ja maahanmuuttajista tulee entistä aktiivisempia kulttuurin kuluttajia. Euroopassa vuosina 2007–2009 toteutettu museotoimijoiden kulttuurienvälisen dialogin projekti pyrki madaltamaan museokäynnin kynnystä luomalla museoihin yhteistä kaupunkitilaa ja tarjoamalla paikkoja monikulttuuriseen kohtaamiseen. Työpajat, kouluvierailut ja taideprojektit aktivoivat erityisesti maahanmuuttajanuoria museokävijöiksi. Vastaavanlaisia projekteja on nähty muutama Suomessakin esimerkiksi Kansallismuseossa ja Helinä Rautavaaran museossa. Vuonna 2006 Ateneumin taidemuseo ja Kirkkopalvelut toteuttivat Taide ja diakonia -projektin, joka toi taiteen

avulla uusia ulottuvuuksia ja mahdollisuuksia diakoniatyöhön.

Monikulttuurisuusprojektien toteuttaminen museon tai museoiden kanssa yhteistyössä tarjoaa mahdollisuuden rakentaa kohtaamisen paikkoja jo valmiisiin tiloihin. Koska Helsingissä sijaitsevan Kulttuurien museon tulevaisuus näyttää epävarmalta, tarvitaan jatkossa eri tahojen aktiivista yhteistyötä monikulttuuristen teemojen esille saamiseksi. Kuntien ja kaupunkien ylläpitämät kulttuurilaitokset voivat järjestöjen kanssa yhteistoimin vaikuttaa kulttuurienvälisen yhteisymmärryksen lisääntymiseen.

”Kulttuurilaitos oppi sen, että projektin toteuttamiseen pitää varata aikaa ja kärsivällisyyttä. Aikatauluja tärkeämpiä ovat ihmiset, heidän välinen vuorovaikutus ja kuulluksi tuleminen!”

Sirpa Turpeinen, museolehtori, Jyväskylän taidemuseo, Minä ja me -projekti

LOPUKSI

Oman kulttuurisen taustan ja arvojen tunteminen sekä niiden terve arvostaminen helpottavat myös toisen kulttuurin ja uskonnon kohtaamista. Oman uskonnon opetus kouluissa, riittävä uskontojenlukutaidon ylläpitäminen ja rakentava kasvatusta monikulttuurisuuteen luovat hyvää perustaa vuoropuhelulle. Edellä mainittujen lisäksi kulttuuritoiminnan keinot tulee tunnustaa tärkeiksi työkaluiksi matkalla kohti suvaitsevaista ja tasa-arvoista kanssakäymistä. Samalla uskonnot on nähtävä osana monikulttuurista yhteiskuntaa tunnustamalla niiden merkitys niin maahanmuuttajien kuin myös kantaväestön elämässä. Tämä ei saa kuitenkaan johtaa maahanmuuttajien määrittämiseen liikaa vain uskontonsa kautta. Tässä kansalaisjärjestöillä on keskeinen rooli: järjestöt täydentävät ja kommentoivat virallisia toimintaohjelmia ja samalla valvovat niiden toteutumista omasta näkökulmastaan.

Taiteellisen toiminnan on useasti todettu parantavan vuorovaikutuksen laatua ja monikulttuurisuustaitoja. Tarvitaan innovatiivisuutta, uusia rahoitusmuotoja ja ennen kaikkea sektorien rajat ylittävää yhteistyötä, jotta taiteen koko keinopaletti saadaan hyödyttämään laajasti kulttuurien- ja uskontojen välistä vuoropuhelua.

KASVAMINEN JA ELÄMINEN MONIKULTTUURISESSA SUOMESSA

Pia Jardi

Kirjoittaja on suurperheen äiti ja isoäiti, joka on ollut muslimi vuodesta 1987. Hän työskentelee Helsingin kaupungin sosiaaliviraston laki- ja perintäyksikössä ja on aktiivisesti mukana politiikassa ja yhdistystoiminnassa – erityisesti islamilaisissa järjestöissä.

TAUSTAA

Suomeen on 1990-luvun alkupuolelta tullut enenevin määrin maahanmuuttajia islamilaisista maista, lähinnä pakolaisina ja turvapaikanhakijoina. Suurimmat ryhmät ovat Somaliasta, Irakista, Afganistanista, Iranista ja Bosnia-Hertsegovinasta. Siirtolaisiakin on tullut jonkun verran, lähinnä Pohjois- ja muualta Afrikasta sekä Turkista (suuri osa turkkilaisista on kuitenkin turvapaikanhakijoina tulleita kurdeja). Siirtolaisia islamilaisista maista tuli Suomeen jo ennen 1990-lukua, ei kuitenkaan suuria määriä.

Ennen suurten ”ikäluokkien” tuloa oli Suomen maahanmuuttopolitiikka hyvin yksinkertaista. Tänne tulevalla siirtolaisella piti olla työpaikka, tai muuten ei herunut oleskelulupaa – ei, vaikka puoliso olisi ollut suomalainen. Käytännössä tänne muutto oli mahdollista vain sellaisille siirtolaisille, jotka tulivat työsopimuksen kanssa tai sitten avioliiton kautta niin, että suomalainen puoliso oli valmiiksi hankkinut alustavan työsopimuksen.

Tämä oli tietenkin mahdollista ennen lamaa. Työpaikkoja oli tarjolla niin maahanmuuttajille kuin suomalaisillekin, ja suomen kielen osaamattomuus ei yleensä ollut esteenä työpaikan saamiselle. Tämä käytäntö takasi monelle maahanmuuttajalle oivan kotoutumisen mahdollisuuden. Heti Suomeen tultua piti aloittaa työt, vaikka sanaakaan suomea ei osattu. Muutaman kuukauden päästä kielitaitokin alkoi kohentua, ja samalla tuli tutuksi suomalaisen kulttuurin salat ilman erityisiä kotoutumistimenpiteitä.

Ongelmana silloin oli lähinnä se, että oman koulutuksen mukaisia työpaikkoja oli aika mahdoton saada, vaikka olisi oppinut kielenkin. Etenemismahdollisuudet työpaikoissa olivat myös olemattomat. Työttömyys ja sosiaalivun pyytäminen olivat myös esteitä, jos halusi joskus saada Suomen kansalaisuuden.

Uskonnollisuus ei ollut kovin näkyvää. Tänne tulleet siirtolaiset pukeutuivat usein länsimaalaisesti. Siirtolaiset olivat suurimmaksi osin miehiä, joten huivipäisiä naisia ei näkynyt katukuvassa. Usein muslimisiirtolaiselle oman uskonnon harjoittaminen oli vaikeaa, ainakin siinä muodossa kuin omassa kotimaassa oli totuttu, koska siirtolaisia oli vähän eikä moskeijoita ollut, joten jokainen joutui itsenäisesti miettimään ratkaisuja uskonnollisen elämän haasteisiin.

Yhteisöllisyyden puute oli usein vaikeaa siihen tottuneelle samoin, kuin yksilöllisyyden menetys olisi suomalaiselle, joka muuttaa yhteisölliseen yhteiskuntaan. Muslimien lisääntyminen Suomessa vaikutti siten, että moni, joka oli elänyt tämän vaiheen, korosti myöhemmin yhteisöllisyyttä jopa liikaa ja halusi olla mahdollisimman vähän tekemisissä muiden kuin muslimien kanssa.

Kaikki muuttui kuitenkin laman myötä. Suomalaiset menettivät työpaikkansa siinä kuin maahanmuuttajatkin. Suomeen alkoi tulla somalialaisia turvapaikanhakijoita, jotka näyttivät katukuvassa erilaisilta kuin aikaisemmin tulleet muslimisiirtolaiset – etenkin naiset. Yhteiskunta ei ollut valmistautunut tähän eikä sillä ollut tarvittavaa tietoa kulttuurin tai uskonnon vaikutuksesta näiden ihmisten elämässä. Kärjistetyksi oletus oli, että kaikki maailman ihmiset ymmärtävät selittämättä, miten Suomessa toimitaan ja ovat vain kiitollisia päästessään Suomeen.

Ongelmat alkoivat näkyä kuitenkin jo hyvin pian. Tänne tulleiden tietämättömyys Suomesta ja suomalaisten ominaispiirteistä aiheuttivat ristiriitatilanteita, joista kirjoiteltiin jopa lehdissä. Se taas aiheutti kantaväestön ärsyntymistä, joka edelleen tänä päivänä vaikuttaa ihmisten ajatteluun islamista, muslimeista ja maahanmuuttajista. Samoin suomalaisten tietämättömyys heidän kulttuuristaan ja eritoten uskonnosta aiheutti useita väärinkäsityksiä, jotka kärjistyivät ylitsepääsemättömiksi ongelmiksi.

Laman jälkeen tulleet pakolaiset, turvapaikanhakijat tai siirtolaiset eivät päässeetkään töihin heti tänne tultuaan vaan joutuivat suoraan ”kortistoon”. Kanssakäyminen kantaväestön kanssa jäi hyvin vähäiseksi – lähinnä pakollisten asioiden

hoito oli ainoita kontakteja kantaväestöön. Virkamiesten tietämättömyys asiakkaiden taustasta, uskonnosta ja kulttuurista sekä maahanmuuttajien tietämättömyys suomalaisesta kulttuurista aiheuttivat useita väärinkäsityksiä ja ristiriitoja puolin ja toisin.

Asiat ovat muuttuneet jonkin verran parempaan suuntaan. Kaikilla osapuolilla on enemmän tietoa toistensa kulttuureista ja uskonnosta, mutta edelleen on olemassa iso kiilu muslimimaahanmuuttajien ja kantaväestön kesken, kun puhutaan arkipäivässä elämisestä. Sama ongelma koskettaa muitakin maahanmuuttajia, mutta suurin ongelma on historian takia kuitenkin muslimimaahanmuuttajilla. Aikanaan, kun Suomeen haettiin vietnamilaisia pakolaisia, oli moni asia etukäteen opiskeltu ja valmisteltu heitä varten, ja siksi heidän kotoutumisensa on ollut kivuttomampaa kuin myöhemmin tulleiden pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden.

On normaalia, että tässä tilanteessa uskonnollisuus ja turvan hakeminen omasta kulttuurista korostuvat, koska koko yhteiskunta tuntuu vieraalta. Ongelmana tässä on se, että uskonto ja kulttuuri sekoittuvat, ja sellaisetkin asiat, jotka eivät kuulu uskontoon vaan ovat puhtaasti kulttuurisia tapoja, mielletään islamiin kuuluviksi. Tästä taas syntyy ristiriitoja muslimienkin kesken, kun jonkun kulttuuriset tavat liitetään islamiin. Ne, joilla on erilainen kulttuuri, eivät hyväksy tätä ja syyttävät toista ryhmää islamin kuvan halventamisesta.

Ei ole olemassa yhtään muslimiryhmää, jossa ei olisi omaan kulttuuriin liittyvää islamiin kuulumatonta tapaa. Jotkut tavat ovat hyviä ja sopivat länsimaisen ajattelun piiriin, kun taas jotkut ovat huonoja eivätkä millään sovi länsimaiseen ajatteluun. Tämä koskee muitakin kuin islamilaisista maista tulleiden kulttuuria. Monissa Afrikan ja Aasian maissa on useita kulttuuriin liittyviä sekä hyviä että huonoja tapoja, joita ei kuitenkaan liitetä suoraan heidän uskontoonsa kuuluviksi, kuten muslimeiden kohdalla usein tehdään. Koskaan ei ole uutisoitu hindupommista, juutalaispommista tai kristitystä pommista mutta muslimipommista kylläkin. On ironista, että pommilla voi olla uskonto. Tämä on suureksi osaksi määrännyt nykypäivänäkin käydyn ”maahanmuuttokeskustelun” suunnan. Kun muslimi tekee virheen, se johtuu hänen uskonnostaan. Kun taas muut kuin muslimit tekevät virheitä, se johtuu heidän hetkellisestä mielenhäiriöstään tai muusta ”hyväksyttävästä” syystä. Kyse ei ole pelkästään Suomen maahanmuuttopolitiikan syistä, vaan suurin syy on maailmanpolitiikka ja median vaikutus ihmisten mielipiteisiin.

Voisi olla viisasta kysyä, miten tämä kaikki vaikuttaa tuleviin sukupolviin ja yhteiskuntarakenteisiin, miten voisimme normalisoida islamin ja erottaa uskonnon ihmisten tekemisistä ja miten voidaan kunnioittaa myös muslimien uskonnonvapautta.

NÄKÖKULMIA MUSLIMIPERHEIDEN ARKEEN

Muslimit Suomessa ovat moninaisia ja taustoiltaan eri puolilta maailmaa. En käsittele lainkaan Suomen tataariyhteisöä vaan pelkästään tänne tulleita uusia maahanmuuttajia sekä suomalaisia muslimeja.

YHDEN KULTTUURIN PERHEET

Yhden kulttuurin perheillä tarkoitan tässä muualta tulleita perheitä, joissa molemmat vanhemmat ovat samasta kulttuurista. Suomessa on paljon erilaisia perheitä, joissa molemmat vanhemmat ovat maahanmuuttajia. On pakolaisina yhdessä tulleita ja myös turvapaikanhakijoina yksin tulleita. On myös perheitä, joissa toinen puoliso on tullut myöhemmin perheenyhdistämisen kautta. Sitten ovat vielä siirtolaisten perheet, joissa toinen puoliso on tullut ensin ja avioitunut suomalaisen puolison kanssa, josta on myöhemmin eronnut ja hakenut uuden puolison alkuperäisestä kotimaastaan sekä ne maahanmuuttajat, jotka ovat tulleet töihin tänne ja tuoneet puolison joko mukanaan heti tai myöhemmin. Viimeisten osuus on suhteellisen pieni ja ongelmat vähän erilaisia kuin muilla.

Pakolaisina tulleet ovat kotouttamislain piirissä, joten heille yleensä löytyy tarvittava apu maahantulovaiheessa. Asunto- ja muut asiat on järjestetty niin, että perhe voi aloittaa normaalin elämän harjoittelun mahdollisimman pian. Turvapaikanhakijat yleensä joutuvat odottamaan päätöstä kohtuuttoman kauan vastaanottokeskuksissa. Muutaman vuoden odottelun ja toimeettomuuden jälkeen myönteinen päätös ehkä tulee ja heille järjestetään niin sanotut normaalielämän alkuvaiheet kuntoon.

Siirtolaisina tänne tulleiden puoliset tulevat usein ilman minkäänlaista apua tai tukea yhteiskunnalta. Täällä asuva puoliso joutuu tekemään kaiken itsenäisesti – muun muassa oleskeluluvan hakemisen sekä muut käytännön asiat.

Kaikille yllä mainituille perheille yhteinen ongelma on se, miten selvittää arjessa ja miten kasvattaa lapsia suomalaisessa yhteiskunnassa. Vanhemmilla on usein puutetta kielitaidossa, ja lapset puhuvat yleensä kieltä sujuvammin sekä ymmärtävät yhteiskuntaa paremmin kuin vanhemmat. Tästä syntyy kaksi erilaista todellisuutta: kodin todellisuus ja ulkomaailman todellisuus. Vanhemmat ymmärtävät hyvin kodin todellisuuden, kun taas lapset ulkomaailman todellisuuden. Kotona vallitsevat tietyt säännöt, joita pitää noudattaa tarkasti. Vanhemmille ei huudeta eikä vanhempien auktoriteettia kyseenalaisteta. Lapsia myös rakastetaan paljon ja se näytetään avoimesti. Vanhemmat ovat saaneet eväät kasvatukseen omilta vanhemmiltaan, jotka elivät täysin erilaisessa yhteiskunnassa kuin Suomi, jossa vanhempien vastuu on suurempi kuin yhteiskunnan. Yhteiskunnan tuki vanhemmalle on ollut lähinnä se, että lapsen ja vanhemman välisiin suhteisiin ei puututa. Vanhemman sana on laki. Lapset kasvatetaan kunnioittamaan vanhempiaan, ja kasvatusta kuuluu koko yhteisölle – ei vain biologisille vanhemmille.

Suomessa näennäinen vastuu on vanhemmilla, ja yhteiskunta tukee vanhempien kasvatusta niin kauan kuin perheellä ei ole ongelmia. Ristiriitojen ilmetessä yhteiskunta ottaa vastuun pois vanhemmilta mutta ei pysty vastaamaan kasvatuksesta eikä velvoita lasta kunnioittamaan yhteiskuntaa. Islamin mukaan vanhemmilla on vastuu kasvattaa ja lapsella velvollisuus kunnioittaa vanhempiansa sekä yhteiskuntaa. Myös lasta pitää kunnioittaa tarjoamalla lapselle turvallinen lapsuus. Lapsi saa olla lapsi, ja aikuisen pitää olla aikuinen.

Miten sovittaa yhteen nämä kasvatukset olemassa olevaan yhteiskuntaan, jos ei edes ymmärrä yhteiskunnan rakenteita? Vanhempien avuttomuus ulkomaailman suhteen vaikuttaa lasten käsitykseen vanhemmistaan radikaalisti. Optimaalinen normaalitila perheissä olisi se, että lapset kunnioittavat ja arvostavat vanhempiaan, koska vanhemmilla on enemmän tietoa ja taitoja selvittää. Tämä ei kuitenkaan ole totuus, vaan lapsilla on usein tietoa monesta kodin ulkopuolisesta asiasta paremmin kuin vanhemmillaan, ja he pystyvät myös käyttämään asiaa hyväkseen vanhempiaan vastaan.

On normaalia, että lapset ja nuoret oireilevat tällaisten ristiriitaisuuksien paineessa. Ongelmaa ei yleensä synny, jos ristiriidat ovat pieniä, mutta isojen ongelmien edessä vanhemmat ovat aseettomia, ja silloin saattaa oman kulttuurin ja uskonnon

korostaminen mennä liiallisuuksiin. Siitä alkaa sellainen kierre, mistä on vaikea päästä pois. Kuitenkaan ei ole kyse siitä, että vanhempi ei rakastaisi tai oikeasti välittäisi lapsestaan vaan tekee sitä liikaakin löytämättä kuitenkaan keinoja ratkaista ongelmaa. Ongelmainen lapsi taas menee siitä, mistä aita on matalin miettimättä, miten se vaikuttaa hänen tulevaisuuteensa. Yhteiskuntakaan ei evästä häntä miettimään ratkaisua pitkällä aikavälillä.

Toinen yhden kulttuurin perheitä koskettava ongelma ovat naisen ja miehen roolit perheessä. On uskonnosta kumpuavia tapoja, miten perheen väliset suhteet toimivat ja sitten kulttuurin vaikutus, joka on yleensä suurempi. Islamin mukaan mies on velvollinen elättämään vaimon ja lapset. Naisen omaisuus ja tulot ovat naisen omaisuutta, mutta miehen tulot ja omaisuus ovat yhteisiä. Mies on perheen elättäjä ja naisella on paljon oikeuksia miestänsä kohtaan. Mitä enemmän perheessä on tietoa islamista sitä pienempiä ristiriidat ovat. Uskonto antaa perheelle tasa-arvoisen esimerkin, kun taas erilaiset huonot kulttuuriperinteet tuovat perheeseen monia Suomeen sopimattomia käytäntöjä.

Suomessa kaikki taas menee päälaelleen: miesten ja naisten roolit ovat aika samanlaisia. Tänne tulevilla ei ole juurikaan tietoa siitä, ja jos kulttuurin vaikutus on perheessä suurempi kuin uskonnon, aiheuttaa se ongelmia herkemmin. Esimerkiksi on monia perheitä, joilla ei ole ollenkaan tietoa islamista. Tiettyjä perusajatuksia on otettu uskonnosta ja yhdistetty huonoihin kulttuurisiin tapoihin. Koska henkilöt ovat muslimeita, liitetään nämä asiat usein islamiin – esimerkiksi kunniaväkivalta, tyttöjen ympärileikkaus, naisten alistaminen ja ynnä muut, vaikka ne ovat islamin vastaisia ja niitä esiintyy myös muillakin kuin muslimeilla.

KAHDEN KULTTUURIN PERHEET

Kahden kulttuurin perheillä tarkoitan tässä kahdesta eri maasta tulleiden ihmisten perhettä. On joko sellaisia perheitä, joissa molemmat ovat muslimeja, tai sitten niitä, jossa toinen on muslimi ja toinen jotain muuta uskontoa edustava.

Jos kyse on kahdesta eri uskontotaustasta sekä lisäksi eri kulttuurista, odotettavissa on paljon ristiriitoja erityisesti lasten kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä. Yleensä niin kauan, kun ei ole lapsia, kaikki on hyvin, koska ristiriitojen tullessa on

helppo erota. Heti lasten tullessa kuvioihin asiat muuttuvat. Eteen tulee kysymyksiä, kuten mihin uskontoon lapset kasvatetaan ja mitä kulttuurisia tapoja opetetaan. Jos vanhempien väliset suhteet ovat hyvät, silloin ongelmatkin pystytään ratkaisemaan, mutta vanhempien välien kiristyessä otetaan käyttöön kaikki mahdolliset keinot, joilla saadaan toinen vanhempi alistumaan. Esimerkkeinä ovat toisen uskonnon halveksiminen avoimesti lapsen tai nuoren edessä sekä toista pelottavien ja ärsyttävien ”nappuloiden” etsiminen. Tällainen tilanne on nuorelle kestävä, koska hän ei yleensä pysty asettumaan kummankaan puolelle.

Silloin, kun jossain asiassa tarvitaan yhteiskunnan tukea, ei se yleensä ole puolueeton, vaan useimmiten syytetään herkemmin muualta tullutta osapuolta. Kun kyse on muslimista, puhutaan jopa suoraan islamin huonoista vaikutuksista lapseen.

Islamin mukaan lapset kasvatetaan isän uskontoon. Sellainen mies, joka tuntee uskontonsa, tekee kirjallisen sopimuksen lapsen äidin kanssa, että jos perheeseen syntyy lapsia, ne kasvatetaan islamin mukaan. Valitettavasti näin tapahtuu harvoin, ja siksi ongelmat odottavat tulemistaan. Koska yleensä viimeistään siinä vaiheessa, kun lapsi syntyy, herää vanhemman uskonnollinen tietoisuus, vaikka aikaisemmin ei olisi asiaa juuri ajatellut. Ongelmia saattaa aiheuttaa myös muu perhe – sekä Suomessa että muualla oleva.

Jos vanhempien uskonto on sama mutta kulttuuri eri, samat seikat pätevät osittain. Lasten kasvatuksen suunnittelu saattaa olla helpompaa. Kulttuurierot kyllä tulevat eteen arjessa mutta eivät niin voimakkaina kuin eri uskonnoista tulevilla perheillä. Paljon riippuu myös siitä, mikä on uskonnollisen tietouden määrä. Mitä vähemmän tietoa islamista sitä vaikeampaa on löytää yhteinen tie.

Lapsille on helpompaa elää perheessä, jossa vanhemmilla on sama uskonto. Toisen vanhemman ollessa kantäväestöön kuuluva lasten ja puolison ymmärrys yhteiskunnasta ja sen toimintatavoista helpottuu. Kuten kaikissa parisuhteissa, ongelmilta ei voida välttyä, mutta tällaisen perheen mahdollisuudet onnistua lasten kasvatuksessa niin, että lapsi sopeutuu suomalaiseen yhteiskuntaan, ovat paremmat kuin aikaisemmin mainituilla.

Puolison käännyttäisyys saattaa aiheuttaa ongelmia, jos hänellä on Suomessa perhe, joka ei tunnusta islamia. Miten sovitetaan yhteen uskonnolliset juhlat? Kenen

juhlia juhlietaan ja kenen ei? Miten isovanhemmat suhtautuvat lapsenlapsiinsa, kun ovat eri uskontoa? Esimerkiksi ruokailutilanteissa saattaa syntyä ongelmia, kun toinen osapuoli ei ole ymmärtänyt tai ottanut tosissaan toisten vakaumusta. Tietyt tavat voivat myös kuulua suomalaiseen perinteeseen mutta ovat islamin mukaan kiellettyjä. Esimerkiksi saunominen yhdessä ilman vaatteita tai kulkeminen vähissä vaatteissa muiden edessä loukkaavat muslimeja. Siksi olisikin hyvä luoda pelisäännöt perheiden väliseen kanssakäymiseen, jotta kaikki ymmärtävät toistensa herkkyydet ja jotta vältytään välirikoilta.

SUOMALAISET MUSLIMIT JA HEIDÄN PERHEENSÄ

Nykyään Suomessa on perheitä, joissa molemmat vanhemmat ovat kantaväestöön kuuluvia muslimeja. Heillä molemmilla on ymmärrys yhteiskunnasta, jossa asuvat. Heidän uskonnollinen vakaumuksensa on usein myös korkea, koska he ovat opiskelun kautta valinneet uskonnokseen islamin – Jumalan johdatuksella.

Nämä perheet kohtaavat eri ongelmia kuin maahanmuuttajat muun muassa siksi, että he tuntevat suomalaisen kulttuurin. Sen sijaan yhteiskunnan asenne islamia kohtaan näkyy suomalaisille muslimille selvempänä kuin maahanmuuttajille, koska kyse ei voi olla rasismista vaan nimenomaan uskontoon liittyvistä ennakkoluuloista.

Usein liikutaan jo uskonnonvapauden kannalta vaarallisilla vesillä, kun avoimesti kyseenalaistetaan yksilön valinta. Jos ihminen on ollut esimerkiksi ateisti ja valitsee kristinuskon, ei se aiheuta mielenkuohuja, ja yksilön vapautta valita uskontonsa kunnioitetaan. Mutta jos valitsee islamin, silloin annetaan oikeutus kyseenalaistaa miettimättä sen tarkemmin. Yhteiskuntahan on kokonaisuudessaan uskonnonvastainen: jos uskonto ei ole näkyvää, sitä ei kritisoida, mutta heti, kun uskonto on näkyvää, sitä on oikeus vastustaa.

Usein perheet haluavat noudattaa tiukempaa islamin tulkintaa, koska ovat sen itselleen valinneet. Siinä vaiheessa, kun ollaan vielä uusia muslimeja, suhteellisuudentaju siitä, miten ei-islamilaaisessa yhteiskunnassa kannattaa toimia, usein puuttuu. Tai lähinnä ei eroteta sitä, mitä voidaan vaatia yhteiskunnalta oman uskonnollisen identiteetin rakentamiseksi. Perheissä usein itse opiskellaan paljon islamia, mutta se ei kuitenkaan

anna välittömästi taitoa soveltaa tietoa olemassa olevaan yhteiskuntaan. Vie aikansa ennen kuin oma uskonnollinen identiteetti on rakentunut vahvalle pohjalle. Sen jälkeen on mahdollista olla suvaitsevaisempi muita kohtaan, koska se ei ole enää uhka omalle identiteetille.

Lasten kohdalla paljon riippuu siitä, minkälaisessa vaiheessa vanhemmat ovat ja kuinka lapsen yhteiskuntataidot kehittyvät. Jos vanhemmat itse ovat herkässä vaiheessa, vaikuttaa se myös siihen, miten lapsia kasvatetaan tai kuinka paljon heille annetaan tilaa kasvaa. Elämä tietysti opettaa ja aika tuo muutosta asioihin – ei aina pelkästään hyviä.

Samoja asioita kohtaa tietysti myös suomalainen muslimi, joka on naimisissa maahanmuuttajamuslimin kanssa. Häinkin käy läpi uskonnollisen identiteetin rakentamisen polun, mutta hänellä on kuitenkin toinen osapuoli, joka tasoittaa ajatuksia kyseenalaistamalla käännynnäisen islamin tietouden yleensä tuomalla todisteita islamista ja omia kokemuksia.

OMAN KULTTUURIN VAIKUTUS ELÄMÄÄN

Miten oma kulttuuri vaikuttaa elämään ja uskonnon harjoittamiseen? Kaikilla ihmisillä on oma ”kulttuuritaakkansa”, joka vaikuttaa jokapäiväiseen elämään – niin muslimeilla kuin muillakin. Yleismaailmallisesti uskonto ei ole kovin määräävä tekijä ihmisen elämässä, mutta kulttuuri on.

Harva ihminen aamulla ensimmäiseksi miettii uskonasioita tietoisesti. Luultavasti jokainen ensin miettii, miten aamutoimet hoidetaan. Siihenkin vaikuttaa kulttuuri ja missä päin maailmaa olemme. Jos asumme Suomessa, yhteiskunta pyörii normaalisti tietyllä tavalla: herätys, lapset hoitoon, vanhemmat suuntaavat töihin, töistä kaupan kautta kotiin ja niin edelleen. Muualla maailmassa taas yhteiskuntarakenne on aivan toisenlainen.

Ilmetyistä herättää usein se, että miten tänne tuleva maahanmuuttaja pystyy rakentamaan hedelmällisen elämän. Suurin osa pakolaisista, turvapaikanhakijoista kuin siirtolaisistakaan ei ole ennen Suomeen tuloa matkustellut turisti- tai muilla matkoilla. Ensimmäinen ulkomaanmatka on muuttaminen pois omasta maastaan ilman kunnollista tietoa kohdemaasta tai sen kielestä. Lisäksi moni tänne tulevista on luku- ja kirjoitustaidoton.

Kuinka moni suomalainen kykenisi tähän tai edes toimisi näin? Luultavasti ei kovin moni. Normaali suomalainen on matkustellut eri maissa, ja jos suunnitellaan ulkomaille muuttamista, kaikki on suunniteltava viimeistä piirtoa myöten. Mahdollisesti opetellaan maan kieltä etukäteen, hankitaan kaikki mahdollinen tieto kohdemaasta ja varmistetaan, että käytettävissä on tarpeeksi rahaa. Työpaikkakin on jo usein valmiina. Ja silti kaiken tämän jälkeenkin oma ”kulttuuritaakka” vaikuttaa ihmisen arkeen. Esimerkiksi ei pidetä siitä tavasta, miten kohdemaassa viranomaisasiat hoidetaan, kritisoidaan viemäriverkostoa, asuntojen puutteita tai ihmisten käyttäytymistä. Yleensä alussa kaikki on hyvin, mutta vähän ajan kuluttua huomataankin, että kaikki ei ole niin ruusuista. Suomeksi sanottuna henkilö ei ole kotoutunut maahan. Ja silti me odotamme tänne tulevilta maahanmuuttajilta nopeata kotoutumista, vaikka heidän valmiustasonsa siihen ei ole lähelläkään omaamme.

Uskonnosta löytyy usein turva siinä tapauksessa, jos kotoutuminen hankaloituu – näin sekä tänne tulevilla muslimeilla että täältä lähtevillä suomalaisilla. Oman uskonnon harjoittamiseen kiinnitetään enemmän huomiota kuin kotimaassa ollessa. Usein yritetään myös löytää muita samanmielisiä turvaksi, eli yhteisöllisyys korostuu. Oman maan tavat ja kulttuuri näyttävät.

YHTEISÖLLISYYDEN JA YKSILÖLLISYYDEN YHTEENSOVITTAMINEN

Islam on yhteisöllinen uskonto, koska yhteisön oikeudet ja velvollisuudet ovat selkeät – esimerkiksi naapurin, sukulaisten, ystävien sekä kanssaihminen keskeisessä vuorovaikutuksessa. Islamin mukaan muslimilla on velvollisuus kertoa naapurilleen islamista, ja naapurilla on oikeus kuulla. Perheenjäsenillä on oikeuksia ja velvollisuuksia toisiansa kohtaan. Vanhuksista, lapsista ja muista sukulaisista pitää myös huolehtia – kuten köyhistä ja vähempiosaisistakin. Näistä syistä johtuen naapurit ja sukulaiset vierailevat usein toistensa luona. Sairasta käydään joukolla katsomassa sairaalassa. Tai kun vauva syntyy perheeseen, kaikki haluavat huolehtia perheen hyvinvoinnista esimerkiksi tuomalla ruokaa ja auttamalla siivoamisessa.

Vasta Suomeen saapuneet muslimit jatkavat omissa maassaan opittuja ja totuttuja tapoja. He vierailevat toistensa luona ja ovat sosiaalisia toistensa kanssa. Vähitellen

vuosien lisääntyessä tavat muuttuvat lähemmäksi suomalaisia. Ei enää vierailta eikä välitetä naapureista, sukulaisista tai ystäväistä. Miksi näin tapahtuu? Ehkäpä yhteiskunta lannistaa, koska se ei siedä erilaisuutta. Usein naapurit valittavat sellaisista asukkaista, joilla käy paljon vieraita tai jotka ovat normaalia äänekkäämpiä ja joiden lapset ovat vilkkaita. Tiedän tapauksen, jossa kymmenhenkinen perhe on häädetty, koska lapset heräsivät viikonloppuaamuina ennen kello seitsemää. Alakerran asukas ei saanut nukuttua tarpeeksi pitkään, koska yläkerran lapset melusivat. Myöhemmin asiassa todettiin, että eivät ne lapset normaalia enempiä metelöineet mutta sattuipahan alakerran asukkaista toinen kuulumaan isännöintitoimiston henkilökuntaan.

Voisi sanoa, että Suomi on yksilöllisyyden luvattu maa. Yhteiskunta on ihmisten yhteisö, joka pitää huolta yksilöstä. Ihmisten välinen yhteisöllisyys ei kuulu kulttuuriin ja siitä ei juuri pidetä, vaikka ei siihen tarvitsisi osallistua. Kaduilla ärsyttävät ihmiset, jotka puhuvat joukossa kovaan ääneen. Myös se ärsyttää, jos naapurilla käy paljon vieraita. Yksilöllisyyttä korostetaan esimerkiksi uskonasioissa. Usko on oma asia, ja muiden uskonasioihin ei saa puuttua – paitsi jos kyseessä on muslimi tai näkyvästi uskova. Silloin on oikeus huomauttaa esimerkiksi vaatetuksesta ja palvonnan muodoista lähinnä arvostelemalla näitä tapoja. On olemassa normaalia uteliaisuutta ja sitten on suoraa arvostelua toisen uskonnosta.

Miten sitten sovitaan yhteen yhteisöllinen uskonto ja yksilöllinen yhteiskunta? Kuka saa olla yhteisöllinen? Lapsilla on oikeus olla yhteisöllisiä kunhan pysyvät omassa tilassaan, samoin terassilla istuvalla tai muulla juhlaporukalla. Kun kyseessä ovat maahanmuuttajat, yhteisöllisyys yksinkertaisesti ärsyttää ihmisiä.

Koen, että muslimit menettävät jotain uskonnostaan, jos yhteisöllisyys puuttuu, koska toisista ihmisistä välittäminen on osa uskoa. Välittäminen ei tarkoita vain ajatuksen tasolla olevaa välittämistä, vaan fyysistä ja henkistä auttamista antamalla jotain omasta tai itsestään.

LASTEN JA NUORTEN KIPUKOHTIA:

Koulu

Muslimilapsi kohtaa muita useammin oman identiteettinsä kanssa ongelmia. Koulussa on tietyt odotukset siitä, miten lapsen pitäisi pärjätä ja käyttäytyä. Opettajat eivät useinkaan täysin ymmärrä lapsen perhetaustaa. Odotukset ovat melkein samanlaisia kuin suomalaisen lapsen kanssa. Lapsella tai nuorella on usein kaksi identiteettiä: toinen kotia varten ja toinen muuta yhteiskuntaa varten. Kotona lapsi tai nuori saattaa olla erittäin kuuliainen ja kiltti, kun taas koulussa häirikkö. Syy siihen saattaa olla se, että koulu tai yhteiskunta ei tue lapsen uskonnollista identiteettiä, joten hänen pitää se piilottaa muilta paitsi kodilta.

Kodin tuki kouluasioissa on puutteellinen, mahdollisesti kukaan perheessä ei pysty auttamaan läksyissä tai muissakaan kouluun liittyvissä asioissa. Enemmän ongelmia on niillä lapsilla ja nuorilla, joiden perheen kulttuurista on muualla, mutta suomalainenkin muslimi voi kokea vaikeaksi kantaa omaa uskonnollista identiteettiään, jos ei saa siihen tukea tai kokee uskonnollisen identiteettinsä yhteiskuntaa sopimattomaksi.

Opiskelumahdollisuudet

Usein niiden nuorten kohdalla, joiden molemmat vanhemmat ovat maahanmuuttajataustaisia, on vaikeampaa hakeutua jatkokoulutukseen. Kaikki on kuitenkin jo alkanut ala-asteelta. Lapset eivät juuri lue, koska vanhempien tuki puuttuu, eikä se kuulu perheen kulttuuriin. Vaikka lapsi on syntynyt Suomessa, ei kielitaito aina riitä tukemaan opiskelua.

Tämä on sellainen asia, jota monien vanhempien on todella vaikea ymmärtää. Moni on tullut kulttuurista, jossa ei ole ollut opiskelumahdollisuuksia, ja jos ne on saatu, pidetään huoli, että nuori pärjää ja valmistuu. Suomessa yleensä riittää, että tekee parhaansa. Tämä ei kuitenkaan riitä monille vanhemmille, vaan he vaativat nuorta opiskelemaan ymmärtämättä tämän vaikeuksia esimerkiksi kielen kanssa.

Perheet

Perhe-elämä on riippuvaista kulttuuritaustasta enemmän kuin uskonnosta. Yhden kulttuurin perheet elävät pitkälti oman kulttuurinsa mukaisesti. Kahden kulttuurin perheissä yleensä eletään usein suomalaisen kulttuurin mukaisesti. Uskonto on kuitenkin sama, ja se yhdistää kaikkia. Lapset ja nuoret luovivat yhteiskunnan ja perheiden välillä kuin kameleontit. Aina ei henkinen kantti kestä, ja silloin aiheutuu ongelmia sekä perheessä että sen ulkopuolella.

Monissa suomalaisissa perheissä lapsilla on harrastuksia, ja kesäisin leireillään tai käydään sukulaisissa maalla. Monilla muslimiperheillä on epäilyksiä harrastusten suhteen. Lapsia ei päästetä leireille, koska ei ole luottamusta vetäjiin. Perheet eivät tee yhdessä retkiä ja moni muukin yhdessä tekeminen tuntuu oudolta. Muslimien yhdistykset eivät tarjoa maallisia islamin mukaisia palveluja nuorille ja lapsille. Ainoastaan uskonnollista kasvatusta tarjotaan, ja lasten arkielämä on unohtettu. Samoin yhteiskuntakin on unohtanut ne lapset ja nuoret, joiden vanhemmilta puuttuu luottamus yhteiskunnan toimijoihin.

On lapsia ja nuoria, jotka eivät koskaan ole olleet leireillä tai edes retkellä vanhempiensa kanssa ja joilla ei ole mitään harrastuksia. Normaali arki on sitä, että mennään kouluun ja koulusta kotiin. Ollaan vähän aikaa pihalla ja käydään moskeijalla uskonnon opetuksessa. Ympäriällä kuitenkin muu yhteiskunta tarjoaa palveluita, joita lapset rakastaisivat. Samoin he kuulevat muilta lapsilta niistä mutta eivät itse voi niihin osallistua. Aina ei ole kyse edes siitä, että vanhemmat eivät haluaisi vaan yksinkertaisesti perheellä ei ole riittävästi rahaa.

Kaikki tämä vaikuttaa siihen, miten perhe tai yksilö pystyy kotoutumaan Suomeen ja miten hyvin heidän lapset pystyvät luovimaan yhteiskunnan ja perheen välisessä maastossa. Kotouttamisessa pitäisi ottaa huomioon monia asioita, joita tällä hetkellä ei pystytä tai haluta huomioida. Eriarvoisuuden lisääntyminen aiheuttaa pysyvää muutosta yhteiskunnassa.

Erityisesti lasten ja nuorten uskonnollisen identiteetin vahvistaminen auttaisi monia ja samalla yhteiskuntaa. Ottamalla huomioon eri palvelurakenteissa ihmisten erilaisuuden pystyttäisiin tuottamaan laadukkaampia palveluita. Usein rahoitusta saavat sellaiset tahot, jotka eivät haluaakaan ottaa huomioon ihmisen uskonnollista identiteettiä.

Uskonnolliset yhteisöt, kirkkoa lukuun ottamatta, eivät juuri saa avustusta, koska toiminta on uskonnollista. Sen sijaan kulttuurin tukemiseen annetaan rahaa aika vapaalla kädellä. Mutta eihän se auta niitä, jotka haluavat edistää omaa uskonnollista kulttuuriaan mutta eivät välttämättä kansallista.

Toisaalta monelta yhteisöltä itseltään puuttuu tällä hetkellä kyky tuottaa laadukkaita palveluita. Ensin pitäisi kehittää yhteisöjen toimintamalleja sekä rakenteita, minkä jälkeen on mahdollista löytää tahoja laadukkaiden palveluiden tuottamiseen. Tulevaisuudessa on tärkeää, että islamilainen yhteisö pystyy palvelemaan jäseniään – samoin kuin muut uskonnolliset yhteisöt Suomessa.

VUOROVAIKUTUS HISTORIANÄKEMYKSEN VANKINA

Ari Rusila's BalkanBlog

Project manager, freelancer Ari Rusila

Kirjoittaja on projektihallinnan ammattilainen ja freelancer Jyväskylästä. Hänen pääbloginsa on englanninkielinen Ari Rusila's BalkanBlog; lisäksi hänellä on puolisen tusinaa muuta blogia. Hän on käynnistänyt myös uutisportaalin Ari Rusila's Conflicts. Alueellisesti hänen huomionsa saavat pääosin Balkan ja MENA-alue ja maista erityisesti Serbia ja Israel.

Balkanin alueen on osuvasti kuvattu olevan “elävää menneisyyttä”. Tähän tosiasiaan törmäsin työssäni Kosovossa paikallishallinnon kehittäjänä heti Nato-pommitusten jälkeen – vuosien ja vuosisatojen mittainen iskujen ja vastaiskujen jatkumo oli ja on ehkä vieläkin mielestäni suurin eteenpäin suuntautuvan elinolojen parantamiseen tähtäävän yhteistyön este. Olin aiemmin työskennellyt itärajalla aktiivisesti niin sanotussa lähialueyhteistyössä jo 1980-luvun lopulta lähtien, ja ”ryssänviha” niin omalta kuin valtaväestön osaltakin oli liki olematon tekijä; toki esiintyi tietynlaista vierastamista, joka kuitenkin sekini väheni Neuvostoliiton hajottua ja yhteistyön muodostuessa vapaamuotoisemmaksi. Tätä taustaa vasten ja vielä lisäksi rintamaveteraanin ja Karjalan evakon poikana tilanne Balkanilla oli minulle täysi yllätys. Vastaavaan vihanpitoon törmäsin tosin lievemässä muodossaan myös eri yhteyksissä Lähi-idässä. Etnisten ryhmien vuorovaikutukseen vaikuttava historianäkemykseen edellä mainituilla alueilla oli täysin toinen kuin Suomessa olin tottunut.

Oma näkökulmani pohjautuu liki kolmen vuoden työkokemukseen Mitrovican alueella (EU Municipal Expert) UNMIK/EAR:n palveluksessa ja sen jälkeiseen päivittäiseen asioiden seuraamiseen Suomesta tai säännöllisiin käynteihini Balkanilla sekä suoraan tai sosiaalisen median kautta tapahtuvaan yhteydenpitoon. Vastaavia

aktiviteetteja olen harjoittanut myös israelilais-palestiinalaisen konfliktin seurannassa. Kyseessä on siis osallistuvaan havainnointiin pohjaava näkökulma ilman sen kummempaa tieteellistä viitekehystä.

Jo työssä ollessani havaitsin ammottavan kuilun hienojen periaatteiden ja kansainvälisen yhteisön ylevien tavoitteiden sekä ruohonjuuritason todellisuuden välillä. Kulkiessani serbiedustajien kanssa Pristinaan kansainvälisen yhteisön vetämän Kosovon väliaikaishallinnon tapaamisiin tehtiin matka yleensä panssaroiduin ajoneuvoin vähintään puolijoukkueen suuruisen sotilassaattueen turvaamina. Saattueille vaikutti olevan joitakin perusteita, olihan mission alussa bulgarialainen kollegani ammuttu hänen erehdyttyään puhumaan serbiaksi tulkittua kieltä Pristinän yössä. Käydessäni epävirallisesti ilman saattueita serbien kanssa albaanialueilla tai albaanien kanssa serbialueilla en voinut olla huomaamatta toisaalta avointa vihaa ja toisaalta avointa pelkoa eri etnisiä ryhmiä edustavien ihmisten välillä. Puhuessani erilaisten yhteishankkeiden mahdollisuuksista ihmiset alkoivat löytää yhteistyön esteitä muistelemalla jopa vuosisatoja vanhoja etnisiä raakuuksia. Seurattuani albaanikoululaisten nationalistisia vihantäyteisiä koulutustilaisuuksia ja eläessäni serbiväestön keskellä havainnoimassa heidän syvää antipatiaansa albaaneja kohtaan sekä kuunneltuani molemmilta puolilta loputtomia tarinoita jopa vuosisatojen takaisista vääryyksistä tulin jo vuoden 2000 alussa vakaaseen käsitykseen, että multietniset ihanteet voidaan tämän sukupolven osalta valitettavasti unohtaa.

Kosovossa ollessani työskentelin Mitrovican alueella Leposavić (albaniaksi Leposaviq) nimisessä kaupungissa. Kaupungin rajat muotoutuivat nykyisiksi toisen maailmansodan jälkeen, kun Jugoslavian sisäisissä hallintorajojen muutoksissa Serbiaan kuulunut Leshakin piirikunta liitettiin Leposaviciin ja niin muodoin myös osaksi Kosovon maakuntaa. Pienenä detaljina suhteessa pyrkimykseen historian uudelleenkirjoitukseen mainittakoon, että Kosovon albaanien väliaikaishallinto riensi muuttamaan oitis kaupungin nimen Albaniqueksi, vaikka asukkaista albaanit enimmilläänkin muodostivat alle 10 % väestöstä. Sittemmin nimestä on käytännössä luovuttu sen ollessa outo jopa albaaneille.

Historian uudelleenkirjoitukseksi voitaisiin tulkita myös Nato-pommitusten jälkeen laajalle levinnyt serbien ja ortodoksikirkon satoja vuosia vanhojen kirkkojen,

hautausmaiden ynnä muiden muistomerkkien tuhoamisvimma. Kuvainnollista kansainvälisen yhteisön yleville tavoitteille monikulttuurisen Kosovon luomisessa oli, että viiden vuoden “rakennustyön” jälkeen kevään 2004 mellakoissa 35 ortodoksikirkkoa tuhottiin nostaan kokonaismäärän noin 150:een sitten Nato-pommitusten päättymisen¹. Ironista asiassa historianvääristelyn kannalta oli myös se, että kieltäessään keskusteluissa serbien historiallisen olemassaolon Kosovossa eräät Kosovon albaanit väittivät tuhottujen ortodoksiluostareiden olleen itse asiassa katolisia. Ironista sikäli, että pieni vähemmistö Kosovon albaaneista on nykyäänkin katolisia, ja itsekin asuin Mitrovicassa vuokralla katolisen albaaniperheen talossa.

USKONTO ETNISÄ RISTIRIITOJA KOROSTAVANA TEKIJÄNÄ

Uskonnolla ja politiikalla on kautta aikain ollut vuorovaikutussuhde – toisaalta poliittisia päämääriä voidaan edistää uskonnon avulla ja toisaalta uskonnolla voi olla päivänpoliittisia vaikutuksia. Lähihistoriassa uskonnon on tulkittu olevan merkittävä vaikuttaja toisen maailmansodan aikana koettuun erityiseen raakuuteen väestöryhmien välillä. Kosovon albaanien ja kroaattien liittyessä innolla SS-joukkoihin heidän päävastustajikseen muodostuivat serbit.

Raakuuden korostunut esimerkki oli Jasenovacin kuolemanleiri, joka oli Kroatiaassa sijaitseva kolmanneksi suurin tuhoamisleiri Auschwitzin ja Treblinkan jälkeen; tapettujen määräksi arvioidaan 300 000–700 000 ihmistä, joista vajaa 90 prosenttia oli serbejä ja loput juutalaisia sekä romaneja. Muihin tuhoamisleireihin verrattuna Jasenovacin tekee poikkeukselliseksi siihen liittynyt uskonnollinen aspekti pelkän kansanmurhan sijaan. Katolisen Ustasha-organisaation – Kroatian valtaapitävät natsit, jotka työskentelivät yhteistyössä natsi-Saksan kanssa – tavoitteena oli paitsi tappaa ortodoksiserbejä myös käännyttää heistä kolmasosa. Uskonnollinen motiivi teki tuhoamisesta erityisen raakaa. Yli 700 roomalaiskatolista pappia osallistui henkilökohtaisesti muunuskoisten tappamiseen, ja itse tuhoamisleiriä johti komendanttina aikanaan Tomislav Filipovic-Majstorovic, joka oli katolinen pappi. Jasenovacin leirijärjestelmä käsitti myös katolisten nunnien johtaman lastenleirin, jossa uhrit

¹ <http://arilusila.wordpress.com/2009/02/17/kosovo-marchfebruary-17th-pogrom-with-prize/>

myrkytettiin luotien säästämiseksi. Titon aikana leiristä vaiettiin virallisella tasolla kansakunnan yhtenäisyyden nimissä. Muisto kuitenkin jäi elämään syvissä kansankerroksissa erityisesti serbien keskuudessa – olihan merkittävä osa kansasta menettänyt leirillä omaisiaan.²

Mielestäni Balkanilla uskonto on parina viime vuosikymmenenä osaltaan kiristänyt etnisten ryhmien välejä. Titon Jugoslaviassa eivät etniset ja uskonnolliset rajat ylittävät avioliitot olleet harvinaisia; sodat, maan hajoaminen ja nationalismiin (useat paikalliset tosin kutsuvat viimeainittua käsitettä patriotismiksi) nousu muuttivat ilmapiirin. Myös ulkoisilla tekijöillä on vaikutuksensa. Aiemmin hyvinkin sekulaarinen muslimiväestö on saanut kasvavasti vaikutteita radikaalimman islamin piiristä. Bosnian sotaan tulleet mujahediinit toivat näitä aatteita mukanaan. Sittemmin sotien jälkeen radikaalin islamin vaikutusta korostivat mittava saudirahalla toteutettu infrastruktuurin rakentaminen ja humanitaarinen työ. Tämän seurauksena alkoi wahhabismin kasvu maallistuneempien muslimiyhteisöjen kustannuksella.

Tässä on yksi esimerkki etnisistä ristiriidoista keväältä 2011: Sandzakin mufti Muamer Zukorlic on käynnistänyt kampanjan tuodakseen esiin epäiltyjä serbien väkivallantekoja Sandzakin alueen muslimeja vastaan 1800-luvulla. Zukorlic väittää tutkimustensa osoittavan, että yli 200 vuotta sitten serbien noustessa kapinaan ottomaanihallintoa vastaan he syyllistyivät noin 3000 paikallisen muslimin tappamiseen. Serbinäkemyksessä puolestaan korostaa oikeutettua taistelua ottomaanihallitsijoita, ei muslimeja vastaan. Mainitun kansannousun johtajana oli modernin serbivaltion perustajan Karadževićin kuninkaallisen perheen isä. Nykypäivään tapahtuman vetää bosniakkien kulttuuriyhteisö, joka on tehnyt aloitteen Sjenican kaupungissa sijaitsevan Karadževićille nimetyn kadun nimen muuttamisesta. Asiasta on tarkoitus järjestää lähiaikoina asiantuntijapaneelita ja pyöreän pöydän keskusteluita – joskin serbinäkemyksen mukaan kyse on lähinnä poliittisesta provokaatiosta.³

² <http://arirusila.wordpress.com/2010/01/26/jasenovac---holocaust-promoted-by-vatican/>

³ <http://www.balkaninsight.com/en/article/zukorlic-mulls-to-prove-serbs-genocide-against-bosniaks-in-19th-century>

POLITISOITU HISTORIA

Omien kokemusteni mukaan edes tieteessä ei ole yhtenäistä käsitystä Balkaninkaan historiasta. Näkemykset eroavat esimerkiksi siinä, ketkä ensin asuttivat Kosovoa ja milloin ja miten syvä yhteys ensin asuttaneilla heimoilla on nykyisiin etnisiin ryhmittymiin. Serbien nähdessä Kosovon oman kansallistunteensa kehtona albaanit puolestaan kokevat olevansa illyyrien jälkeläisiä. Tiede ei anna asiaan yksiselitteistä ratkaisua. Kiistanalaista on sekin polveutuvatko albaanit illyyreista vai eivät.

Eri aikoina historiaa on moninaisesti politisoitu esimerkiksi esittämällä uudenlaisia tulkintoja vanhoista kansallisista kertomuksista. Historia voi poliittisten tarkoituksien ajamiseksi olla hyvä väline halutunlaisen politiikan oikeuttajana tai velvoittajana. Tällöin myös saatetaan unohtaa aikaperspektiivi – aiempia etnisiä ryhmiä tai kansoja voidaan käsitellä nykyaikana samoin termein ja luonnehdinnoin ottamatta huomioon muutosta, kansojen sekoittumista ja kehitystä ylipäätään.

Vielä suuremmaksi näkemyserot tulevat niin sanottujen tavallisten kansalaisten tasolla, kun käsitelyyn tieteellisistä – ja jo sinällään kiistanalaisista faktoista – sekoituu aineksia myyteistä, legendoista ynnä muista aikojen kuluessa värityneistä tarinoista. Kansankerroksissa omakohtaiset kokemukset kuitenkin jatkavat eloaan.

Yksi syy historianäkemykseen löytynee historian tukahduttamisesta kansallisen yhtenäisyyden nimissä. Näin muun muassa kroaattien ustashan serbejä kohden toteuttama kansanmurha (Jasenovac), Serbian serbialaisten äärikansallisten tshetnikien toimeenpanemat muslimien joukkomurhat Bosniassa.

Kuinka kauas historiaan etninen vihanpito serbien ja albaanien kesken ulottuu? Vaikka esimerkiksi serbien ja ottomaanien taisteluja on löydettävissä yli kuudensadan vuoden takaa, niin varsinaiselle kansallismielisyydelle voi esittää lyhyempää aikajännettä. Aiempi identiteetti oli ehkä liitettävissä lähinnä uskontoon, mutta etniskansallinen herääminen ulottuu serbien osalta ehkä vain sadan vuoden taa, ja albaaneillakin muslimi-identiteetti muuntui voimakkaammaksi kansalliseksi identiteetiksi vasta toisen maailmansodan jälkeen. Bosnikkien voidaan arvella etsivän identiteettiään tänäkin päivänä Bosnia-Hertsegovinan serbien identifioituessa Serbiaan ja vastaavasti Bosnian kroaattien Kroatiaan. Toisaalta raja serbialaisuuden ja ortodoksisuuden välillä

lienee nykyisinkin lähes olematon.

Historianäkemyksen yksi elementti on viholliskuva. Albaanit näkevät Serbian keskiaikaisen kuningaskunnan väkivaltaisen slaavilaisuuden levittämisen aikana, joka päättyi alueen jouduttua ottomaanien valtaan vuonna 1455. Tällöin puolestaan serbien näkemyksen mukaan alkoi muslimien yli puoli vuosituhatta harjoittaman sorron aika.

Yksi historiallispoliittisesti merkittävin YK:n turvallisuusneuvostossa ja kansainvälisessä tuomioistuimessa esiintynyt teema oli historian unohtaminen tai ”jättäminen taakse”. Se nähtiin edellytyksenä sovinnolle ja valoisammalle tulevaisuudelle. Toisin sanoen menneisyys asetettiin nykyhetkeä ja tulevaisuutta alemmalle arvoasteikolle.

ERIYTYMISTÄ VUOROVAIKUTUKSEN SIJAAN

Jugoslavian kansoilla on sekä yhteinen että erillinen historia. Se, kumpaa painotetaan, riippuu kulloisistakin poliittisista virtauksista. Balkanin sodat johtivat eriytyvään suuntaan. Se, mikä etnisen vuorovaikutuksen kannalta on huolestuttavaa, on seikka, että huolimatta sodan päättymisestä, mittavasta jälleenrakennuksesta, valtionrakenteiden uudistamisesta ja ”eurooppalaisen perspektiivin” tarjoamisesta eriytyvä kehitys on pikemminkin voimistumassa. Erityisen hyvin tämä on nähtävissä Bosnia-Hertsegovinassa.

Viimeisten 15 vuoden aikana kansainvälinen yhteisö on käyttänyt yli 80 miljardia dollaria itse luomansa keinotekoisen maan jälleenrakentamiseksi, mutta monikulttuurisen yhteiskunnan tai edes kestävän valtion luomisessa on epäonnistuttu surkeasti. Aiemmin maallinen ja jopa monikulttuurinen alue on Daytonin rauhansopimuksesta lähtien muuttunut yhä nationalistisemmaksi kuitenkin niin, että varsinainen kansallinen identiteetti puuttuu ja tilalle kehittyvät yhä voimakkaammat serbi-, kroaatti- ja bosniakkidentiteetit. Tavoiteltu ja EU:n taholta lupailtu ”eurooppalainen perspektiivi” on ”edistänyt” Bosnia-Hertsegovinaa pikemminkin takaperoisesti kohden toimimatonta aiempaa jakaantuneempaa näennäisvaltiota, jossa turhautunut bosniakkienemmistö, yhä puolustuksellisempi serbitasavalta ja epäluuloinen uhatuksi tunteva kroaattivähemmistö eriytyvät jatkuvasti toisistaan. Ennen Bosnian sotaa (1992–95) alue oli monikulttuurinen

ja suhteellisen maallinen, mutta nyt etniset yhteisöt sulkeutuvat omille alueilleen. Jopa samassa kaupungissa oppilaat menevät oman yhteisönsä kouluihin, joissa monikulttuurisuuden tilalla kukin etninen ryhmä pyrkii vahvistamaan (manipuloimaan) oman ryhmänsä identiteettiä kullekin ryhmälle muokattujen opetusohjelmien ja koulukirjojen avulla. Kun aiemmin kansallisuusrajat ylittävät avioliitot olivat yleisiä, on nyt leimaa-antavaa esimerkiksi nuorten musliminaisten huivien käytön kasvu. Perinteinen uskonnollinen jako katolisiin, ortodokseihin ja muslimeihin on myös muuttunut mujahedin-taistelijoiden tullessa mukaan Bosnian sotaan, ja myös wahhabistit valtasivat sodan jälkeen lisää kannattajia muun muassa saudien hyväntekeväisyysjärjestöjen avokätisellä rahoituksella.⁴

OIKEUS HISTORIANÄKEMYKSEN TERÄVÖITTÄJÄNÄ

Yksi tapa kohdata historia on erityisesti Balkanin sotia varten perustettu kansainvälinen rikostuomioistuin, niin sanottu Jugoslavia-tuomioistuin (ICTY), joka laajentaa kuvaa lähihistorian tapahtumista, kun sekä syyttäjät että puolustus voivat esittää ja argumentoida näkemyksensä. Itse pidän parempana kuitenkin totuuskomission kaltaista menettelytapaa. Totuuskomissio koostui armahdus-, korvaus- ja rehabilitaatio- sekä ihmisoikeusrikkomuskomiteoista. Komissio kuuli rikoksen uhriksi joutuneiden todistuksia ja poliittisista syistä rikoksia tehneet saattoivat anoa komissiolta armahdusta täydellistä rehellistä tunnustusta vastaan.

Lähimenneisyyden arvioinnin kannalta sotarikosten paikallinen ja kansainvälinen käsittely ovat yksi näkyvä osa. Viimeisin näytös oli toukokuussa 2011 tapahtunut Ratko Mladicin pidätys. Vaikka perimmiltään näytösoikeudenkäynti on niin EU:n kuin Serbian nykyhallinnonkin osalta sivuseikka molempien nähdessä sen vain muodollisena osana EU-jäsenyysneuvotteluja, pidän prosessia hyödyllisenä. Haagin teatteri palvelee osaltaan nykyistä kokonaisvaltaisemman kuvan muodostamista Balkanin 90-luvun tapahtumista erityisesti, koska syyteaineiston ohella myös puolustus väkisinkin tuo esiin hieman erilaisen näkökulman menneisiin tapahtumiin ja niiden taustoihin. Kysymykset liittyen

⁴ Taustoja Bosnian viimeaikaiseen kehitykseen ks. esim.

<http://arirusila.wordpress.com/2008/10/13/islamic-terror-in-bosnia-follow-up-and-some-background/> ja <http://arirusila.wordpress.com/2008/09/28/radical-islamist-network-spreading-in-balkans/>

poliittisiin tavoitteisiin Srebrenican taustalla, verilöylyä edeltäneet tapahtumat, Srebrenicaan liittyvä numero- ja PR-peli saanevat Haagissa lisävalaistusta.⁵ Oikeus- tai totuuskomissio voi terävöittää traumatisoivien tapahtumien kuvaa, joskus kuitenkin menneisyyden käsittely voi johtaa menneisyyden kieltämiseen.

HISTORIAKOULUTUS TULEVAISUUDEN MUOKKAAJANA

Etnisten ristiriitojen hallitsemassa yhteiskunnassa – kuten Balkanilla ja myös Lähi-idässä – koulutuksella voi olla suuri merkitys paitsi integroivana myös jakautumista syventävänä tekijänä. Erityisesti oman yhteisön historianopetus voi parantaa menneisyydestä kumpuavia toisiin kulttuureihin liittyviä vihamielisiä asenteita, mutta kaikki riippuu koulutuksen suunnittelijoiden ja toteuttajien tavoitteista.

Historiankirjahankkeet ovat nähdäkseni yksi keskeisimpiä alueellisten konfliktien pienimuotoisia aktiviteetteja rauhan rakentamisessa. Vaikka ylätasolla neuvottelut ja yhteistyö ylipäänsä voivat olla olemattomia, niin ruohonjuuritason kyky keskinäiseen vuorovaikutukseen voi ratkaisevasti luoda pohjaa rauhanomaiselle yhteiselolle tulevaisuudessa. Seuraavassa tuon esiin kaksi toisistaan poikkeavaa kirjahanketta samalla kuitenkin korostaen, että kirjat ovat osa laajempaa kokonaisuutta, jonka elementtejä ovat muun muassa historianopettajien verkottuminen yli etnisten rajojen ja muut koulutusta laajemmat aktiviteetit.

Israelilais-palestiinalainen historiankirja on yksi osa Peace Research Institute in the Middle Eastin aloitteista. Kirjaa valmisteli ensisijaisesti 18 historioitsijaa, joista kolmannes oli muita kuin israelilaisia tai palestiinalaisia. Hankkeen hyödyntämisen ongelmat puolestaan kuvastavat, kuinka ylätasoinen kommunikaatio-ongelmat kuitenkin voivat hidastaa ruohonjuuritason yhteistoimintaa. Pohja on kuitenkin olemassa, ja tilanteen muuttuessa se saattaa levitä nopeastikin. Myös länsimaiselle lukijalle kirja on antoisa monipuolisen perspektiivinsä ansiosta ainakin lukemani tiivistetyn version pohjalta.⁶

⁵ Srebrenica -problematiikkaa olen käsitellyt laajemmin kirjoituksessani Srebrenica again – Hoax or Massacre? <http://arirusila.wordpress.com/2009/07/19/srebrenica-again-hoax-or-massacre/>

⁶ Lisää: <http://www.vispo.com/PRIME/leohn1.pdf>

Samantyyppinen, vaikkakin lopputulokseltaan hieman erilainen, hanke on toteutettu myös Balkanilla. Kroatiaassa, Bosnia-Herzegovinassa ja Serbiassa on aikaansaatu yhteisen projektin tuloksena yhteinen historiakäsitys – tosin kattaen tällä erää vain vuodet 1945–1990. Tuloksena aikaansaatu oppikirja *Ordinary People in an Extraordinary Country* kuvailee yhteistä historiaa Jugoslaviassa tavallisten kansalaisten arkielämän tasolta nähtynä, jolloin teoreettiset analyysit poliittisista motivaatioista ynnä muista ylätason toiminnoista ovat taka-alalla. Hankkeeseen on mainituissa maissa osallistunut yli 500 historianopettajaa.⁷

Israelilais-palestiinalaisen oppikirjan sisältäessä kaksi hyvin poikkeavaa perspektiivää historiaan on Jugoslavia-kirjassa pyritty esittämään yksi yhteisesti hyväksytty näkemys menneeseen aikaan. Oli lähestymistapa kumpi hyvänsä, ja vaikka itse kirjat mielestäni ovat erinomaisia, ei niiden soveltaminen käytäntöön pääse irti ympäröivästä yhteiskunnasta ja vallitsevasta kulloisestakin politiikasta. Niinpä esimerkiksi Bosnia-Hertsegovinassa kirjan käyttö ei ole toivotun laajuista johtuen mainitun valtion viimeaikaisesta kehityksestä. Kansainvälinen yhteisö on pyrkinyt pakottamaan Daytonin pohjalta etnisiä ryhmiä keskitetyn hallinnon – valtion – alle kun taas liittovaltion osat ja etniset ryhmät yhä voimakkaammin pyrkivät alueellisen (ja etnisen) autonomian lisäämiseen.⁸

Hankkeet osoittavat prosessin kulttuurienväliseen dialogiin tai edes sietämiseen olevan pitkä mutta mahdollinen. Lähi-idän kirjahankkeen vetäjien (Dan Bar-On ja Sami Adwan) sanoin *“Never doubt that a small group of committed teachers – Palestinian and Israeli – can change the world, or at least one part of it, when the time will be ripe.”*

Palestinian Media Watch (PMW) seuraa muun muassa opetustyön käytänteitä Palestiinalaisalueilla. PMW:n tuoreessa raportissa mainitaan muun muassa eräs opetuskäytäntö 12. vuosikurssin oppilaille: ”Palestiinan sota päättyi katastrofiin, joka on ennen näkemätön historiassa juutalaisten jengien varastaessa palestiinalaisten maan ja karkottaessa sen ihmiset kaupungeistaan, kylistään, mailtaan ja kodeistaan Israelin valtion perustamiseksi.” Raporttiin on otettu mukaan myös kielenkäyttöä kuvaava

⁷ Oppikirja osoitteessa: http://www.euroclio.eu/site/index.php/component/docman/doc_download/35-2008-en-ordinary-people-extraordinary-country

⁸ Ks. esim. kirjoitukseni <http://arirusila.wordpress.com/2010/10/02/bosnia-on-the-road-to-the-eu-sorry-to-dissolution/> ja <http://arirusila.wordpress.com/2010/10/10/rethinking-needed-after-bosnian-elections/>

kilpakysymys Palestiinalaisalueiden virallisesta päivälehdestä Al-Hayat Al-Jadidasta. Kysymys kuuluu: ”Kirottu James Arthur Balfourin julistus johti koko kotimaan varastamiseen ja kansan karkottamiseen etnisessä maan puhdistamisessa ilman vertaa nykyhistoriassa. Minä päivänä ja kuukautena vuonna 1917 julistus julkistettiin?”. PMW:n johtaja Itamar Marcus toteaa, että Israelin olemassaolon kieltäminen on vakavin syytös, jota palestiinalaiset järjestelmällisesti toistavat ja opettavat kansalaisilleen lastentarhasta yliopistoihin.⁹

Pysyvän rauhantilan saavuttaminen israelilaisten ja palestiinalaisten kesken on hyvin haasteellista, ellei (historian) oppimateriaali ja opetus tue tällaista pyrkimystä. Nykyinen suuntaus vaikuttaa tällaiselle pyrkimykselle vastakkaiselta ainakin, mikäli on uskominen PMW:n raportin löydöksiin, jossa oppimateriaaleissa löytyi viisi asenteelliseksi luonnehdittavaa teemaa: juutalaisjengien suorittama Palestiinan varkaus, juutalaisen valtion olemassaolon kieltäminen, Israelin perustaminen seurauksena kolonialistisista päämääristä, Israelin valtion kuvaaminen demoniseksi ja oikeus saavutetaan vasta, kun Israelia ei ole enää olemassa.

Koulukirjojen kielenkäyttö vaikuttaa merkittävästi asenteisiin. Käytettävä terminologia voi määritellä saman tapahtuman tai tosiasian niin positiivisella kuin negatiivisellakin tavalla. Näin esimerkiksi toukokuussa 2011 toteutetun jopa kolmanneksi intifadaksi suunniteltua kansannousua vuoden 1948 tapahtumien muistoksi kutsuttiin palestiinalaisalueilla Naqbaksi (tarkoittaen katastrofia), kun sama tapahtuma Israelissa tunnetaan termillä itsenäisyysota. Samoin Israelia asuttaneita juutalaissiirtolaisia kutsutaan israelilaisteksteissä pioneereiksi ja palestiinalaisteksteissä terroristeiksi.¹⁰

TAVOITTEENA LAATURAUHA

Kosovon osalta kansainvälisen yhteisön sloganit muuttuivat ympäröivän todellisuuden tajuaamisen myötä nopeasti: standardit ennen statusta, status ja standardit, status ennen standardeja, status ... Tavoite rakentaa monikulttuurinen multietninen yhteiskunta muuttui jo vuodessa tavoitteeksi sietää etnisyyttä ja nyt yksikulttuurisina alueina. Tämä kaikki

⁹ <http://www.jpost.com/MiddleEast/Article.aspx?id=219468>

¹⁰ Taustoja esimerkiksi julkaisussa The Prime Shared: <http://www.vispo.com/PRIME/iram192.pdf>

näky muun muassa enklaaveina ja paluumuuton vähäisyytenä seurauksenaan Euroopan suurin pakolaisongelma.¹¹

Näkemykseni mukaan ainut järkevä pragmaattinen – ja mielestäni molempien osapuolten pitkin hampain hyväksyttävissä oleva – ratkaisu Kosovo-ongelmaan on rajan vetäminen Ibar-jokeen, pohjoisosan integroiminen osaksi Serbiaa ja eteläosalle itsenäisyys. Mainittu poliittinen ratkaisu loisi pohjan paikallisen väestön tulevaisuudenkuvalle. Pelon väistyessä se voi suunnata energiansa tuhoamisesta yhteiskuntansa rakentamiseen.

Itse rinnastan aidon kulttuurien välisen yhteistyön sekä aitoon eri etnisten ryhmien väliseen yhteistyöhön että laadukkaaseen rauhanrakentamiseen. Olen käyttänyt aiemmin termiä “quality peace” kuvaamaan tavoiteltavaa tilannetta etnisten konfliktien pitkäjänteisessä ratkaisussa. Sen peruselementtejä ovat muun muassa ratkaisun etsiminen paikallisten osapuolten suorien ja aitojen neuvottelujen sekä keskinäisen kompromissin tai sopimisen kautta. Esimerkiksi Balkanilla konflikteja on ratkaistu lyhytjänteisellä rauhansopimisella, jota kuvaa ehkä parhaiten termi “peace broking”. Tällöin konfliktin ratkaisut on suunniteltu pääosin konfliktialueen ulkopuolella neuvottelujen tapahtuessa välittäjien aktiivisella johdolla, eikä niiden tarvitse olla aitoja siinä mielessä, että ratkaisun ollessa jo ennakkolta selvä, ei toisella tai kummallakaan osapuolella ole tarvetta todellisiin neuvotteluihin. Lopputuloksena on tällöin saavutettavissa lähinnä jäädytetty konflikti.

Ulkoisilla pakoteuhilla ja ehkä taktisiin peliteorioihin pohjautuvilla ratkaisuilla voi kyllä saada Nobel-palkinnon mutta harvoin edes vuosia kestävää olotilaa. Myös osapuolet keskenään voivat ratkaista kiistansa osin samoin lähtökohdin ja päättää sietää toisiaan toistaiseksi. Parhaimmillaan aselepo tai jopa rauhasta sopiminen voivat luoda pohjaa rauhanomaiselle vuorovaikutukselle ja etenemiselle monikulttuurisuuden sietämisestä kohden eri kulttuurien/etnisten ryhmien välistä vuorovaikutusta. Kun asenteisiinsa lukkiutuneet osapuolet siirtyvät monologeista tai debatista dialogiin, voi vuorovaikutteisuus saada aikaan edes jonkinasteista yhteistä näkemystä historiasta, minkä myötä rauhanrakentaminen voi alkaa ja johtaa niin sanottuun laaturauhaan.

Useista rauhanrakentamisteorioista parhaana lähestymistapana pidän norjalaisen

¹¹ Ks esim. <http://arirusila.wordpress.com/2009/11/10/forgotten-refugees-west-balkans/>

Johan Galtungin kehittämää transcend-metodia, joka perustuu väkivallattomuuteen, luovien ratkaisujen etsintään ja empatiaan tukea konfliktin osapuolten pyrkimyksiä uuden realiteetin muodostamisessa keskinäisiin suhteisiin. Metodi on liki vastakkainen perinteisten, ulkoa pakotettujen rauhansopimusten tekemiseen. Transcend pohjautuu pitkäaikaiseen konfliktin osapuolten ruohonjuuritason toimintaan, koulutukseen ja tutkimustiedon laajaan hyväksikäyttöön. Suurimpana erona perinteisiin menetelmiin näen prosessin myötä tapahtuvan laajan – ja eliitin ulkopuolisten – paikallisten osapuolten tottumisen toistensa sietämiseen ja laajan sitoutumisen mahdolliseen prosessin myötä muotoutuvaan realiteettiin.¹²

Etnisen ryhmän kollektiivinen muisti historiallisista toisen etnisen ryhmän tekemistä vääryyksistä saa reaaliaikaisen konfliktin tuntumaan historian jatkumolta. Historianäkemyksistä tai pikemminkin myytit menneistä, ehkä kuvitelluistakin, tapahtumista vangitsevat nähdäkseni ratkaisujen etsinnän ja tulevaisuuteen suuntautuvan näkökulman. Mielestäni pysyvemmän rauhan rakentaminen on mahdollista vain alhaalta ylöspäin suuntautuvana pitkäjänteisenä oppimisprosessina. Esimerkiksi Israelin rauha suhteessa Egyptiin ja Jordaniaan on hyvin hauraalla pohjalla sen pohjautuessa molemmien puolien vain ylätasoon poliitikoiden ja liikemiesten yhteisiin intresseihin samalla, kun syvillä kansankerroksilla on vahvoja epäluuloja ja vihamielisiä asenteita toisiaan kohtaan. ”Arabikevät” vuonna 2011 osoitti mahdolliseksi eliitin vaihtumisen, ja tällöin laajojen kansankerrosten myyttisetkin näkemykset voivat johtaa uudenlaiseen reaalipolitiikkaan.

Kun henkilökohtaiset tuntemukset ovat viilentyneet ja faktat lähi- ja pidemmänkin historian myyttien taustalla terävöityneet ja kun pidempiaikaisella etnisten ryhmien vuoro vaikutuksella aiempi viholliskuva on saatu laimennettua, nähdäkseni vasta tällöin etnisten ryhmien ja yksilöiden on mahdollista vapautua rajoituksistaan kohden laaturauhaa.¹³

¹² Rauhankäytännön kehittämisen: <http://arirusila.wordpress.com/2010/05/26/peacemaking-how-about-solving-conflicts-to/>

¹³ Laaturauhasta ks. esim. <http://arirusila.wordpress.com/2009/09/21/quality-peace/>

MERKINTÖJÄ ARABIKEVÄÄSTÄ, YHDYSVALLOISTA JA MEDIASTA MEILLÄ JA MUUALLA

Toimittaja Esa Aallas

Kirjoittaja toimittaja ja tietokirjailija, YTM, joka on toiminut yli 35-vuotisen journalistisen uransa aikana mm. Päivän Uutisten ja Kansan Uutisten toimittajana, Ydin- ja Pakolainen-lehtien toimitussihteerinä sekä Yle radio 1:n avustajana (mm. Eurooppalaisia puheenvuoroja ja Maailmanpyörä-reportaasit) Hän on myös osallistunut Euromed and Media-toimittajaverkoston ja Anna Lindh -säätiön toimintaan.

Seuratessamme parhaillaan, kuinka kyynisen lännen vuosikymmeniä pajaamat arabidiktatuurit ammuttavat omaa kansaansa, mielestäni ei pidä hetkeksikään unohtaa maailman suurimman sotilasvallan Yhdysvaltain asemaa.

Toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvallat tuki kaikkia mahdollisia oikeistodiktatuureja: Kreikkaa, Uruguayta, Brasiliaa, Paraguayta, Haitia, Turkia, Filippiinejä, Guatemalaa, Salvadoria ja Chileä. Nicaraguassa Yhdysvallat tuki yli neljä vuosikymmentä Somozan brutaalaa diktatuuria samalla tavalla, kuin se on nyt tukenut jo kuusi vuosikymmentä Saudi-Arabian diktatuuria.

Eikä mielestäni pidä unohtaa sitäkään, että Yhdysvalloilla on yli 700 tukikohtaa kaikkiaan 132 maassa Virosta Bahrainiin. Ja jos Yhdysvaltoja peesaavat natottajamme saavat tahtonsa läpi, pian kait itärajallammekin. Yhdysvallat pitää myös 8000 ydinkärjestään kahtatuhatta jatkuvasti viidentoista minuutin laukaisuvalmiudessa.

Parhaillaan Yhdysvallat toimii herkeämättömästi arabimaailmassa säilyttääkseen asemansa ja yrittää saada puolelleen myös kansannousujen aktivisteja. Toimintaa haittaa maan vuosikymmeniä vakautta ennen demokratiaa korostanut, arabimaailman monia diktaattoreita tukenut politiikka.

Kesäkuun 2011 radiokolumnissaan käsitellessään Osama Bin Ladenin murhaa Ylen eläköitynyt ulkomaantoimittaja Hannu Reime määritteli oivasti pohtiessaan, ketkä kansainvälisistä lurjuksista joutuvat oikeuden eteen ja ketkä eivät ajankohtaisena esimerkeinään juuri löydetty Bosnian serbikenraali Ratko Mladic sekä Yhdysvaltojen entinen presidentti Bush sekä Britannian entinen pääministeri Tony Blair. ”Kuka on rikollinen, kuka ei, sen määrää toistaiseksi valta, ei oikeus”.

Läntinen valtamedia, omiamme myöten, sukki myötäkarvaan Yhdysvaltoja. Olihan vihdoin päästy ”maailman vaarallisimmista terroristista”. Mediatalojen suodattimet hylkivät vaihtoehtoisia näkemyksiä.

Harvat valtavirrasta erottuvat journalistit, kuten The Independent-lehden tunnustettu ja ehkä luetuin eurooppalainen Lähi-idän kirjeenvaihtaja Robert Fisk arveli Washingtonin halunneen, toimittajan itsensä kolmasti tapaaman, arabien kansannousuissa vaille kannatusta jääneen mitättömyyden kuolleena. Elävänä Osama olisi voinut kertoa oikeudessa Neuvostoliiton Afganistan-miehityksen aikaisista CIA-yhteyksistään.

Egyptin ja Tunisian kansannousuissa vaikuttavana tiedonjakajana toiminut qatarilainen Al-Jazeera katsoi puolestaan Washingtonilla olevan nyt vähemmän syytä sotaan Afganistanissa, koska al-Qaidan johtaja on saatu pois päiviltä. Saatoin omin silmin havaita niin Peshawarissa kuin Islamabadissa Neuvostoliiton vetäytymisen aikaan 1989, kuinka näkyvästi Yhdysvaltain informaatiopalvelut kertoivat yhteyksistään ja tuestaan Moskovan talutusnuorassa toimivaa Kabulin hallitusta vastustaville islamistiryhmille.

Jos Bush sai tukea terrorilleen raamatusta, niin maailman öljyvarannoista viidenneksen maanperään kätkevän Saudi-Arabian perustuslain ensimmäisessä luvussa todetaan koraani maan peruskirjaksi. Kun arabikevät kuumeni kansannousuksi myös Persianlahden pienessä Bahrainissa, päätti saudidiktatuuri lähettää sunnivejeyden nimissä kansalaisoikeuksista vähät välittäneitä sotilaitaan tukahduttamaan naapurimaansa kansannousua. Verukkeeksi kelpasi shialaisen Iranin uhka.

Saudi-Arabialle aseita myyvä ja kuningashuoneen omistamalta maalta öljyä ostava, Bahrainissa laivastotukikohtaa pitävä Yhdysvallat pysyi hiirenhiljaa. Arabikevään kansannousuja varovaisen valikoivasti tukenut presidentti Barack Obama vaikenä Saudi-Arabiasta myös kesän kynnyksellä pitämässään puheessaan, josta otsikoihin nousi vaatimus paluusta vuoden 1967 sotaa edeltäneisiin rajoihin Palestiinassa. Eturivissä puhetta kuunteli Saudi-Arabian Washingtonin suurlähettiläs. Jos kansa nousisi Saudi-Arabiassa sitä alistavaa kuningashuonetta vastaan kuin nousi Tunisiassa tai Jemenissä, niin kumman puolelle, kuninkaan vai kansan Yhdysvallat asettuisi?

Tätä kirjoittaessani Syyrian väkivallan virkamiehet tappavat sumeilematta syyrialaisia isältään presidenttiyden perinnee diktaattori Bashar al-Assadin käskystä. Murhaajan, joka radiouutisen mukaan on menettänyt, entisen siirtomaaisäntänsä Ranskan ulkoministerin mukaan oikeuden johtaa maataan.

Viimeistään nyt epäonnistuneeksi ilmennyttä Barcelonan prosessia vuosia seuranneesta Euro-Välimeri-toimittajaverkostosta tuttu syyrialainen, maapaossa Dubaissa elävä All4Syria.info-verkkolehden päätoimittaja viestii Syyrian armeijan käyvän myös kybersotaa kansaa vastaan. *”Elektroninen armeija levittää ja kehottaa lähettämään roskaposteja ja disinformaatiota aktivistien sivuille ja ylistää hallitusta avaamallaan Facebook-sivuilla. Samanaikaisesti verkkoa sensuroidaan, blogisteja kirjataan muistiin ja yhteyksiä suljetaan.”*

Kun kokoontuimme Egyptin kansannousun aikaan Lontoossa, saivat verkostomme egyptiläiset kollegat tuta matkapuhelin- ja internet-yhteyksiensä katkenneen kotimaahansa. Monilta verkostomme jäseniltä on estetty viisumi kokoontumisiin. Arabimaissa pidettyihin tapaamisiin ei useinkaan ole saatu isäntämaan edustajia. Mitäs tänne tulitte, on myös kysytty.

Arabimaiden englannin- tai ranskankielisiä päivälehtiä selatessani olen laskeskellut niistä hallitsijan kuvien määriä. Yhdestä The Jordan Times -lehden muutaman sivun numerosta löytyi seitsemän kuvaa maata näennäisdemokratian verhon takaa yksinvaltaisesti johtavasta kuningas Abdullahista.

Marrakechissa Marokossa ei juuri näkynyt päivälehteä, jonka etusivua ei olisi korianut maan kuningas Muhammed VI, jonka monen mieltään osoittavan marokkolaisen mielestä olisi jo aika väistyä demokratian tieltä. *”Älä niitä lue, vaan*

seuraa nettiä ja blogeja, niin tiedät mitä maassa todella ajatellaan”, suositti verkostomme jordanialaistoimittaja.

Nasarethissa Länsirannalla asuva brittiläinen journalisti Jonathan Cook sai äskettäin arvostetun veteraanijournalisti Martha Gellhornin palkinnon. Palkitun mukaan media ei kykene toimimaan vallan vahtikoirana, koska se on osa globaalin eliitin valtaa, joka valvoo ja rajoittaa lukijoiden sekä katsojien ideologisia näkemyksiä ja mielikuvituksen näköpiirejä. Mediavalta toimii taatakseen, ettei imperiumin korporaatiodien kanssa yhteneviä etuja uhata.

Päteekö tämä Suomessakin niin Sanoma-konserniin, Almamediaan kuin myös julkisen sanan Yleisradioon, jonka painotuksiin nykyiset monivuotiset hallitukset pääsevät liikaa vaikuttamaan? Ainakin monet verkkosivustot ja blogit vähentävät koko ajan esimerkiksi tilaushinnaltaan kalliin Helsingin Sanomien levikkiä.

Wikileaksin erinomaiset paljastukset ovat murentaneet luottamusta valtamediaan. Vallankäytön läpinäkyvyyttä lisännyt digitaalijan Wikileaks on jo muuttanut politiikkaa ja journalismia. Vuotosivusto on osoittanut, mitä mieltä vallanpitäjät todella ovat ja kuinka paljon he sinulle ja minulle valehtelevat julkisuudessa.

Wikileaksin perustaja Julian Assange katsoo suurimman osan viime vuosikymmenien sodista johtuneen mediassa esitetyistä valheista. ”*Sotia olisi voitu välttää, jos media ei olisi julkaissut hallitusten propagandaa. Tämä puolestaan tarkoittaa, että ihmiset eivät itse pidä sodista, vaan heidät on huijattu sotimaan. Ihmiset eivät lähde sotaan vapaaehtoisesti avoimin silmin. Jos meillä on hyvä mediaympäristö, meillä on myös rauhallinen ympäristö*”, toteaa Assange venäläisen RT.com -sivuston haastattelussa. ”*Vasta kun aletaan ymmärtää asioita, voidaan tehdä tehokkaita päätöksiä. Kysymys kuuluukin nyt, että kuka edistää tietämättömyyttä. Kyseessä ovat organisaatiot, jotka haluavat pitää asiat salassa ja sellaiset tahot, jotka vääristävät tietoisesti informaatiota. Jälkimmäinen tapaus koskee huonoa mediaa*”, Assange kritisoi.

Barack Obama katsoi vielä vaalikampanjansa aikana tietovuotojen olevan osa tervettä demokratiaa eikä niitä pidä tukkia. Yhdysvaltain presidenttinä Obama on jo sallinut rangaista vuotajia ja vangittutua Wikileaks-vuotaja Bradley Mannigin. Ties vaikka joku vielä vuotaa kuvia Osaman murhasta – Wikileaksiin!

Sosiaalisessa ja digitaalisessa uudessa mediassa leviävät Wikileaksin paljastukset ovat osaltaan vaikuttaneet myös arabimaiden kansannousuihin, esimerkiksi Egyptissä ja Tunisiassa. Mielestäni Anna Lindh -säätiön tapaiset järjestöt, jossa kansalaisjärjestöjen aktivistit yrittävät toimia yhteistyössä myös repressiivisten diktatuurivaltioiden edustajien kanssa, voivat ottaa opiksi näistä paljastuksista pyrkiessään edistämään kulttuurien välistä vuoropuhelua – ilman illuusioita.

ARABIMAAILMA MEIDÄN MEDIASSAMME

Vaikka arabimaiden kansannousut, niiden tukahduttaminen, sota Libyassa sekä Saudi-Arabian ja Yhdysvaltain öljyisen aseveliakselin vastatoimet ja Israelin sionismin aiheuttamista teoista syntyvät uutiset ovat olleet vuosikymmenet median kestoaiheita, ei julkisella Yleisradiolla ole vielääkään vakituista kirjeenvaihtajaansa Lähi-idässä. Sanomalehdistäkin vain Helsingin Sanomilla on pysyvä tai kiertävä Lähi-itää seuraava kirjeenvaihtajansa sekä aiheeseen perehtyneitä entisiä ja nykyisiä avustajia.

Kaikki tähänastiset Yleisradiolle Lähi-idästä raportoineet kirjeenvaihtajat, kuten esimerkiksi Roni Smolar, Leena Reikko tai Sanna Negus ovat toimineet Ylen avustajina. Tilanne on kummallinen, koska Yle pitää samanaikaisesti Washingtonissa ja Brysselissä kahtakin vakituista kirjeenvaihtajaa. Heistä toisen tehtäviin kuuluu ensisijaisesti tyydyttää alle viiden prosentin ruotsinkielisen vähemmistömme tiedonnälkää. Seuraako Yle Yhdysvaltain sisäpoliittisia rasahduksiakin tai lännen kuninkaallisia enemmän kuin arabimaailmaa?

Yleisradion Dokumenttiprojektin kevään 2011 Huhuu, missä maailma -seminaarissa kysyttiin, mitä tiedotusvälineet kertovat globaalista maailmasta ja millaisen kuvan maamme media maalaa maahanmuuttajien kotimaista? Järjestäjien tietojen mukaan vuonna 2010 suomalaisilla tv-kanavilla esitettiin lähes kaksituhatta fiktioelokuvaa, joista Lähi-idästä ja arabimaista oli kolme – kaikki Israelista.

Toki Ylen toimittajista on aina löytynyt Lähi-idän ja arabi-islamilaisten maailman kysymyksiä oma-aloitteisesti seuranneita ja seuraavia toimittajia. Televisiota paremmin tuntemani radion puolelta moni kuuntelija muistaa esimerkiksi Sinikka Arteen tai yhä kommentoivan Hannu Reimen. Eero Saarenheimo teki varhain radioreportaaseja

Välimeren maista. Tuottaja Juha Kulmanen pitää aihetta syvällisesti esillä euroopalaisissa ja Kolmannen maailman puheenvuoroissa. Mutta eikö pysyvää seurantaa paikan päällä tulisi lisätä vaikka sitten Brysselin ja Washingtonin kustannuksella?

Georg Wallin: varhaisimpia Lähi-idän reporttereja

Yhtenä kaikkein varhaisimpana Lähi-idän kirjeenvaihtajamme voinee pitää tutkimusmatkailija Georg August Wallinia (1811–1852). Eikä Arabian aavikoista innostunut orientalistimme vain käväissyt paikalla tapahtumien polttopisteessä, kuten nyt käyty Egyptin kansannousun keskiössä, Kairon Tahrir-aukiolla.

Heinäkuussa 1843 alkaneelta keikaltaan Wallin palasi Suomeen vasta kesäkuussa 1850. Seitsemän vuoden matkallaan hän kävi niin Konstantinopolissa, Aleksandriassa, Jerusalemissa, Beirutissa, Damaskoksessa, Basrassa, Bagdadissa kuin Shirazissa.

Kairossa pitempään asunut, Abd al-Wāli-nimisenä muslimina esiintynyt matkailija teki kolme tutkimusvaellusta Arabien niemimaalle. Islamin ulkoisten tunnusmerkkien omaksuminen mahdollisti tutkijan pääsyn muilta kuin muslimeilta kiellettyihin paikkoihin.

Yhtenä ensimmäisistä eurooppalaisista Wallin suuteli mustaa kiveä Mekassa. Jotta Abd al- Wāli ei olisi paljastunut vääruskoiseksi kristittykoiraksi, matkailija opetteli kirjoittamaan äidinkieltään ruotsia arabialaisin kirjaimin päiväkirjoihinsa.

Näkemänsä ja kokemansa ylöslaittanut vaeltaja lähetti kirjeitä ja päiväkirjojakin Venäjän konsulaattien kautta autonomiseen kotimaahansa.

Postin vastaanottajiin kuului lähettäjän opettaja, Helsingin yliopiston itämaisen kirjallisuuden professori Gabriel Geitlin. Hän julkaisi otteita kirjeistä ja päiväkirjosta maamme ruotsinkielisessä lehdistössä suomalaisille entuudestaan sangen tuntemattomasta Lähi-idästä ja arabimaailmasta.

Aavikkoreportteri käytti värikästä kieltä. Eräiden kansallismielisimpien aikalaistensa pikemminkin seikkailijana kuin tutkijana pitämä Wallin keikkuu dromedarilla aavikolla, pelkää rosvoja hiekkameren ankarassa helteessä ja saa tuta arabien kateuden ”kun yksi ei suo toiselle sitä mitä paitsi itse jää”.

Jo menomatallaan osallistuva havainnoitsija käy inhosta väristen Konstantinopolin orjamarckkinoilla ja nauraa myöhemmin Aleksandriassa, kun arabi ravisuttaa taateleita palmun oksilta ja saa vedet silmiin, kun palkohedelmä ilmenee suuta polttavaksi pippuriksi.

KULTTUURIEN KOHTAAMISIA MAROKOSSA

**Marokon ystävät Suomessa – MYS ry.
Puheenjohtaja Leena-Maija Talikka**

Kirjoittaja on Marokon Ystävät Suomessa – MYS ry:n puheenjohtaja, joka toimii siviilityössänsä vastaavana asiantuntijana Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskuksessa CIMO:ssa.

Kun ensimmäisen kerran tulin Marokkoon matkailijana, oli vuoden 1985 marraskuu ja matkaseurana olivat äitini sekä ystävättäreni. Marokkoa hallitsi kuningas Hassan II. Olin sitä ennen matkustellut vain Euroopassa, edellinen lomamatka oli tehty Mallorcalle, joten kohtaaminen oli mullistava. Omat ensi tunnelmani saapuessamme lentokentälle olivat miellyttävät: kepeä tuuli, upeat vuoret ympärillä, lämpö ja uuden kulttuurin kohtaaminen sekä matkalla hotelliin naiset pyykillä kaivolla rupattelemassa ja aasit kipittelemässä lasteiseen. Toisin kokivat matkaseuralaiseni: pitkät hikiset jonot passin-tarkastuksessa, rikkinäiset likaiset kadut, kerjäläiset, kulkukoirat, santarmien valtavat määrät kaupunkikuvassa ja heidän aiheuttamansa pelko, joka näkyi kansalaisissa. Paljon on muutoksen tuulia puhaltanut siitä ensimmäisestä vierailustani tähän päivään.

Vuosina 1985–2004 jatkoin tutustumistani uuteen jännittävään kulttuuriin. Matkustin ympäri Marokkoa ja ystävyystin samalla kokonaisten sukujen kanssa ja pääsin osallistumaan perhetapahtumiin kuten kuten kihlajaisiin, berberi- ja saharalaisyhäihin sekä lasten ristiäisiin. Minua vietiin folklorefestivaaleihin, vierailuihin yliopistoissa sekä perus- ja ammattikouluissa. Kiersin pohjoisesta Rif-vuoristoalueelta Atlas-vuorten kaupunkien kautta etelään saharalaisyihin pikkukaupunkeihin kuvaten videokamerallani

marokkolaista elämänmenoa. Yllätyin ja ihastuin monimuotoiseen luontoon, rikkaaseen kulttuuriin, hyvään ruokaan ja vieraanvaraisiin ihmisiin. Myös huumori, vilkkaat keskustelut ja positiivinen elämänasenne tekivät vaikutuksen. Olin paikalla Agadirissa vuonna 1999, kun eräänä iltana hotellissamme kesken meluisan tv-jalkapallo-ottelun yhtäkkiä kaikki pimeni, ja iltaan laskeutui outo hiljaisuus: kuningas Hassan II oli kuollut sairaskohtaukseen.

Siitä alkoi muutoksen tasainen tahti Marokossa. Kuningas Mohamed VI on yli kymmenvuotisen valtakautensa aikana avannut pimeyden lippaita ja uudistanut hallintoa. Yksi vaikea tehtävä oli vuonna 2004 perustaa niin sanottu Sovinto- ja totuuskomitea (The Equity and Reconciliation Commission), jonka tarkoituksena oli sovittaa valtaeliitin uhrien ihmisoikeusloukkauksien aiheuttama kärsimys, kidutus ja julmuudet, joita prosessin aikana pyrittiin käsittelemään ja kokoamaan ihmisoikeusvankeina olleiden ihmisten kokemuksia ja kertomuksia. Sovinto- ja totuuskomitean tarkoituksena oli edistää Marokon ihmisoikeuksia ja maksaa korvausta valtion väkivaltaisuuksien kohteeksi joutuneille uhreille. Askel oli merkittävä kansainvälisestikin, mutta esimerkiksi Amnesty International on kritisoinut sitä siitä, ettei se pureutunut kaikkiin ongelmiin. Sovinto- ja totuuskomitean sihteerinä toimi nykyinen Marokon parlamentin kansanedustaja Latifa J’babi, joka on yhteistyöyhdistyksemme L’Union Action Femininen (UAF) puheenjohtaja. Hän oli komitean ainoa nainen. Vuoden 2005 joulukuussa saivat vankeina olleet henkilöt mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan Marokon valtakunnallisella televisiokanavalla. Noin 200 henkilöä ilmoittautui ja sai äänensä kuuluville. Vuosi oli sama jolloin yhdistyksemme Marokon Ystävät Suomessa – MYS ry perustettiin.

Seurauksena Sovinto- ja totuuskomitean työstä kuningas perusti ihmisoikeusasiamiehen viran, ”walin”, jolle marokkolaiset saivat valittaa ja raportoida ihmisoikeusväärinkäytöksistä. Kuinka tämä on käytännössä toiminut, siitä ei ole tarkkaa tietoa, mutta kritiikkiäkin on kuultu. On varmaan ollut vaikeaa rakentaa luottamusta vuosien korruption ja väärinkäytösten jälkeen.

Demokratia- ja tasa-arvokehitystä on toteutettu askel askeleelta antamalla mahdollisuus kansalaisten Marokolle ja siirtämällä myös enemmän vastuuta ja valvontaa aluehallinnolle. Kauan kaivattua seurantajärjestelmää on kehitetty kaikilla tasoilla, ja monia uudistuksia on pantu toimeen – esimerkiksi vuonna 2010 toteutettu todella

tarpeellinen koulutusjärjestelmän uudistus, jonka käytäntöönpanoa nyt on työstettävä. Koulutusta on toteutettu Marokossa rinnan yksityisenä ja julkisena toimintana, ja juopa valtion oppilaitosten ja yksityiskoulujen koulutustarjonnan, koulutuksen laadun ja opetusmateriaalien saatavuuden välillä on kasvanut kaikilla koulutusasteilla.

Kansalaisten luottamus julkisen koulutuksen laatuun on ansaittava. Marokossa ovat ”onnen lahjat” jakautuneet hyvinkin epätasaisesti: pohjoisen suurkaupunkialueet ovat kehittyneet nopeammin ja vuoristokyläiden sekä Etelä- ja Kaakkois-Marokon syrjäseudut ovat vielä kaukana siitä ideaalista, jota Rabatissa on kaavoitettu. Epätasa-arvo näkyy myös luokkayhteiskuntana.

Pohjois-Afrikan kuohunta ja ongelmat näkyvät myös Marokossa muun muassa nuorisotyöttömyytenä, työntekijöiden heikkoina työehtoina ja monenlaisena työelämän kehittämisen tarpeena. Esimerkiksi työvoimaa välittävät yritykset ovat levinneet laajalle, ja määräaikaaisia työsopimuksia tehdäänkin surutta jatkuviin työsuhteisiin. Tästä kärsivät työntekijät oikeuksiensa puuttumisena. Marokossa osoittavat mieltään nuoret sunnuntaisin kokoontumisina ympäri Marokkoa vaatien julkisen sektorin muutosta ja korruption kitkemistä. Myös perus- ja keskiasteen opettajat ovat osoittaneet mieltään useasti kevään aikana ja olleet myös lakossa. Lisäksi julkisen ja yksityisen sektorin asiantuntijatehtävissä olevat ovat vaatineet oikeuksiensa täytäntöönpanoa ja esittäneet lakkouhkauksia. Pääteesinä on, että muutos halutaan nyt eikä joskus tulevaisuudessa. Lupaukset eivät riitä, vaan ne pitää myös toteuttaa. Jotkut ovat niinkin pessimistisiä, että uskovat kuninkaan lanseeraaman perustuslain uudistuksen, jolla halutaan kehittää oikeuslaitosta ja tavallisen kansalaisen jokapäiväisen elämän kannalta tärkeää aluehallintoa, tulleen liian myöhään. Perustuslain uudistusesitys julkistettiin 17.6.2011, ja siitä äänestettiin kansanäänestyksellä 1.7.2011. Uudistus hyväksyttiin murskalukemin: 98,5 prosenttia äänestäneistä äänesti uudistuksen puolesta. Äänestysaktiivisuus jäi kuitenkin 73 prosenttiin. Positiivisena asiana muutoksessa voidaan nähdä helmikuussa 2011 perustettu Economic and Social Committee (ESC), jonka tehtävänä on kuulla laajasti kansalaisyhteiskuntaa päätöksenteon pohjaksi. Komitean perustamista on työstetty vuodesta 2007 lähtien yhdessä Euroopan unionin kanssa.

YHDISTYSTOIMINTAA MAROKOSSA JA SUOMESSA

Edellä kuvatut uudistukset ja tapahtumat ovat vaikuttaneet myös yhdistystoimintaan. Yhdistyksiä on perustettu Marokossa valtavasti ja kevyin perusteinkin. Aluksi yhdistyksille myönnettiin toiminnan käynnistämiseen rahoitusta, mutta koska toimijat eivät tunteneet yhdistyslakia eivätkä osanneet yhdistyksen hallinnointia, rahat saattoivat mennä johonkin ihan muuhun kuin yhdistyksen toimintaan. Askel askeleelta ja vuosi vuodelta on yhdistystoimintaan saatu koulutusta ja selkeitä pelisääntöjä. Keskustelimme asiasta keväällä 2011 Marokon sisäministeriön palveluksessa yhdistystoimintaa koordinoivan Fatima Lasrin kanssa, ja hän kertoi, että heidän kauttaan saamme tietoa kaikista Marokossa toimivista yhdistyksistä, heidän tavoitteistaan ja toteuttamistaan hankkeista. Omassa yhteistyössämme marokkolaisten kumppaneidemme kanssa olemme oppineet kantapään kautta jo selvittämään ja kartoittamaan yhteistyöpyyntöjä. Tässä on ollut hyvänä apuna ALF-verkosto, jonka jäsenenä yhdistyksemme on ollut vuodesta 2008. Verkoston kautta olemme löytäneet hyviä yhteistyökumppaneita, esimerkiksi ENNAKHIL-yhdistyksen Marrakeshista, jonka kanssa toteutimme jäljempänä kuvatun More New Skills for Women Entrepreneurs -hankkeen. Ensiarvoisen tärkeä apu Marokossa meille on ollut monivuotinen yhteyshenkilömme Saadia Chamssi, joka on koordinoit hankkeitamme Marokossa. Hän on auttanut viisumiasioidissa Suomeen kutsumiamme kumppaneita, tehnyt taustaselvitystä ja kerta toisensa jälkeen selvittänyt yhdistyksemme tavoitteita ja toimintaperiaatteita halukkaille yhteistyötahoille: emme ole hyväntekeväisyysjärjestö, vaan teemme työtä ja etsimme rahoitustakin yhdessä kumppaneidemme kanssa, ja sitä kautta pyrimme edistämään hyvinvointia, tiedon ja osaamisen kasvua ja pitkällä tähtäimellä. Yhteisellä panoksellamme pyrimme osallisuuden kasvattamiseen ja köyhyyden poistamiseen. Toiminta on verkostomaista ja siihen osallistuvat sekä kansalaisjärjestöt että viranomaistahot, sillä muuten ei tulosta ja vaikuttavuutta synny.

Yhdistyksemme on perustettu vuonna 2005 ja sen tarkoituksena on tehdä Suomessa tunnetuksi Marokon yhteiskuntaa, luontoa, historiaa ja kulttuuria. Yhdistys pyrkii myös mahdollisuuksien mukaan ja marokkolaisten yhteistyökumppaniensa kanssa tekemään Suomea ja suomalaista kulttuuria, koulutusta, avointa ja hyvää hallintoa

tunnetuksi Marokossa. Lisäksi yhdistys pyrkii kaikin puolin kehittämään ja edistämään Suomen ja Marokon maiden ja kansojen hyviä suhteita sekä monipuolista kulttuuriyhteistyötä. Kaikessa toiminnassamme pyrimme ottamaan huomioon molempien maiden kulttuurin ja toimintatavat sekä kansallisten kulttuurien ulottuvuudet. Sosiaaliantropologit olivat jo 1900-luvun alkupuolella vakuuttuneita siitä, että perusongelmat ovat kaikissa kulttuureissa samat, vain niiden ratkaisuissa on eroja.

ESIMERKKEJÄ YHDISTYKSEN TOIMINNASTA

HANKEVALMISTELUVIERAILUT MAROKOSSA VUOSINA 2005–2011

Hankkeiden valmistelu erilaiseen toimintakulttuuriin tottuneiden toimijoiden kanssa vaatii perusteellista valmistelua. Onnistuneet hankkeemme, naisyrittäjyyskonferenssi *More New Skills for Women Entrepreneurs* Marrakeshissa ja Ush tari? – Mitä uutta Marokko Suomi? -saharalaisen guedra-musiikkiryhmän projektimatka Suomessa, vaativat molemmat kahden vuoden valmistelun ja molempien kohdalla kolme valmistelumatkaa Marokkoon ja yhden valmistelumatkan Suomeen. Aina alustavasti keskustellessamme hankeideasta vaikuttaa siltä, kuin kumpikin taho puhuisi samasta asiasta. Suunnittelun edetessä nousee kuitenkin esiin se, että kummallakin osapuolella on oman kulttuurinsa ja hankekokemuksensa perusteella oma ”kuva” hankkeesta. Jos ei ajoissa avata ja selvitetä, mitä kumpikin tarkoittaa eri käsitteillä ja esimerkiksi, kuinka hankeidea käydään läpi yhdistysten hallituksissa ja toimijoiden kesken heti alusta asti, voi myöhemmin nousta seinä vastaan tai ainakin koko hankesuunnittelu alkaa alusta uudelleen.

On ensiarvoisen tärkeää, että hankkeeseen on kytketty mukaan alueen viranomaisia, jolloin hankkeen päättyessäkin toiminta jatkuu jossain muodossaan. Marokossa tunteet ovat erittäin suuressa roolissa ja vaikuttavat käytännön toimintaan. Tämä on näkynyt erityisesti eteläisen Marokon pienten yhdistysten kanssa tehtävässä yhteistyössä. Henkilöt kietovat mukaan omia henkilökohtaisia suhteitaan, ja perheiden väliset konfliktit vaikuttavat myös yhdistysten rakenteeseen ja toimintaan. Pikkukaupungissa, jossa on paljon työttömyyttä ja ihmisillä paljon vapaa-aikaa, voidaan

myös ongelmia kehittää tyhjästä, ainakin meidän näkökulmastamme katsottuna. Yhdistyksellemme on ollut ensiarvoisen hyödyllistä päästä keskustelemaan alueen hallintoviranomaisten kanssa ja myös Suomen ulkoministeriön virkamiesten kanssa sekä erityisesti kulttuuriministeriön kansliapäällikön ja Marokon kaikista yhdistyksistä vastaavan henkilön kanssa. On ollut myös hyvin tärkeää saada aikaan luottamus, joka on joskus vaatinut suomalaisen toimintakulttuuriin tottuneelta ”laskemaan kymmeneen” monta kertaa, mutta se on ollut sen arvoista. Marokossa vallitsee arabialainen toimintakulttuuri: valtaetäisyys-, aikakäsitys-, feminiinisyys- maskuliinisuusakselilla. Koulutuksella on valtava merkitys ja onkin todella vaikeaa nousta vaikuttamaan ilman ”oikeaa” koulutustaustaa, varsinkin kun toimija on nainen. Pyrimme vahvistamaan ja tukemaan naisia olemaan vahvoja ja toimimaan johdonmukaisesti ja rohkeasti omassa asiassaan. Emme toki ole onnistuneet kaikissa hankevalmisteluissamme, ja yksi syy on se, että aina ei heti käy ilmi, onko toimijalla omat vaikuttimensa pelissä. Tässä suhteessa tosin on kokemus opettanut kantapään kautta, ja apu viranomaisilta on nyt myös käytettävissämme jyvien tunnistamisessa akanoista.

Suurlähetystöjemme apu on ollut korvaamatonta. Suomen suurlähetystö Rabatissa on tukenut paikallisen vaikuttamisen PYM-rahoituksella naisyrittäjyyskonferenssia More New Skills for Women Entrepreneurs Marrakeshissa ja Marokon suurlähetystö järjesti juhlavastaanoton Ush tari? – Mitä uutta Marokko Suomi? – saharalaisen guedramusiikkiryhmän esiintymiselle. Marokon suurlähetystö tarjosi myös Creating New by Breaking Boundaries -hankkeen päätösillallisen ja osallistui vierailuohjelmaan Suomen Keskuskauppakamarilla.

HANKEKOORDINAATTOREIDEN VALMISTELEVAT VIERAILUT SUOMESSA VUOSINA 2008–2011

Tutustutimme suomalaisen hyvään hallintoon marokkolaisten yhteistyökumppanijhdistysten koordinaattoreita ja toimijoita, jotka ovat osallistuneet myös yhdistyksemme kokouksiin ja toimintaan. Olemme pyrkineet järjestämään monipuolisen ja mielekkään ohjelman kunkin vierailevan ryhmän kiinnostuksen ja valmisteltavan yhteistyöhankeemme näkökulmasta katsottuna niin, että opimme ja

työstämme ideoitamme yhdessä vierailun aikana. Vierailuja on toteutettu ulkoasiainministeriössä, valtiovarainministeriössä, Tampereen yliopistolla Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus Taprissa, Suomen eduskunnassa, Keskuskauppakamarilla, Suomen Naisyrittäjyyskeskuksessa, Helsingin yliopistolla, Helsingin kaupungin oppisopimuskeskuksessa, ammattiopisto Omniassa, Haaga-Helia ammattikorkeakoulussa, Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyönkeskus CIMO:ssa tutustumassa EU-ohjelmien mahdollisuuksiin yhteistyön kehittämisessä sekä Uusix-kierrätysmateriaalityöpajalla. Kestävää työelämää on pohdittu AKAVAssa, Akavan Erityisaloissa ja Asiantuntijat ja ylemmät toimihenkilöt - Specia ry:ssä, joka on myös tukenut vierailuja humanitäärisen rahaston tuellaan. Jo neljänä vuonna peräkkäin vieraamme ovat osallistuneet yhdistyksemme kanssa näytteilleasettajina Maailma Kylässä -festivaaliin esitellen marokkolaista kulttuuria ja valmistaen myös marokkolaisia leivonnaisia maisteltavaksi. Tukea valmisteleville vierailuille olemme saaneet sekä opetus- ja kulttuuriministeriöstä että ulkoasiainministeriöstä.

HANKKEITA:

More New Skills for Women Entrepreneurs -naisyrittäjyyskonferenssi, Marrakeshissa, Marokossa vuonna 2009

Hankkeen koordinaattorina toimi marokkolainen ENNAKHIL-yhdistys ja projektin vetäjänä tohtori Fatima Roumate. Hankkeen apukoordinaattorina toimi Marokon ystävät Suomessa - MYS ry.

Hankkeessa järjestettiin kaksipäiväinen koulutusseminaari naisyrittäjille ja yrittäjiksi aikoville. Mukaan kutsuttiin myös opiskelijoita. Koulutusseminaarin aihe oli naisten aseman vahvistaminen ja heidän osallisuutensa lisääminen sosio-ekonomisen kehityksen täysipainoisina osallistujina ja vahvistajina. Naisten asemaa voidaan tukea monella tavalla. Yhteistyömme painopiste on ollut koulutuksen ja kulttuurin keinoin löytää yhteisiä mahdollisuuksia naisten osallisuuden lisäämiseksi. Köyhyys ja koulutuksen sekä tiedon puute ovat suuria kompastuskiviä kaikille. Erityisen tärkeää on naisille auttaa itse itseään ja sitä kautta muita.

Kouluttajina toimi sekä suomalaisia että marokkolaisia tahoja, yrittäjiä, kouluttajia, yrittäjyystoiminnasta vastaavia viranomaistahoja ja naisjärjestöjen ja osuuskuntien edustajia. Osallistujia kutsuttiin Marrakeshin ympäristöstä vuoristoseuduilta ja myös kauempaa pohjoisesta Casablancasta ja etelästä Saharan portilta Gouliminesta. Osallistujia oli yli 100. Mukana oli myös Suomen suurlähettiläs Antti Rytövuori. Suomesta kouluttajina toimivat johtaja Leena Linnainmaa Suomen Keskuskauppakamarilta naisjohtajuudesta, ekonomi Ritva Nyberg kehittämästään mentorointiohjelmasta ja Saara Ruokonen yhteistoiminnallisuudesta ja tiimityöstä. Molempien päivien suomalaisina puheenjohtajina toimivat Seija Anttonen Helsingin yliopistosta ja Marokon Ystävät Suomessa ry:n puheenjohtaja Leena-Maija Talikka.

Hanke toteutettiin Suomen suurlähetystön paikallisen vaikuttamisen PYM-rahoituksen tuella, sekä suomalaisten kouluttajien osalta omarahoituksella ja akavalaisen ammattiyhdistyksen Specia ry:n humanitäärisen rahaston tuella.

Ush tari ? — Mitä uutta Marokko Suomi? – Saharalaisen guedra-musiikkiryhmän projektimatka Helsingissä vuonna 2009

Viisi saharalaisen guedra-musiikin taitajaa saapui Suomeen kaksivuotisen hankevalmistelun jälkeen pukeutuneena perinteisiin asuihin niin kaupungilla kuin esiintyessään. Ryhmä herätti ansaittua huomiota ja keskustelua missä liikkuvatkin. Mohamed Abidi -niminen ryhmä esiintyi Maailma Kylässä -festivaaleilla, Pop-jazz-konservatoriossa jammaillen opiskelijoiden ja opettajien kanssa sekä Marokon suurlähetystön vastaanotolla suomalaisille vieraille ja ulkomaisille diplomaateille. Esiintyessään ryhmä sai aikaan ihastusta ja ihmetystä tuota erikoista musiikkilajia kohtaan. Ryhmään kuului neljä naistaiteilijaa sekä Mohamed Bounani, guedra-musiikin esittäjä ja kouluttaja useassa polvessa taaksepäin. Hankkeen tarkoituksena oli raottaa esiin saharalaista kulttuuria, ja vierailun aikana monissa kohteissa myös verrata eritoten naisten elämää molempien maiden näkökulmasta. Hankkeen jälkeen olemme tavanneet, ja kaksi ryhmän naisista osallistui More New Skills for Women Entrepreneurs -naisyrittäjyyskonferenssiin Marrakeshissa. Rahoitus hankkeelle saatiin

ulkoasiainministeriön kehittämisohjelman tuella.

Enterprise Education 2010 – Creating New by Breaking Boundaries, kolmen naisyrittäjän vierailu Helsingissä ja osallistuminen yrittäjyyskonferenssiin Seinäjoella vuonna 2010

Hanke oli suoraa jatkoa Marrakeshin More New Skills for Women Entrepreneurs -naisyrittäjyyskonferenssille. Hankkeeseen sisältyi kaksi osaa: Seinäjoella järjestetty EU-ohjelman yrittäjyyskonferenssi, jossa marokkolaiset yrittäjät kuulivat ja pitivät alustuksia ja vierailivat alueen pienyrityksissä, ja toinen osa hanketta oli Helsingissä. Siihen kuului tutustuminen hyvään hallintoon Suomessa, josta Katju Holkeri piti esitelmän valtiovarainministeriössä. Rahoitus hankkeeseen saatiin ulkoasiainministeriön konferenssimatkatuella.

VAIKUTTAVUUTTA

Kaikki hankkeemme ja kumppanimme ovat pysyneet yhteydessä meihin ja olemme pystyneet seuraamaan yhteistyömme vaikuttavuutta. Koordinaattorimme ja marokkolaisten jäsentemme sihteeri Souad Chamssi on jo melkoinen asiantuntija informoimaan ja neuvomaan uusia yhteistyökumppaneita toimimisesta suomalaisessa yhteistyössä ja näin ennaltaehkäisemään mahdollisia törmäyksiä ja väärinkäsityksiäkin. Meidän avoin, matalaprofiilinen ja välitön hallintokulttuurimme on aina yllätys toisenlaiseen valtakulttuuriin tottuneelle. Projektitoiminnassa kokeneiden yhdistysten toiminnassa ei ole niinkään suuria eroja, mutta pienet kansainvälistä toimintaa kokemattomat yhdistykset ovat sitten eri asia.

Saharalaisryhmän naiset ovat osallistuneet naisyrittäjyyskoulutukseen Marrakeshissa, ja tavatessamme heidät kotikaupungissaan Gouliminessa he kertoivat, että hanke ja esiintyminen Suomessa ovat antaneet heille uutta uskoa omaan osaamiseensa ja lisänneet heidän työllistymistään myös ulkomailla. Hankkeemme jälkeen he ovat esiintyneet myös Yhdysvalloissa.

Marrakeshin naisyritysjyyskonferenssin jatkona tehty hanke Suomessa ja osallistuminen Seinäjoella vahvasti siihen osallistuneiden naisten osaamista. More New Skills for Women Entrepreneurs -hankkeen projektipäällikkö tohtori Fatima Roumate, jonka kanssa alkujaan tapasimme Suomen ALF-verkoston koordinoimassa seminaarissa Tampereella vuonna 2008, on perustanut oman kansainvälistä yhteistyötä tekevän yrityksen kouluttaen marokkolaisia naisia yhdessä espanjalaisten kouluttajien kanssa. Hän sai vastikään lakitieteen apulaisprofessorin Rabatin yliopistossa. Tästä Marrakeshin hankkeesta on myös lähtenyt jatkumaan yhteistyömme ja verkostoitumisemme laajemmin naisyritysjyiden ympärillä. Suunnitteilla on mentorointikoulutusverkoston perustaminen naisyritysjille pienissä syrjäseudun kaupungeissa vahvistamaan naisten osallistumista ja vaikuttamista yhteiskunnassa sekä samalla oman sosiaalisen elämäntilanteensa hallintaa. Tässä työssä on myös mukana marokkolaisia viranomaistahoja tukemassa ja vahvistamassa hanketta.

Koko toimintamme ajan olemme myös seuranneet työelämän kestävästä kehitystä. Kevään tapahtumat Pohjois-Afrikassa ovat selvästi vaikuttaneet myös Marokossa mielenosoitusten käydessä yhä laajemmiksi, määrätietoisemmiksi ja järjestäytyneemmiksi. Korruption kitkeminen on yksi vahva teema työllisyyden, työelämän pelisääntöjen ja työolojen kehittämisen ohella. Tämän seurauksena olemme hakeneet Anna Lindh -säätiöltä ”Believe in Dialogue, Act for Citizenship” -aloitteeseen kuuluvaa liikkuvuusavustusta marokkolaisen ammattiyhdistysaktiivin ja työntekijöiden edustajan vierailulle Suomeen.

LÄHTEET:

Advisory Committee on Regionalization (2010): Rabat.

Hofstede, Geert (1997): *Kulttuurit ja organisaatiot- mielen ohjelmointi*. New York

Civil society involvement at local level in the context of the implementation of action plans for the European Neighbourhood Policy and balanced and sustainable development: Morocco and decentralisation: a field research laboratory (2007): Brussels,

Kuningas Mohammed VI:n puhe Rabatissa (2011)

Toimintakertomukset 2007–2010, Marokon ystävät Suomessa ry

MONIKULTTUURISIA ASKELIA YHDESSÄ NUORTEN KANSSA

Kalliolan nuoret
Vastaava ohjaaja Maria Wikberg

Kirjoittaja on luovien toimintojen sosionomi ja työskentelee viidettä vuotta vastaavana ohjaajana Itä-Pasilan sosiaalisessa nuorisotyössä Kalliolan Nuoret ry:ssä. Hän kuuluu myös Suomen nuorisoyhteistyö Allianssin monikulttuurisuus- ja vähemmistötyöryhmä VÄRI:in.

Peilaan tässä artikkelissa nuorisotyössä virinnyttä keskustelua omiin kokemuksiini monikulttuurisesta ja sukupuolisensitiivisestä nuorten parissa tehtävästä työstä. Kokemukseni pohjautuvat lastensuojelutyöhön, kouluihin ja kunnalliseen nuorisotyöhön sekä ennen kaikkea Kalliolan Nuoret ry:ssä tekemääni monikulttuuriseen sosiaaliseen nuorisotyöhön.

Kalliolan Nuoret ry. on pääkaupunkiseudulla toimiva varhaisnuoriso- ja nuorisojärjestö, jonka perustehtävänä on tukea lasten ja nuorten kasvua yksilöinä ja yhteisön jäseninä. Toimintoja ovat Tyttöjen talo, Poikien talo, iltapäivätoiminta, lähiötyö, työllistämistoiminta sekä erilaiset kehittämishankkeet. Järjestö on uskonnollisesti ja poliittisesti riippumaton, ja se kuuluu Setlementtiliittoon.

Avaan artikkelin keskeisiä käsitteitä aluksi lyhyesti ja tarkastelen sitten niihin linkittyviä ilmiöitä lähemmin erilaisien teemojen kautta. Tarjoilen maistiaisiksi sekä teorian että käytännön pohjalta kirvonneista monikulttuurisen nuorisotyön kokemuksistani.

Artikkelissa korostuu vienosti tyttötyön näkökulma, sillä kokemukseni erityisesti viimeisten vuosien osalta kumpuavat monikulttuuristen tyttöjen parissa tehdystä työstä.

SANOJEN TAKANA

Monikulttuurisuus, sukupuolisensitiivisyys ja sosiaalisuus ovat yleistyneet viime vuosina nuorisotyön käsitteinä niin tutkimuksessa kuin käytännössäkin. Termit vaativat paikoin selvennystä ja tarkennusta siihen, missä nuorisotyön yhteydessä niitä tarkastellaan. Nuorisotyö kehittyy ja sitä kehitetään yhteiskunnallisten muutosten myötä, joten siihen liittyvä termistökin elää kaiken aikaa. Esittelen seuraavassa käyttämäni käsitteet niin kuin ne tämänhetkisessä keskustelussa ymmärrän.

Monikulttuurinen nuorisotyö mielletään usein vain maahanmuuttajien parissa tehtäväksi työksi. Tämä ajatus sulkee pois esimerkiksi kansalliset vähemmistömme, ulkomailta Suomeen adoptoidut nuoret sekä toisinaan myös niin kutsutut toisen polven maahanmuuttajat. Monikulttuurisen nuoren määritelmää voi edellisten esimerkkien lisäksi laajentaa niin, että nuoren vanhemmista ainakin toinen on syntynyt muualla kuin Suomessa tai hän on itse syntynyt muualla.¹ Monikulttuurinen nuorisotyö on kuitenkin käytännössä näitäkin yhdistelmiä laajempi asia, sillä lisäksi siihen voidaan sisällyttää myös suomalaistaustaiset nuoret. Maahanmuuttajataustaiset nuoret toivovat toimintaa, jossa heitä ei ole eriytetty kulttuuritaustansa mukaan omiksi ryhmikseen, ja samalla suomalaistaustaiset kokevat, että vahvasti maahanmuuttajapainotteinen nuorisotyö ei kosketa heitä.² Yhdenvertainen monikulttuurinen nuorisotyö onkin vähintään kaksisuuntaista toimintaa, jossa huomioidaan erilaiset kulttuuriset erityispiirteet.

Sukupuolisensitiivisessä nuorisotyössä sukupuoli nähdään sosiaalisesta näkökulmasta käsin, ja se rakentuu vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa sitä, että huomioidaan sukupuolen vaikutus nuoren kasvussa sekä tuetaan ja arvostetaan häntä juuri sellaisena kuin hän on. Käytännössä sukupuolisensitiivisyys nuoren kasvun tukemisessa tarkoittaa erityisesti niiden seikkojen huomioimista, joihin sukupuoli vaikuttaa, mutta toisaalta taas rohkaistaan nuoria

¹ Pyykkönen 2007, 64

² Honkasalo, Souto & Suurpää 2007, 12

tekemään haluamiaan asioita sukupuolesta riippumatta.³ Sanotaan myös, että sukupuolisensitiivinen lähestymistapa on sukupuolen huomioimista yhteiskuntamme eri osa-alueilla ja että sukupuolisensitiivisyyttä voidaan pitää edellytyksenä todellisen sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumislle.⁴

Sosiaalinen nuorisotyö on nuorten yksilöllisistä tarpeista käsin rakentuvaa, vuorovaikutuksellista ja osallistavaa työtä, jossa tuetaan nuorta hänen voimavarojensa etsimisessä ja käytössä. Sosiaalista nuorisotyötä tehdään ehkäisevästi ja korjaavasti sekä moniammatillisesti nuoren kokonaiselämäntilanne huomioon ottaen. Sosiaaliset taidot ja toiminnallisuus ovat myös keskiössä.⁵

YHDENVERTAISUUDEN POLULLA

Nuorisolain ensimmäisessä luvussa määritellään lain tavoitteeksi muun muassa nuorten kasvun ja elinolojen tukeminen sekä sosiaalinen vahvistaminen. Lähtökohdiksi on nostettu yhteisöllisyys, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja monikulttuurisuus.⁶ Nuorisolaissa mainitut tavoitteet ja lähtökohdat ovat merkittäviä ja vakavasti otettavia, sillä niiden mukaanhan nuorisotyötä tulisi tehdä. Se ei kuitenkaan arjen tohinassa ole aina helppoa ja ristiriidatonta.

Ihmisten lähtökohdat vaihtelevat, joten olemme eriarvoisessa asemassa mahdollisuuksiemme suhteen. Kaikille avoin nuorisotyö keskittyy helposti valtavirtanuorisoon, jolloin esimerkiksi kieli- ja kulttuurivähemmistöt, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt sekä vammaisryhmät jäävät toiminnan ulkopuolelle. Usein tämä tapahtuukin tahattomasti. Tukemalla vähemmistönuorten asemaa ja osallistumismahdollisuuksia parannetaan kaikkien nuorten etuja ja edistetään yhdenvertaisuutta. (Monikulttuurisen) nuorisotyön punainen lanka voisi olla erilaisten ihmisten kunnioittaminen, olkoon kyseessä nuoret, heidän vanhempansa tai työntekijät.

³ Tyttötyö.fi.

⁴ Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto

⁵ esim. Punnonen 2010, 523–525; Kalliolan Nuoret

⁶ Nuorisolaki

VOIMAANTUNEEN SUKUPUOLEN JÄLJILLÄ

Kulttuuri- ja sukupuolisensitiivistä nuorisotyötä on tehty Suomessa vasta vähän aikaa. Etenkin sukupuolisensitiivisyys nähdään usein vain tyttöihin liittyvänä asiana, vaikka sukupuolen erityistarpeet ovat yhtä lailla merkittäviä myös poikatyössä. Nuorisotyössä on edelleen sellaisia toimintoja määrittäviä rakenteita, jotka sekä viitoittavat että rajoittavat tyttöjen ja poikien osallistumista. Oletetaan, että tiettyyn sukupuoleen kuuluminen tarkoittaa tiettyjen toimintamuotojen suosiota, vaikka toisaalta tiedetään hyvin, että kaikki pojat eivät pidä jalkapallon pelaamisesta eivätkä kaikki tytöt korujen tekemisestä. Tällainen mustavalkoinen sukupuoliroolin vahvistaminen ei tue tyttöjen ja poikien tasa-arvoista osallistumista nuorisotoimintaan.⁷

Sukupuolisensitiivinen työote kumpuaa erilaisuuden tunnistamisesta ilman, että niiden välisiä eroja asetetaan arvojärjestykseen. Sukupuolisensitiivisyys nuorisotyössä on sukupuoleen liittyvien erityistarpeiden tunnistamista emotionaalisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman vahvistamiseksi. Tavoitteena on voimaannuttaa, ehkäistä syrjäytymistä sekä tukea osallisuutta ja elämänhallintaa. Nuori saattaa tarvita sukupuolisensitiivistä tukea varsinkin muutostilanteissa kuten uuden koulun aloituksessa tai opiskeluihin ja työelämään siirtymisessä.⁸ Nuorelle tulisi luoda mahdollisuuksia olla omanlaisensa, ainutlaatuinen ja arvokas nuori sekä kasvaa sellaiseksi. Tämä edellyttää sukupuolisensitiivistä nuorisotyötä tekevältä aikuiselta pysähtymistä ja pohdintaa oman ohjaajuuden sekä omien arvojen, asenteiden ja normien osalta. Sukupuolen huomioiminen ohjaushetkellä ja menetelmiä kehitettäessä vaatii ohjaajalta tietoista toimintaa.⁹ Sukupuolisensitiivinen nuorisotyö ei ole itsestäänselvyys esimerkiksi tyttöryhmän toiminnassa, vaan se vaatii ohjaajalta ammatillista kehittymistä ja oman sukupuolen tiedostamista.

Sukupuolisensitiiviset ryhmät voivat onnistuessaan kannustaa nuoria ajattelemaan, lähestymään ja kokeilemaan asioita, joita he eivät välttämättä niin sanotuissa sekaryhmissä uskaltaisi tehdä. Vaarana ja ääripäänä on kuitenkin stereotyyppisiä roolimalleja vahvistavan, eriytyneen yhteisön syntyminen, jossa

⁷ Honkasalo 2011, 71–83

⁸ Näre 2007, 542–543

⁹ Anttonen 2007, 10

sukupuolten tasa-arvo on utopiaa.¹⁰ Esimerkiksi Tyttöjen talo-toiminnassa työntekijät kulkevat tyttöjen rinnalla tukien ja ohjaten, kunnes tytöt ovat valmiita jatkamaan matkaansa uusien ihmisten ja yhteisöjen parissa¹¹. Sukupuolisensitiivinen ryhmä voi siis toimia nuorelle voimaannuttavana, aktivoivana ja stereotyyppioista vapaana nuorisotyön muotona vain jonkin tietyn elämäntilanteen ajan. Kulttuuri- ja sukupuolisensitiivisessä nuorisotyössä voidaan kohdata myös niitä nuoria, jotka kokevat viranomaispelkoa ja joille suomalainen yhteiskuntarakenne ja sen palvelut ovat vieraita. Nuori saattaa kaivata tukea ja rohkaisua tutulta aikuiselta, joka ei kuitenkaan välttämättä ole perheenjäsen. Lisäksi nuoren vertaisryhmän vaikutus on sukupuolisensitiivisessä työssä merkittävä.

Sukupuolisensitiiviseen ryhmätoimintaamme osallistuu niin suomalaistaustaisia kuin monikulttuurisiakin nuoria. Nuoret tulevat ryhmiin esimerkiksi verkostojen (koulu, varhainen tuki, lastensuojelu) kautta niin, että vanhemmat kysyvät toiminnasta tai että nuoret kuulevat ryhmistä kavereiltaan tai sisaruksiltaan. Nuoret osallistuvat toimintaan, sen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin vapaaehtoisesti. Ryhmät kokoontuvat kerran viikossa yleensä lukuvuoden ajan ja usein pidempäänkin. Ryhmässä on neljästä seitsemään nuorta ja kaksi ohjaajaa. Ryhmien teemat vaihtelevat osallistujien tarpeiden ja toiveiden mukaan. Käsiteltäviä aiheita ovat olleet esimerkiksi kiusaaminen, rasismi, ystävyyden tunteet ja niiden ilmaiseminen, unelmat, väkivallattomuus, ympäristö ja toisen tukeminen. Olemme keränneet ryhmätoiminnasta palautetta nuorilta. Vastausten perusteella voidaan todeta, että nuoret kokivat voivansa olla oma itsensä ryhmässä ja että ryhmä on heille erittäin tärkeä. Myös erilaisuutta ja sukupuolten erilaisia tarpeita kunnioitetaan ryhmässä. Työntekijän roolista voin vahvistaa näiden seikkojen välittyvän myös meille aikuisille.

ETNOSENTRISYYTTÄ ILMASSA?

Rasismi ja sen ilmeneminen ovat nousseet tiedotusvälineiden otsikoihin viime aikoina. Keskustelussa ovat olleet muun muassa bussinkuljettajiin kohdistunut väkivalta,

¹⁰ Punnonen 2007, 533

¹¹ Eischer & Tuppurainen 2009, 15

etnosentriset näkemykset politiikassa sekä romanikerjäläisten tilanteeseen liittyvät kysymykset. Monikulttuuristen nuorten arjessa kohtaama rasismi on vaarassa jäädä näkyvämpien asioiden varjoon. Lapset ja nuoret ovat kuitenkin erityisen haavoittuvassa asemassa rakentaessaan identiteettiään ja kasvaessaan osaksi yhteiskuntaa. Pääkaupungin kaduilla, kaupoissa ja julkisissa liikennevälineissä kulkiessaan nuoret joutuvat kuulemaan nimittelyä ja kehotuksia painua sinne, mistä on tullutkin. Syrjivää suhtautumista ilmaistaan myös sanattomin viestein, jotka eivät jää nuoreltakaan huomaamatta. Miten me aikuiset ja nuorisotyön ammattilaiset voimme tukea näitä nuoria?

Lähes kolmasosa maahanmuuttajataustaisista nuorista kokee usein ennakkoluuloista suhtautumista ja mikä huolestuttavaa syrjintätilanteet tapahtuvat usein koulupäivän aikana. Syrjintä hämmentää ja lisää nuoren yksinäisyyttä, tylsistää elämää ja heikentää itsetuntoa. Myös luottamus muihin ihmisiin haurastuu. Erityisen pelottavaksi nuoret kokevat aikuisen taholta tulevan syrjinnän. Nuorten haastattelututkimuksen mukaan syrjintäkokemusten käsittelyyn ei oikein ole keinoja.¹² Aina syrjintä ei tapahdu enemmistö-vähemmistösektoreilla. Esimerkiksi monikulttuurisilla nuorilla saattaa olla ennakkoluuloja toisia kulttuuritaustoja kohtaan. Löytyjäjärven¹³ omakohtaiset kokemukset niin ihonvärin kuin työn kautta kertovat varsin surullista totuutta nykyajan Suomesta. Hän myös esittää yhden ajatusmallin, mikä selittää eri vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten rasistista suhtautumista toisiinsa:

"Ollessaan epävarma itsestään ja arvostaan lapsi hakee yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sosiaalista asemaansa ryhmässä, johon haluaa kuulua, kohdistamalla ryhmän huomion toiseen, poikkeavaan yksilöön. Hän voi vahvistaa omaa ryhmään kuulumisen tunnettaan alkamalla syrjiä muita..."¹⁴

PERHE: UHKA VAI VOIMAVARA?

Vuorovaikutus niin monikulttuuristen kuin muidenkin nuorten vanhempien kanssa olisi viisasta aloittaa silloin, kun nuorta tavoitellaan mukaan toimintaan. Turhan usein nuorten parissa työskentelevät tahot ottavat ensimmäisen kontaktin vanhempiin vasta jonkin

¹² Kankkunen, Harinen, Nivala & Tapio 2010, 37 & 50

¹³ 2009, 123–131

¹⁴ 2009, 129

ongelmatilanteen osuessa kohdalle¹⁵. Monikulttuuriset perheet mielletään toisinaan nuorten ja erityisesti tyttöjen elämää rajoittaviksi. Asian lähempi tarkastelu laittaa pohtimaan, kenen näkemystä väite edustaa ja mihin sitä verrataan? Miten monikulttuuriset tytöt itse kokevat asian? Minkälaisin äänenpainoin ja sanankäantein keskustelemme suomalaistaustaisten nuorten perhetilanteista? Asetetaanko vertailukohteeksi aikaisemmat sukupolvet, monikulttuuriset perheet vai jokin muu ryhmä? Perhettä tulisi lähestyä kehittyvän nuoren hyvinvoinnin kannalta merkittävänä instituutiona, joka ei ole irrallaan nuoren arjesta. Monikulttuuriset nuoret kokevatkin perheen merkittäväksi positiiviseksi tueksi niin sosiaalisissa kuin emotionaalisissa tilanteissa sekä arkisten rajojen asettamisessa¹⁶.

Vanhempien ja nuorisotyöntekijöiden välisen vuorovaikutuksen avulla voidaan kertoa toiminnan avoimuudesta ja turvallisuudesta sekä suomalaisen yhteiskunnan toimintatavoista. Aktiivisessa vuorovaikutuksessa vanhempienkin toiveet, tarpeet ja kysymykset tulevat huomioiduksi. Olemme järjestäneet sosiaalisen nuorisotyön keinoin vanhempainiltoja yhdessä muun muassa sosiaaliviraston, leikkipuistotoiminnan ja varhaisen tuen, poliisin, koulujen sekä islamkeskuksen kanssa. Tarkoituksena on ollut tutustuttaa vanhemmat ja alueen toimijat toisiinsa, lisätä heidän välisiä kontakteja ja näin madaltaa kynnystä tuen hakemisessa. Olemme myös olleet mukana koulujen vanhempainilloissa, jolloin nuorisotyön näkyvyys koulussa on saattanut lisätä vanhempien luottamusta nuorten vapaa-ajan toimijoita kohtaan. Tilamme ovat Asukastalon ja leikkipuiston kanssa saman katon alla, joten tavoitamme joitakin vanhempia heidän osallistuessaan joko aikuisille tai pienille lapsille suunnattuun toimintaan. Arkiset ja epämuodolliset kohtaamiset osaltaan vahvistavat avointa vuorovaikutusta ja luottamuksen rakentumista. Lisäksi olemme keränneet ryhmä- ja yksilöhaastatteluilla palautetta niin suomalaistaustaisilta kuin monikulttuurisilta vanhemmilta. Tällä haluamme osoittaa kiinnostusta ja arvostusta vanhempien näkemyksiä kohtaan.

¹⁵ Peltola & Honkasalo 2010, 124

¹⁶ Peltola ym. 2010, 127–129

TYÖNTEKIJÄT ROOLIMALLEINA

Monikulttuurinen nuorisotyö ei ole vain jonkun aiheesta kiinnostuneen työntekijän asia vaan koko työyhteisön asia. Se, miten työntekijä suhtautuu erilaisuuteen, vaikuttaa nuorten osallistumiseen. Oman taustansa piilottaminen tai torjutuksi tuleminen ei rohkaise nuorta uusimaan vierailuaan paikassa, jossa työntekijän negatiivinen asenne leijuu ilmassa. Monikulttuurisille nuorille suunnatun kyselyn mukaan nuorisotaloilla käyvien toisten nuorten ja ohjaajien ennakkoluulot estävät heitä osallistumasta toimintaan¹⁷.

Kokemukseni mukaan monikulttuuristen työntekijöiden palkkaamisella voidaan viestiä sekä nuorille että heidän vanhemmilleen, että haluamme toiminnassamme edistää yhdenvertaisuutta. Jokainen työntekijä on myös oman kulttuurinsa ja sukupuolensa edustaja ja samalla roolimalli nuorille niin positiivisessa kuin negatiivisessa mielessä. Pelkkä monikulttuurinen tausta ei vielä riitä, vaan tarvitaan nuorisotyöllistä osaamista ja erilaisuuden kunnioittamista muitakin vähemmistöjä kohtaan. Erilaisuus tulisi nähdä voimavarana ja mahdollisuutena, jolloin nuoret voisivat turvallisesti vaalia omaa kulttuuriaan rinnakkain erilaisten nuorten ja työntekijöiden kanssa. On kuitenkin muistettava, että nuori edustaa paitsi kulttuuriaan myös muun muassa perhettään, sukupuoltaan, kouluaan ja ennen kaikkea itseään. Löytyjärvi¹⁸ haastaakin näkemään monikulttuuriset nuoret paitsi vanhempensa kotimaan myös vaikkapa asuinpaikkojen tai harrastusten edustajina. Nuorisotyötä tekevinä aikuisina voimme antaa nuorille mahdollisuuden olla yksilöitä, persoonallisia nuoria, joilla on unelmia ja näkemyksiä elämästään. Nuori on vaikutteille alttiissa iässä ja herkkä vastaanottamaan ympäristöstä kumpuavia signaaleja.

MISTÄ MONIKULTTUURISIA NUORIA LÖYTÄÄ?

Yksinkertaisimmillaan yhdenvertaisuus on toisen ihmisen kunnioittamista¹⁹. Ihmisten lähtökohdat vaihtelevat, joten todellisen yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi tarvitaan

¹⁷ Honkasalo, Souto & Suurpää 2007, 32

¹⁸ 2009, 125

¹⁹ Allianssin yhdenvertaisuus ja tasa-arvosuunnitelma 2010, 4

erityistoimia, jotta nuorille suunnatut palvelut tavoittavat erilaiset nuoret. Monikulttuuriset tytöt eivät välttämättä kokoonnu iltaisin nuorisotalolle tai ohjattuun harrastustoimintaan, vaan aidon kohtaamisen synnyttämiseksi on hyödyllistä pohtia, kuinka heidät tavoittaa. Kenen toimesta, miten, milloin ja missä nuorten mahdollisuuksista kerrotaan?

Pohdintaa monikulttuuristen nuorten osallistumisesta on herättänyt kaksijakoinen asetelma, jossa suomalaisista lähtökohdista tarjottu, kaikille yhteinen toiminta asetetaan vastakkain kulttuurisesti eriytetyn toiminnan kanssa. Löytyykö monikulttuurisille nuorille jotain heidän tarpeitaan paremmin huomioon ottavaa toimintamallia, jossa kulttuurien välille saisi entistä syvempien kuilujen sijaan luotua siltoja?²⁰

Perinteinen kaikille tasavertaisesti suunnattu avoin tiedotus ei vielä tavoita kaikkia. Kaikki nuoret eivät osaa suomea, eivät kykene löytämään tietoa internetistä eivätkä ole osana sellaisia sosiaalisia suhteita, joissa tieto kulkee.²¹ Kuntien monikulttuurista nuorisotyötä tarkastelleen tutkimuksen mukaan nuorisotoimet kuitenkin helposti olettavat kaikkien nuorten olevan tiedotuksenkin suhteen tasa-arvoisessa tilanteessa, joten kaikkia kohdellaan samalla tavalla. Usein se on suomenkielinen ilmoitus kunnan nettisivuilla tai sanomalehdessä. Samaisessa tutkimuksessa nousi esiin, ettei toiminnasta tiedottaminen vastaanottokeskuksissa, maahanmuuttajajärjestöjen omissa medioissa kuten lehdissä ja radiokanavilla tai monikulttuurisissa kohtaamispaikoissa ole yleistä.²²

Useimmat nuoret käyvät koulua, joten se on yksi perinteisimmistä tiedotusväylistä. Myös muut alueen toimijat kuten lastensuojelu, kirjasto ja uskonnollinen yhteisö on hyvä pitää ajan tasalla siitä, minkälaista toimintaa nuorille on tarjolla ja mitä tarpeita he ovat arjessaan huomanneet. Asiaa voi myös lähestyä nuorisolähtöisesti eli miettiä, mitä nuoren arkeen kuuluu, missä hän viettää aikaansa ja mitä tahoja hän kohtaa. Kirjallisessa tai sähköisessä viestinnässä tulisi huomioida kielitarjonnan monipuolisuus sekä tapaamisissa tulkkien saatavuus. Sosiaaliset mediat ovat nopea ja monelle nuorelle luonteva kanava tiedon kulussa.

²⁰ Kivijärvi & Harinen 2008, 24

²¹ Honkasalo, Souto & Suurpää 2007, 36

²² Kivijärvi & Harinen 2008, 40

KULTTUURIEN MYRSKYSSÄ VAI AAVALLA ULAPALLA

Ihminen tarkastelee ja tulkitsee uusia ja vieraita asioita omasta näkökulmastaan. Kulttuurien välinen osaaminen on omien näkökulmien ja tulkintamahdollisuuksien laajentamista ja niistä oppimista. Tämä lisää ymmärrystä siitä, että oma kulttuuri on vain yksi muiden joukossa. Oppiminen vaatii käytännön kohtaamisen lisäksi tietoa ja menetelmiä kokemusten analysointiin sekä kriittisyyteen omaa ajattelua kohtaan. Onnistunut monikulttuurinen vuorovaikutustilanne on avoin, tasa-arvoinen, yhteiseen ymmärrykseen tähtäävä sekä toista kunnioittava. Dialogissa tutustutaan toisen ajatteluun, jotta uusia askelia voidaan ottaa yhdessä.²³

Tarve tulla hyväksytyksi, nähdyksi ja kuulluksi sekä löytää oma tasapaino erilaisilla sosiaalisilla areenoilla on nuorelle vahva. Fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen epävarmuus luovat pelkoa, joka voi vaikeuttaa erilaisuuden sietämistä. Tästä rakentuu helposti oman ryhmän paremmuutta korostava raja-aita, jossa ”me” ja ”ne” ovat omilla poteroissaan. Tarvitaan rohkeutta oppia ja ymmärtää sekä kohdata toinen ihminen.²⁴ Myös kodinomaisella, vastaanottavalla ja viihtyisällä fyysisellä ympäristöllä ilmaistaan nuorelle hänen olevan tärkeä²⁵.

Hyvä lähtökohta konkreettiseen monikulttuuriseen nuorisotyöhön voisi olla nuoren rinnalla kulkeminen, pysähtyminen, kuunteleminen ja luotettavana aikuisena toimiminen. Toisinaan hiljaista käsikynkkää kuljetaan pidemmän aikaa ja toisinaan istutaan ringissä isolla porukalla yhdessä elämää pohtien. Meidän aikuisten on luotava tiloja ja tilanteita, joissa erilaisuus, avoimuus ja toisen ihmisen kohtaaminen tapahtuu aidosti ja turvallisesti. Monikulttuurinen nuorisotyö ei suinkaan ole ristiriidatonta ja helppoa, mutta yhdessä pohtien, tehden, kokien ja keskustellen haasteet on mahdollista kääntää voimavaroiksi ja erilaisuus rikkaudeksi.

Toivon, että kaikenlaiset nuoret saisivat nuorisotyöstä valmiuksia oman itsensä hyväksymiseen ja arvostamiseen sekä positiiviseen erilaisuuden kohtaamiseen. Arjessa tehtävä yhdenvertaisuutta edistävä työ on merkittävää ja kuuluu meille kaikille. Avoimuus, luottamuksellisuus ja aktiivisen vuorovaikutussuhteen vaaliminen ovat

²³ Salo-Lee 2009

²⁴ Löyttyjärvi 2009, 129–130

²⁵ Eischer ym. 2009, 14

monikulttuurisen ja sukupuolisensitiivisen nuorisotyön kivijalkoja. Niiden varaan on turvallista rakentaa niin tyttö- kuin poikalähtöistäkin nuorisotyötä, jolla on edellytykset tukea nuoren kasvua kohti vastuullista aikuisuutta. Emme kohtaa vain monikulttuurisia nuoria vaan yksilöitä, joilla on repussaankokemuksia ja näkemyksiä omasta elämästään.

LÄHTEET

- Anttonen, Erja (2007): *Sukupuolisensitiivinen työote kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä*. Verkkokurssin sisällön tuottaminen. Kehittämishankeraportti. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Ammatillinen opettajakorkeakoulu.
<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/20168/TMP.objres.374.pdf?sequence=1>
- Eischer, Heli & Jonna Tuppurainen (2009): Tyttöjen talo on kuin avoin koti. *Setlementtijulkaisuja* 22. Setlementtinuorten liitto.
- Honkasalo, Veronika, Anne-Mari Souto, & Leena Suurpää, (2007): Mikä tekee nuorisotyöstä monikulttuurisen? Kokemuksia, käytäntöjä ja haasteita 10 suurimmassa kunnassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. *Verkkojulkaisuja* 16. Viitattu 23.5.2011. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/kympikerho.pdf>
- Kankkunen, Paula, Harinen Päivi, Nivala Elina & Tapio, Mari: *Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa*. Viitattu 23.5.2011.
http://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/ca6c13bc503ea542c768be8016ffce84/1306262111/application/pdf/170473/Kuka%20ei%20kuulu%20joukkoon%20JULKAISU%20SM36_2010.pdf
- Kivijärvi, Antti & Päivi Harinen (2008): ”Tärkeähän se olisi, mutta... Nuorisotoimen johdon näkemyksiä monikulttuurisesta nuorisotyöstä. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. *Verkkojulkaisuja* 21. Viitattu 23.5.2011.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/monikulttuurinennuorisotoimi.pdf>
- Löyttyjärvi, Kaisla (2009): Erilainen nuori. Teoksessa Keskinen, Suvi, Anna Rastas & Salla Tuori (toim.). *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 95. Tampere: Vastapaino.
- Nuorisolaki. FINLEX® - Valtion säädöstietopankki. Viitattu 23.5.2011.
(<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>)
- Peltola, Marja & Veronika Honkasalo (2010): Monikulttuuriset perheet sukupolvisuhteina ja kontrollin kohteina. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna, Kristiina Kuussaari, & Tiina Puhakka (toim.). *Ohipuhuttu nuoruus? Nuorten elinolut –vuosikirja*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL & Valtion nuorisosiain neuvottelukunta
- Punnonen, Varpu (2007): Sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Anna Sell (toim.). *Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76.

Pyykkönen, Miikka (2007): Monikulttuurisuus suomalaisten nuorisjärjestöjen toiminnassa. Nuorisotutkimusverkosto / *Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 10*. Viitattu 23.5.2011.

<http://clients.kwd.fi/nts/drupal/sites/default/files/verkkojulkaisut/Pyykk%C3%B6nen%20-%20Monikulttuurisuus%20suomalaisten%20nuorisoj%C3%A4rjest%C3%B6jen%20toiminnassa.pdf>

Salo-Lee, Liisa (2009): *Monikulttuurinen osaaminen ja kulttuurinen lukutaito*. Viitattu 20.2.2011. <http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2009/2708/globaalivastuu.html>

Tyttötyö.fi. Viitattu 23.5.2011. <http://www.tyttotyö.fi/sukupuolisensitiivisyys>

KOHTAAMISIA KASVOTUSTEN

Loviisan Rauhanfoorumi

Pääsihteeri Timo Virtala

<http://www.rauhanfoorumi.fi/>

Kirjoittaja on koulutukseltaan filosofian maisteri, joka toimii vapaana luennoitsijana ja kirjoittajana sekä vapaa-ajallaan Suomen rauhanliiton ja Suomen kristillisen rauhanliikkeen hallituksissa sekä Loviisan Rauhanfoorumin pääsihteerinä.

Elokuussa 2011 järjestettiin Loviisan Rauhanfoorumin yhteydessä Loviisan Laulujuhlat, josta kehkeytyi monikulttuurisuuden ja monikielisyyden juhla. Juhlilla lavalle nousi niin lapsi- eläkeläis-, viihde- kuin seurakuntakuorojakin. Keskeisimpänä ideana oli nauttia kuorojen, kielten ja kulttuurien moninaisuudesta ja saada niistä voimaa, innostusta ja inspiraatiota.

Laulujuhla-perinne syntyi 1800-luvun lopussa kansallisuusaatteen ja kielikysymyksen innoittamana. Loviisan seudulla ensimmäiset suuret laulujuhlat järjesti Svenska Folkskolans vänner vuonna 1899. Laulukielenä oli ruotsi, ja paikalla oli seitsemäntoista kuoroa, seitsemän torvisoittokuntaa ja tuhansia kuulijoita. Vuonna 1910 kokoonnuttiin jälleen sankoin joukoin Loviisaan, ja mukana oli 42 kuoroa ja orkesteria. Pienimuotoisempia ruotsinkielisiä laulujuhlia järjestettiin seudulla lähes vuosittain, kunnes vuonna 1971 paikalla oli ennätyselliset 122 kuoroa ja 37 orkesteria, myös kolme suomenkielistä kuoroa sekä vierailevia kuoroja Ruotsista, Norjasta ja Kanadasta. Yhteensä yleisöä ja laulajia arvioitiin olleen yli 8 000. Alueen toistaiseksi viimeiset

laulujuhlat järjestettiin Ungernin linnoituksella vuonna 1984.

Näihin historiallisiin laulujuhliin verrattuna Loviisan vuoden 2011 tapahtuma oli puitteiltaan vaatimaton, mutta symboloi silti hienosti ajan hengen muuttumista. Kansallisen yhteenkuuluvaisuudentunteen vaalimisesta on siirrytty vaalimaan etnisestä taustasta, kielestä, uskonnosta ja kansallisuudesta riippumatonta koko ihmiskunnan yhteenkuuluvaisuudentunnetta.

Näitä kahta aatetta ei ole syytä nähdä toistensa vastakohtina vaan pikemminkin saman ilmiön jatkumona. Yksi keskeisimmistä tämän ajatuksen uusista esilletuojista on yhdysvaltalainen tutkija Jeremy Rifkin. Hänen hiljattain julkaistun kirjansa *The Empathic Civilization* mukaan ihmisten tietoisuuden ja välittämisen kenttä on ihmiskunnan historian kuluessa pikku hiljaa laajentunut. Metsästäjä-keräilijäkulttuureissa se ulottui kutakuinkin huutoetäisyydelle. Maanviljelyksen käyttöönoton ja sen mahdollistaman kaupunkikulttuurien syntyminen yhteydessä eettinen sfääri kasvoi kattamaan tuhansia, jopa kymmeniätuhansia, ihmisiä. Kirjoitustaidon keksiminen puolestaan mahdollisti identifioitumisen uskonnolliseen viiteryhmään, joka ulottui laajemmalle alueelle kuin missä yksilö ehti elämänsä aikana koskaan kulkea. Rifkin käyttää tässä yhteydessä termiä teologinen tietoisuus, joka puolestaan laajeni kirjapainotaidon keksimisen myötä ideologiseksi tietoisuudeksi. Kansallisuusvaltioon perustuva identiteetti syntyi tällä aikakaudella, ja nyt sähköisen kommunikoinnin aikakaudella eettinen sfääri on kovaa vauhtia laajenemassa koko ihmiskuntaa ja biosfääriä koskevaksi.

Köyhimpien maiden kehitysongelmista alettiin olla huolissaan jo 1960-luvulla, mutta taloudellisen, poliittisen, ekologisen ja kulttuurisen globalisaation keskellä kasvaneiden nykynuorten globaalien ongelmien tiedostaminen ja aktiivisuus näissä asioissa on aivan toista luokkaa. Vertailukohdaksi voidaan ottaa paljon varhaisempi aikakausi, kansallisuusaatteen syntyhetket. Siinä missä 1800-luvun puolivälin ylioppilaat rakensivat suomalaista yhteenkuuluvaisuudentunnetta ja korostivat solidaarisuuden tärkeyttä kansakunnan sisällä, tämän päivän nuoret ahertavat kansainvälisten kysymysten parissa ympäristö-, ihmisoikeus- ja rauhanjärjestöissä. Tavoitteena oli ja on kummassakin tapauksessa parempien elinolosuhteiden luominen omaa välitöntä lähipiiriä ja viiteryhmää laajemmille alueille.

Kirjoitan tätä Zagrebista Sarajevoon ajavassa junassa samana päivänä, kun suuria ikäluokkia edustava isäni viettää koto-Suomessa ensimmäistä eläkepäiväänsä. Hänen elämänsä aikana Suomessa tapahtuneessa kansainvälistymisessä on kyse jostain paljon syvällisemmästä kuin vain etelänmatkoista ja amerikkalaisten televisiosarjojen katselusta. Kyse on kouluopetuksen muutoksista, vaihto-oppilasvuosista, koulutustason noususta, median globaalin perspektiivin laajentumisesta, maahan- ja maastamuutosta, lukemattomista kansainvälisistä yhteistyöprojekteista ja verkostoista, kansallisuusrajat ylittävistä avioliitoista, tiedostavasta matkustelusta, työskentelystä kansainvälisissä tehtävissä ja eri puolilla maailmaa syntyneistä ystäväistä. Kulttuurien kohtaamisesta on yhden sukupolven aikana tullut osa suomalaistenkin arkipäivää.

Mikä on näiden lisääntyvien kansainvälisten kohtaamisten merkitys? Yhden näkökulman antaa ranskalais-liettualainen filosofi Emmanuel Lévinas (1906–1995), joka käsitteli kirjoituksissaan ihmisten kohtaamisia, etiikkaa, kasvoja ja niiden alastomuutta. Hänen filosofiansa on kuin runoutta. Lévinas'n mukaansa etiikka syntyy, kun ihmiset kohtaavat toisensa kasvotusten ja näkevät toisensa haurauden ja haavoittuvuuden. "Vain Toisen kasvojen kohtaamisen kautta minusta voi tulla eettinen, moraalinen ja vapaa olento, olento joka kykenee häpeään ja olemaan myös nöyrä." Kasvot ovat Lévinas'n mukaan se, mitä ei voida "käsittää". Ne vievät tuolle puolen. Kasvot kieltävät tappamista mutta vielä paljon enemmän. Ne vaativat minua eettiseen vastuuseen, olemiseen toista varten.

"Vastuullisuus toisen puolesta, toisen-puolesta-oleminen pysäyttää olemisen anonyymin ja merkityksettömän kohinan." Oleminen pelkästään itseään varten ei siis riitä elämän tarkoitukseksi. Hän tuli samaan tulokseen kuin lukemattomat uskontojen perustajat, mystikot, filosofit ja kirjailijat ennen häntä: kestävän onnen ja elämän tarkoituksen voi löytää vasta toisten auttamisesta.

Kasvot ja kasvotusten kohtaaminen oli Lévinas'lle filosofinen konsepti, mutta en silti usko, että teen hänelle vääryyttä väittäessäni, että hän puhui samasta itsestäänselvyydestä kuin Rifkin: mitä enemmän kohtaamme toiseutta kasvotusten, mitä enemmän meillä on omakohtaisia kokemuksia muista kulttuureista ja eri maista tulevia ystäviä, perheenjäseniä ja kumppaneita, sitä enemmän heistä välitämme.

Loviisan Rauhanfoorumin kaltaiset monikulttuurisuutta ja suvaitsevaisuutta

korostavat kulttuuritapahtumat ovat osaltaan luomassa puitteita kasvotusten kohtaamisille ja edesauttavat sitä kautta globaalin etiikan syntyä ja kasvua. Kohta neljännesvuosisadan ajan on itäuusimaalaiseen pikkukaupunki-idylliin kokoonnuttu syömään rauhanlehtuja, osallistumaan seminaareihin, musisoimaan, keskustelemaan, tutustumaan ja seuraamaan teatteria, kuvataidetta ja elokuvia. Seurakuntatyön, ekumenian, uskontojen kohtaamisen, suomensukuisten kansojen yhteenkuuluvaisuuden, Hiroshiman atomipommin uhrien muistamisen ja monikulttuurisuustyön yhdistäminen on omaperäinen ja toimiva idea. Tällä konseptilla Loviisan Rauhanfoorumi on tehnyt rohkeita keskustelunavauksia ja vienyt rauhanaatetta uusille alueille.

Viime vuoden Rauhanfoorumissa kohtasivat toisensa ja yleisön muun muassa Roni Segoly ja Sulaiman Khatib, jotka tulivat Loviisaan Israelista ja Palestiinasta Anna Lindh -säätiön tuella ja Combatants for Peace -järjestön edustajina. Ennen rauhanaktivistin uraansa Roni suoritti armeijan, sympatisoi äärioikeistoa ja työskenteli muun muassa Israelin salaisen palvelun, Shin Betin, leivissä. Sulaiman Khatib puolestaan kutsuu itseään entiseksi palestiinalaistaistelijaksi. Teini-ikäisenä, tietämättä käytännössä mitään konfliktin poliittisesta ja historiallisesta taustasta, hän teki samaa mitä asuinalueen muutkin nuoret: härnäsi israelilaisotilaita heiluttamalla tuolloin vielä kiellettyä Palestiinan lippua, heitteli poliiseja kivillä ja lopulta 17-vuotiaana yrittivät ystävänsä kanssa kaapata aseensa israelilaisotilalta. Viimeksi mainitun tempauksen ansiosta hän vietti seuraavat kymmenen ja puoli vuotta israelilaisessa vankilassa.

Kummassakin tapauksessa käänne rauhanaktivistiksi tapahtui kielen opiskelun kautta. Ronin työhön Israelin salaisessa palvelussa kuului palestiinalaisten liikkeiden ja mielenliikkeiden seuraaminen, ja tätä työtä silmällä pitäen hän opiskeli arabian kielen. Palestiinalaisaktivistien ajatuksiin paremmin perehdyttyään hän tajusi olevansa ikään kuin konfliktin väärällä puolella. Lapsena hän oli nimittäin ihaillut brittihallinnon aikaisia juutalaisia itsenäisyystaisteilijoita, jotka vaativat ja lopulta voittivat Israelille itsenäisyyden. Nyt palestiinalaiset taistelevat itsehallinnon puolesta Israelin miehittämällä alueilla. Ajatus jäi vaivaamaan. Nuoren perheenisän arkityö, johon toisinaan kuului myös väkivallan käyttäminen, alkoi tuntua ylitsenäisemmättömän raskaalta.

Uutta perspektiiviä Ronille antoi myös vierailu Romaniassa, josta hänen vanhempansa olivat joutuneet pakenemaan toisen maailmansodan aikana. Siellä he

etsivät hänen äitinsä vanhaa kotitaloa, mutta paikalliset suhtautuivat heihin epäkohteliaasti. Roni muisti hyvin vastaavan tapauksen omasta lapsuudestaan, kun heidän kodistaan aikoinaan poishäädetty arabiperhe oli ilmestynyt heidän kotiovelleen. Heidät oli päästetty sisään mutta heihin oli suhtauduttu epäkohteliaasti. Viimeinen sysäys rauhantyöhön siirtymiselle oli hänen internetissä näkemänsä video, jossa israelilaiset puskutraktorit tuhoavat palestiinalaisten oliivilehdon sotilaiden kävellessä ylpeänä vieressä. Roni sai tarpeekseen ja liittyi entisille sotilaille ja taistelijoille tarkoitettuun järjestöön ja kiertää nykyisin Sulaimanin kanssa kertomassa elämäntarinaansa ja näkemyksiään rauhanratkaisuisista.

Sulaiman Khatib puolestaan oppi heprean vankilassa ollessaan. Hän luki israelilaisia lehtiä ja kirjoja ja näki niiden kautta konfliktin uudessa valossa. Hän ei esimerkiksi aiemmin tiennyt israelilaisten historiasta ja toisen maailmansodan juutalaisvainoista juuri mitään. Heprean kielen osaaminen mahdollisti myös henkilökohtaiset tuttavuudet israelilaisten kanssa. Hän oppi näkemään aiemmat vastustajansa ennen kaikkea ihmisinä ja tajusi kuinka epätoivoisen koston ja katkeruuden kierteen keskellä he elävät. Ainoa tie siitä pois on väkivallaton ratkaisu. Sekä Roni että Sulaiman peräänkuuluttavat väkivallatonta neuvotteluratkaisua mutta korostavat silti ajavansa nimenomaan oman kansakuntansa etua. Toisen osapuolen kunnioittaminen, rehellisyys, oikeudenmukaisuus ja rauhanomainen ratkaisu on kummankin maan etu.

Vastapuolen kohtaaminen kasvotusten, sen kieleen, kulttuuriin ja ajatusmaailmaan tutustuminen auttoi Ronia ja Sulaimania näkemään konflikti laajemmin ilman vihan, pelon ja itsekkyyden sumuverhoa. Se auttoi heitä näkemään Lähi-idän ongelmaan rakentavan ratkaisun ja työskentelemään sen puolesta.

Mutta ei suvaitsevaisuustyön näin dramaattista tarvitse olla. Loviisan Rauhanfoorumin tulevaisuuden suunnitelmiin kuuluu yhteistyö Childrens International Summer Villages -järjestön (CISV) kanssa. CISV:n konsepti on yksinkertainen: yksitoistavuotiaita tuodaan yhteen eri puolilta maailmaa, ja neljän viikon ajan heidän annetaan leikkiä ja osallistua erilaisiin yhteistyötä ja kulttuurienvälistä vuorovaikutusta edistäviin aktiviteetteihin. Tuloksena on koko elämän kestäviä muistoja ja maailmanlaajuinen ystävyysverkosto. Järjestön perustajan amerikkalaisen sosiaalipsykologi Doris Allenin mukaan yksitoistavuotiaat ovat juuri oikeassa

kehityksellisessä vaiheessa tämänkaltaiseen toimintaan: riittävän itsenäisiä ja kielitaitoisia mutta kuitenkin yhä avoimia ja ennakkoluulottomia.

Heti toisen maailmansodan jälkeen toteutetusta historian ensimmäisestä CISV:n kesäleiristä kerrotaan legendaa, kuinka saksalaiset ja amerikkalaiset lapset kohtasivat toisensa rautatieasemalla pelokkaissa ja varovaisissa tunnelmissa. Vuosia kestänyt vihapropaganda oli tehnyt vaikutuksen myös lapsiin, mutta kun pelätty ja odotettu kasvokkain kohtaaminen oli viimein tapahtunut, ystävyyssteet solmittiin nopeasti ja leiri oli kaikkiaan erittäin onnistunut.

Kasvokkain kohtaaminen on pysäyttänyt jopa sotia. Jouluna 1914 ensimmäinen maailmansota oli vastoin odotuksia jämähtänyt asemasodaksi. Länsirintamalla britit ja saksalaiset olivat kaivautuneet juoksuautoihinsa vain parinkymmenen metrin päähän toisistaan. Kylmyys, nälkä ja huono hygienia vaivasivat. Räjähdykset ja panssarivaunujen ajolinjat olivat tuhonneet ja tehneet alueesta kurapellon. Ei-kenenkään-maalle oli jäänyt ruumiita, joita kumpikaan osapuoli ei uskaltanut hakea pois. Juoksuhaudoissa oli vettä. Joulun lähestyessä lämpötila laski pakkasen puolelle.

Näihin olosuhteisiin saksalaissotilaat saivat kotirintamalta lähetysten, jonka tarkoitus oli tuoda heille joululiloa keskelle sodan kurjuutta: kymmeniä tuhansia joulukuusia. He syyttivät kuusiin kynttilöitä, nostivat joitakin myös vihollisen näkyville ja lauloivat joululauluja. Britit kuuntelivat *Stille Nachtia* epäilemättä ensin hämmentyneinä mutta vastasivat siihen taputtamalla. Sitten lauloivat britit, ja saksalaiset taputtivat. Rohkeimmat kurkkivat juoksuhaudoista ja huikkasivat vastapuolelle joulutervehdyksiä, kunnes tunnelma oli niin luottavainen, että ensimmäiset uskaltautuivat juoksuhaudoistaan ei-kenenkään-maalle. Muut seurasivat.

Paikalla olleiden kertomusten ja valokuvien perusteella tiedetään, että jouluna 1914 brittiläiset, saksalaiset ja myös ranskalaiset käittelivät, toivottivat toisilleen hyvää joulua, tarjosivat tupakkaa, vaihtoivat joululahjoja ja näyttivät kuvia tyttöystävistään. Rintamalinjojen väliin jääneet ruumiit kerättiin pois ja haudattiin. Osa hautajaisista toimitettiin yhdessä. Kotirintamalle lähetetyissä kirjeissä kerrottiin useista ei-kenenkään-maalla pelatuista jalkapallo-otteluista. Vaikka virallista aselepoa ei ollut, Jeremy Rifkinin mukaan käytännössä yli 100 000 saksalaista, brittiläistä ja ranskalaista sotilasta oli jouluaaton ja joulupäivän aselevossa. Tietyillä alueilla aselepo jatkui joulun jälkeen niin

pitkään, että upseerit joutuivat siirtämään joukkoja eri kohtiin saadakseen sodan jatkumaan.

Teknistyessään sodat etäännyvät yhä kauemmaksi inhimillisestä todellisuudesta. Suurin toivein presidentiksi valittu ja Nobelin rauhanpalkinnolla rohkaistu Barack Obama on entisestään kiihdyttänyt miehittämättömien lennokkipommittajien käyttöä Afganistanissa ja Pakistanissa ja antanut niiden käytölle luvan nyt myös Libyassa. Vuoden 1914 joulurauhan kaltainen kasvokkain kohtaaminen ei ole sotilaiden kesken enää mahdollista, jos ja kun toinen osapuoli puolustaa hallintoaan Saharassa ja toinen istuu virginialaisessa toimistossa ja tekee sitä, mitä on tehnyt lapsesta lähtien: pelaa tietokoneella sotapeliä.

Syytä on siis sekä optimismiin että pessimismiin. Maailmasta on tullut yhä tiiviimpi kyläyhteisö, jolla on yhä tiiviimpi yhteenkuuluvaisuudentunne. Jeremy Rifkinin mukaan tämä tapahtuu kuitenkin viime hetkellä, ehkä jopa liian myöhään. Ilmastonmuutos on osoittautumassa odotettua vakavammaksi, eikä sitä pystytä jarruttamaan ilman mittavaa asennemuutosta ja epäitsekästä kansainvälistä yhteistyötä.

Saadaksemme jotain aikaiseksi optimismin ja pessimismin väliltä kannattaa valita optimismi. Pelko lamauttaa, mutta toivo saa ihmiset toimimaan. Martin Luther King Jr. ei nähnyt painajaista, vaan hänellä oli unelma. Hän ei maalannut kauhuskenaariota, vaan hän kuvasi ne mahdollisuudet, jotka Amerikalle ja koko ihmiskunnalle aukeaa, jos me valitsemme väkivallattomuuden tien. Viimeiseksi jääneessä puheessaan päivää ennen kuolemaansa King sanoi käyneensä vuoren huipulla ja nähneensä sieltä luvattun maan. ”Voi olla etten pääse sinne teidän kanssanne. Mutta se ei haittaa minua nyt. Silmäni ovat nähneet Jumalan tulemisen kirkkauden.”

VAAN KUINKAS SITTEN KÄVIKÄÄN?

Ajatuspaja e2

Hankesuunnittelija Katariina Salmisalo

Kirjoittaja on valmistunut Jyväskylän yliopistosta pääaineenaan yhteisöviestintä. Kiinnostuksen kohteena ovat aineettomat pääomat sekä niiden suhde luovuuteen ja innovaatioihin yhteiskunnallisessa kontekstissa.

AJATUSPAJAN NÄKÖKULMIA LUOTTAMUKSESTA JA KULTTUURIENVÄLISESTÄ VUOROPUHELUSTA

Lausu sana kulttuuri ja työnnät lumipallon mäen harjanteelta alas – kieriessään siihen tarttuu aina uusia merkityksiä.¹ Lumipallojen pyörittely on tylsää yksinään, ja sitä paitsi, jos haluamme rakentaa lumipalloista lumiukon, tarvitsemme kaverin auttamaan – toisin sanoen vuoropuhelua, kommunikaatiota ja yhteistyötä.

Sanotaan, että globalisaatio on tehnyt maailmasta pienemmän. Pienuus on näennäistä, vaikka ihmisten, tavaroiden, rahan, ideoiden ja mielipiteiden virta tunnistaa yhä vähemmän rajoja. Globaali liikkuvuus on tehnyt eri kulttuureista, uskonnoista ja elämäntavoista naapureita. Mutta maailma ei kuitenkaan pienene lisääntyneen vuorovaikutuksen seurauksena, vaan parhaimmillaan kulttuurienvälinen vuorovaikutus laajentaa elämysmaailmaamme ja luo sopua ja yhtenäisyyttä.

Ajatuspaja e2 kiteytti yhdessä Demos Helsingin kanssa vuonna 2009: ”Vain yhteen suuntaan päästävien Gore-Tex-rajojen aika on ohi. Niin se vain on. Sen kanssa voi joko opetella elämään tai kiukutella ja ottaa turpiinsa. Ihmisten liikkuvuutta Suomeen ja Suomesta ohjaavat kansallisia ratkaisuja enemmän yritysten kilpailukyky, perheiden

¹ Anthony Everitt, 1999.

ratkaisut, Venäjän kehitys, EU ja ilmastonmuutos. Tulevaisuuden Suomi on rajoiltaan ja kulttuuriltaan avoimempi Suomi. Kukaan ei väitä, että siellä elämä on nykyistä helpompaa. Mutta nykyinen pelkoperustainen politiikka ja lannistuminen eivät paranna kenenkään arkea.”²

Globalisaation mahdollisuuksia ei ole täysin tunnistettu Suomessa. Tuntuu jopa, että kulttuurienvälisessä vuoropuhelussa on otettu takapakkia. Vihapuhe ja viharikokset vähemmistöjä kohtaan ovat lisääntyneet. Gore-Tex-takin kaulukset on taas nostettu pystyyn ja huppu vedetty päähän.

Tämän artikkelin tavoitteena on avata ajatuspajan arkea kulttuurienvälisen vuoropuhelun näkökulmasta. Kulttuurienvälinen vuoropuhelu nähdään artikkelissa osana sosiaalista pääomaa ja siten osana vahvaa kansalaisyhteiskuntaa. Monikulttuurinen yhteiskunta ei selviä ilman yleistynyttä luottamusta.

Artikkelin kainalojutut konkretisoivat, mistä kulttuurienvälisessä vuoropuhelussa Ajatuspaja e2:ssa on kyse. Artikkelia varten on haastateltu Ajatuspaja e2:n johtaja Karina Jutilaa sekä Taru Savolaista, joka on toiminut ajatuspajan hankesuunnittelijana.

Artikkelin näkökulma on myönteinen ja toiveikas: pirujen sijasta seinille maalataan mahdollisuuksien näköaloja, jotka syntyvät yhteisöistä ja vuoropuhelusta. Päivi Kuuselan e2-blogi (28.10.2009) valottaa yhteistä voimavaraamme: ”*Minkälainen suomalainen tulevaisuus on? Vastuuta ei ulkoisteta vaan se jaetaan, yhteisöissä. Näin luomme suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan uudelleen, yhteisössään vastuuta kantavan yksilön varaan.*”

OSOITTEENA MONIKULTTUURINEN YHTEISKUNTA

Kulttuurienvälinen vuoropuhelu Ajatuspaja e2:n arjessa on kohtaamista, yhteistyötä ja keskustelua. Kulttuurienvälinen vuoropuhelu on jatkuvaa oppimista. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa tarvitaan sellaisia henkisiä ja fyysisiä tiloja, joissa ihmisillä on mahdollisuus kohdata toisiaan, vaihtaa ajatuksia ja oppia toisistaan mutta myös toisiltaan. Tasa-arvoisen vuoropuhelun tavoitteena on ennen kaikkea lisätä ymmärrystä siitä, mistä muuttuvassa maailmassa on kyse ja millaisia reittejä voimme valita suunnistaessamme

² Jutila, Laitio, et al. 2009.

monikulttuurisessa yhteiskunnassa.

Tarvitaan valmiutta kohdata uusia ihmisiä sekä luottamusta yhteiseen toimintaan: *”Kulttuurienvälisessä vuoropuhelussa, kuten kaikessa kanssakäymisessä, tarvitaan toisten kunnioittamista ja avoimuutta ottaa vastaan toinen ihminen sellaisena kuin hän on. Molemminpuolinen kunnioittaminen synnyttää yhteistyötä. Kulttuurienvälinen vuoropuhelu on uteliaisuutta kuunnella, oppia ja antaa. Toisaalta tarvitaan kärsivällisyyttä. Kyse ei ole yksinpuhelusta.”* (Taru Savolainen 27.4.2011.)

Henkisen valmiuden lisäksi tarvitsemme myös fyysisen tilan, oli se sitten kokoushuone, internetin keskustelufoorumi tai nurkkapöytä kahvilassa. Oleellista ei ole, missä ihmiset kohtaavat. Kohtaaminen itsessään on tärkeää. Ajatuspajojen tehtävä on tarjota kulttuurienväliselle dialogille tiloja mutta myös itse hakeutua eri verkostoihin. Ajatuspaja e2:n vahvuus piilee rennossa ja epäbyrokraattisessa organisaatorakenteessa sekä kyvyssä astua ulos omalta mukavuusalueelta: uusia ideoita ja yhteistyökumppaneita ei välttämättä löydetä naapurista.

Ajatuspaja e2:ssa vuoropuhelun lähtökohtana on aina yhdenvertaisuus, mutta luovuus syntyy yksilöiden erilaisuudesta. Vuoropuhelu konkretisoituu muun muassa think tank -istunnoissa, Lunch Breaking News -tilaisuuksissa tai Sauna-kursseilla. Kulttuurienvälinen vuoropuhelu ei kuitenkaan ole ajatuspajassa pelkkä yksittäinen tilaisuus, kurssi tai projekti, joka alkaa ja päättyy: se on jatkumo, osa ajatuspajan jokapäiväistä työtä ja toimintaa.

Ajatuspaja e2:n onnistumista yhteiskunnassa mitataan muun muassa inhimillisen ja sosiaalisen pääoman kautta. Ajatuspajassa pelkät yksilöiden tiedot, taidot ja osaaminen eivät riitä, vaan tarvitaan erilaisia verkostoja, luottamusta ja vuoropuhelua. Tämä sosiaalinen pääoma konkretisoituu erilaisten ihmisten työskennellessä yhdessä yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Ajatuspaja e2:n hankkeet olisivat jääneet usein toteuttamatta tai hyvin suppeiksi ilman laajaa yhteistyö-, jäsen- ja ystävaverkostoa. Esimerkiksi ”Kreppa”, raportti Islannin talouskriisin taustoista ja opetuksista, toteutettiin yhdessä Pohjoismaiden neuvoston keskiryhmän, Euroopan parlamentin liberaaliryhmä ALDE:n, vaikuttajaviestintätoimisto Neuvosto Oy:n ja ajatuspaja Magman kanssa. Raportissa eri alojen asiantuntijat Islannista ja sen ulkopuolelta tarkastelevat kriisiä politiikan, talouden ja tavallisen ihmisen näkökulmasta.

Sosiaalinen pääoma sekä vaatii että voimistaa mahdollisuutta tehdä yhteistyötä, seurustella ja luoda yhteisöjä ja elää yhdessä. Se vahvistaa yksilöiden omia tavoitteita mutta myös koko yhteisön hyvinvointia. Kyky vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön riippuu yhteisön yhteisistä arvoista ja normeista mutta myös siitä, miten ihmisiä voi kannustaa toimimaan yksittäisiä etujaan laajemman ryhmän hyväksi.³

Samoilla Lauteilla

Ajatuspaja e2 on järjestänyt Sauna-päättyjäkurseja yhdessä Demos Helsingin kanssa. Kurssien tarkoituksena on koota yhteen yhteiskunnallisia vaikuttajia keskustelemaan ajankohtaisista teemoista ja rakentamaan uusia työkaluja yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemiseksi. Osallistavat pienryhmämetodit kannustavat kehittämään rohkeasti ratkaisuja olemassa olevan työkalupakin ulkopuolelta. Joukko suomalaisia tutkijoita on mukana työryhmissä ideoinnin tukena ja sparraajina.

Vuonna 2009 Sauna-päättyjäkurssi pureutui maahanmuuttoon ja globaalitalouteen. Kurssin pohjalta rakennettiin Samoilla lauteilla 2030 -puheenvuoro: *”On ilmiselvää, että monikulttuurinen yhteiskunta edellyttää enemmän neuvottelua. Nyt politiikkaa dominoiva pelko johtaa kuitenkin sekä ylilyönteihin että ylivarvaisuuteen. Suomen todellinen tulevaisuuden valinta ei ole, haluammeko maahanmuuttoa, vaan ketkä tänne jäävät ja miten he voivat tuntea itsensä osaksi tätä yhteiskuntaa.”*

Vuonna 2010 kurssilla kehitettiin yhdessä tutkijoiden ja toimijoiden yhteistyönä osallistumisen ja vaikuttamisen edellytyksiä parantavia toimenpiteitä, jotka julkaistiin raportissa Seitsemän kertaa demokratia: *”Ihmiset haluavat osallistua ja vaikuttaa, mutta itse valitsemillaan tavoilla ja silloin, kun se heille sopii. Tapauskohdaiset, usein lyhytkestoiset osallistumistavat vahvistuvat jo nyt – ilman julkista tukea --- Julkisella vallalla on velvollisuus tukea ja kehittää ihmislähtöisiä osallistumisen tapoja. Arkipäiväisemmässä politiikassa on yhdessä ajattelun ja päättämisen lisäksi kyse ihmisten henkisen ja sosiaalisen pääoman, oman elämän pystyvyyden ja onnellisuuden vahvistamisesta.”*

Sosiaalisella pääomalla ja sitä kautta myös kulttuurienvälisellä vuoropuhelulla on laajempi yhteiskunnallinen merkitys. Sosiaaliset verkostot ja aktiivinen vuorovaikutus edistävät yhteiskunnan toimintakykyä luomalla, levittämällä ja ylläpitämällä vastavuoroisuuden normeja ja luottamusta. Sosiaalinen pääoma linkittyy läheisesti ”kansalaisyhteisöihin”⁴. Harvardin yliopiston professorin Robert D. Putnamin mukaan *”sosiaalisen pääoman tehtävä onkin oikeastaan kansalaisyhteisöiden voimistaminen tiheissä vastavuoroisuuteen perustuvissa sosiaalisissa verkostoissa.”* Sosiaalisen pääoman rinnakkaiskäsitteenä voidaan siis pitää esimerkiksi kansalaisaktivismia.

³ Luoma-aho 2009; Bolino 2002; Putnam 2000.

⁴ Putnam 1993; 2000.

Janottaako?

Ajatuspaja e2:n toiminnan yksi painopiste on kansainväliset kysymykset. Ajatuspaja e2:ssa nähdään yhä tärkeämpänä suomalaisten osallistaminen kehitysyhteistyöhön. Hankkeiden tavoitteena on tuoda suomalaista kehitysyhteistyötä lähemmäksi suomalaisten arkea. Ajatuspaja e2 korostaa kehitysyhteistyötä ihmisten välisenä vuorovaikutuksena, jossa kaikilla osapuolilla on tilaisuus oppia toisiltaan sekä toimintana, jolla voidaan saada aikaan merkittäviä parannuksia ihmisten elämään.

Janottaako?-viestintähanke (2011) jakaa tietoa puhtaan veden merkityksestä kehitysmaissa. Hankkeen tavoitteena on vahvistaa suomalaisten osallisuuden tunnetta kehityspolitiikassa. Kehitysmaiden vesikysymyksistä keskustellaan Pohjois- ja Itä-Suomen kattavalla info- ja oppilaitoskiertueella sekä sosiaalisessa ja perinteisessä mediassa. Erityisen suosituksi kiertueella on osoittautunut ajatustenherätelijänä toimiva peli, jossa ihmisiä pyydetään osoittamaan nuppineulalla maailmankartalta vesiköyhin maa. Jokainen saa jättää oman nuppineulansa karttaan. Peli toimii keskustelun avaajana ja jättää ihmiset usein pohtimaan maailman vesikysymyksiä. Globaalius konkretisoituu. Janottaako?-viestintähanke on saanut ulkoasianministeriön viestintä- ja kehityskasvatustukea.

”ÄLÄ TÖNI MUN KUSKIA!”

Kulttuurienvälinen vuoropuhelu edellyttää luottamusta mutta toisaalta myös synnyttää sitä. Luottamus auttaa meitä kuuntelemaan ja keskustelemaan. Luottamuksen sosiaalinen merkitys näkyy niin yksilöiden, yhteisöjen kuin yhteiskunnankin tasolla: luottamus luo ja ylläpitää yhteishenkeä sekä solidaarisuutta yhteisössä.⁵ Filosofi Pekka Himanen kuvaa: *”Luottamuksen perustan mureneminen on kalleimpia asioita, mitä yhteisölle voi tapahtua. Luottamuksen romahtaessa vajotaan...pelon kulttuuriin ja kollektiiviseen hätätilaan. Hätätilassa luonnollisin reaktio on toimia mahdollisimman suojelevasti ja varmasti. Yhteisölle tämä on kohtalokasta, koska verkostomaisesti toimivassa maailmassa menestys riippuu vuorovaikutuksen tasosta.”*⁶

Ihmisten, ajatusten ja materiaalin liikkuvuus arkipäiväistä monikulttuurisuuden kaikkine iloineen mutta voi toisaalta myös luoda epäluuloja, pelkoja ja väärinymmärrystä. Valitettavasti meillä ei enää ole pulaa esimerkeistä, joissa monikulttuurisuus on koettu uhaksi: maahanmuuttajataustainen bussikuski hakattiin

⁵ Sztompka 1995; Ilmonen & Jokinen 2002; Fukuyama 1995.

⁶ Himanen 2010.

Helsingin keskustassa keskellä päivää; me ei leikitä neekereiden kanssa, huusi lapsijoukko hiekkalaatikolla; kantasuomalainen mies oli potkaissut kätilöopistolla raskaana olevaa naista vatsaan siksi, että hän oli somali⁷. Kovaa keskustelua käydään myös internetin eri foorumeilla. Esimerkkillistä voisi jatkaa pidemmällekin.

Esimerkit osoittavat kaikessa karuudessaan, että yleistyneen luottamuksen tarve korostuu maailmassa, jossa uudet ja vieraat kulttuurit kohtaavat yhä useammin. Yleistynyt luottamus kietoutuu tasa-arvoon: ”Ilman ihmisten välistä yleistynyttä luottamusta yhteiskunta itsessään hajautuisi, sillä hyvin harva ihmissuhde perustuu kokonaan siihen, mitä varmuudella tiedetään toisesta ihmisestä, ja vain harva suhde kestäisi, ellei luottamus olisi yhtä vahva tai vahvempi kuin rationaalinen todiste tai henkilökohtainen havainto”, saksalainen sosiologi ja filosofi George Simmel totesi.

Lisääntyneet vihapuheet ja -rikkokset ovat onneksi saaneet aikaan vastareaktion. Suomalaiset ovat osoittaneet, että meillä on jäljellä kyky nähdä globaali, kaikkia yhdistävä ihmisyys: ihmiset ovat hitaasti mutta varmasti heräämässä. Vastareaktio näkyy ennen kaikkea internetissä. Yksi esimerkki on Facebookin ”Älä tönä mun kuskia - Don't push my driver” -ryhmä, joka perustettiin vastalauseena bussikuskien kokemalle rasismille. Ryhmän perustamisen jälkeen muutamassa tunnissa jäseneksi oli liittynyt satoja ihmisiä. Yksi Facebook-ryhmä ei vielä muuta maailmaa, mutta se on alku. Hyvinvointiyhteiskunnan etiikan perusta konkretisoituu toiminnassa, jossa lähtökohtana on ymmärrys siitä, että minä voisin periaatteessa elää kenen tahansa toisen asemassa. Minä voisin olla sinä ja sinä voitit olla minä⁸. Minä voisin olla bussikuski, joka pahoinpidellään yöllä.

Merkittävin edellytys luottamuksen yleistymiselle on se, että uskomme meille tuntemattomien ihmisten jakavan samankaltaisen moraalisen avaruuden, kuten käsitykset solidaarisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta, kanssamme. Jos luottamus ei yleisty yhteiskunnassa vaan sen sijaan syntyy jako meihin ja muihin, sosiaalinen pääoma heikentyy. Yleistynyt luottamus on vahvimmillaan, kun se saa tuekseen yhdessä jaetun moraalisen avaruuden, joka yhdistää ”meitä” ”heihin”, vaikka ”meidän” ja ”heidän” välillä olisikin selkeitä näkemyseroja. Moraali toimii eräänlaisena liimana ja

⁷ ks. Hirvonen 2011

⁸ ks. Himanen 2010.

kollektiivisena ajatuksena, joka liittyy yksilöt yhteisöön ja tekee yhteiskunnan toiminnasta ennustettavaa.⁹

Liikkeitä laidasta laitaan

Ajatuspaja e2 julkaisi keväällä 2011 artikkelikokoelman ”Liikkeitä laidasta laitaan, Populismien nousu Euroopassa”. Raportti syventää kuvaa eurooppalaisesta ja pohjoismaisesta populismista ja nostaa esiin suomalaisen populismin erityispiirteitä ennen kevään 2011 eduskuntavaaleja. Raportti toimi keskustelunavauksena monikulttuurisen Suomen tulevaisuudesta.

Ääriliikkeet ja populismi ovat lisänneet kannatustaan eri maissa. Kyse on monessakin mielessä rajat ylittävistä ilmiöistä. Raportin nimi ”Liikkeitä laidasta laitaan” kertoo, että populismin alla on selvästi toisistaan poikkeavia liikkeitä ja puolueita, mutta ideologioissa, tavoitteissa, toimintatavoissa ja -areenoissa on myös yhtäläisyyksiä. Pohjoismaissa voidaan puhua jopa populistisesta puolueperheestä yhteisten ideologisten piirteiden perusteella.

Raportissa haluttiin kansainvälinen ote ja kirjoittajiksi kutsuttiin pohjoismaisia tutkijoita ja toimittajia. Ruotsalainen toimittaja ja kirjailija Lisa Bjurwald analysoi terävästi eurooppalaisten ääripuolueiden ja -ryhmittymien ideologioita ja toimintaa. Pohjoismaisesta pohdinnasta vastasivat Tukholman Söderströmin korkeakoulun valtiopin lehtori ja dosentti Ann-Cathrine Jungar sekä Oslon yliopistossa tohtoriopintojaan tekevä Anders Ravik Jupskås. Perussuomalaista populismia tarkastelivat muun muassa eri kannattajaryhmien näkökulmasta YTT Karina Jutila sekä tutkimusvastaava Björn Sundell.

Raportti julkaistiin yhteistyössä Ajatushautomo Magman ja Vihreän Sivistysliiton kanssa.

HÄMMÄSTYSTÄ JA KUMMASTUSTA

Muuttunut ja monimutkaistunut maailma vaatii selittämistä. Ajatuspajat voivat parhaimmillaan tarjota sekä tiloja kulttuurienväliselle vuoropuhelulle että tulevaisuussuuntautunutta tietoa kansalaisille, yhteiskunnallisille keskustelijoille ja päättäjille. Ajatuspajojen tärkeänä roolina on luoda siltoja akateemisen tutkimuksen, median ja yhteiskunnallisen päätöksenteon välille.

Ajatuspajojen tehtävänä on tuottaa tietoa ja uusia avauksia julkiseen keskusteluun ja päätöksenteon tueksi. Samalla ajatuspajat toimivat yhteiskunnallisen keskustelun

⁹ Ilmonen & Jokinen 2002.

areenana. Keskeistä työssä on yhteiskunnallisten ilmiöiden ennakointi ja uudet näkökulmat. Jo julkaistujen näkemysten kopiointi tai välittäminen ilman omaa panosta ei riitä ajatuspajan olemassaolon perusteeksi.

Ajatuspajat eivät kykene täyttämään tehtäväänsä ilman kulttuurienvälisiä vuoropuhelua ja luottamusta, jotka avaavat tilan luovuudelle. *"Ihmisten luovuuden tuotteet, ajatukset, päätelmät ja ongelmien ratkaisuehdotukset, syntyvät yhteisen työskentelyn tuloksena. Kyse voi olla keskustelutilaisuuksista, tutkimusprojekteista tai nopeatempoisista, spontaaneistakin kohtaamisista, joissa sisältöä tuotetaan. Yhteinen näkemys edellyttää osallistujien vuoropuhelua, kykyä ymmärtää ja vetää näkemykset yhteen. Johtopäätöksiä ei synny ilman keskinäistä luottamusta."* (Karina Jutila 3.5.2011.) Mitä enemmän ajatuspajoilla on "luotettuja" osallistujia sitä enemmän sillä on mahdollisuuksia kartuttaa tietoa, kehittää hajanainen ajattelu näkemyksiksi ja vaikuttaa.¹⁰

Luottamuskulttuurin vahvistaminen lisää suvaitsevaisuutta ja kykyä hyväksyä kulttuurisesti uusia ihmisiä ja asioita. Tämä mahdollistaa luovaa, estotonta ja innovatiivista toimintaa toisia kohtaan. Luottamus lisää avoimuutta ja uteliaisuutta, se luo yhteisöllisyyden ja turvallisuuden tunteen. Kulttuurienväliseen vuoropuheluun liittyy hämmästyksen ja kummastumisen ilo. Luottamusta tarvitaan, jotta ilo ei kääntyisi peloksi. Parhaimmillaan kulttuurienvälinen vuorovaikutus kasvattaa halua oppia uutta ja tietää enemmän sekä valmiutta tarkastella omia näkemyksiään ja mielipiteitä erilaisista näkökulmista. Toisia ihmisiä ja heidän näkemyksiään on helpompi tulla vastaan, kun keskinäinen luottamus on vahvaa.¹¹

LOPUKSI

Niin, kuinka sitten kävikään? Vastaus riippuu meistä itsestämme. Globaali liikkuvuus ja monikulttuurisuuden valtavirtaistuminen eivät ole suomalaisista kiinni. Yhteiskunnan monimuotoistuminen haastaa suomalaiset positiivisella tavalla: kulttuurienvälinen vuoropuhelu avaa uusia mahdollisuuksia. Tulevaisuuden kysymys ei ole, haluammeko esimerkiksi maahanmuuttoa, vaan kuinka luomme yhteisyyden tunteen ja kotoutamme

¹⁰ ks. Sztompka 1995.

¹¹ ks. esim. Putnam 2002; Ruuskanen 2003; Ellonen et al. 2008.

Suomeen saapuvat. Monimuotoistuminen tarkoittaa monien asioiden ajattelemista uudella tavalla. Paluu Impivaaraan ei kuitenkaan ole vaihtoehto.

MIPEX

Ajatuspajojen tärkeä tehtävä on tuottaa uutta tietoa kansalaisille, medialle ja vaikuttajille. Näkökulmana on usein kulttuurienvälinen dialogi. Ajatuspaja e2:ssa kulttuurienvälistä vuoropuhelua on edistetty muun muassa Migrant Integration Policy Index -selvityksellä (MIPEX), jossa tarkastellaan miten EU-maiden, Sveitsin, Kanadan ja Yhdysvaltojen lainsäädäntö mahdollistaa tai estää kolmansien maiden maahanmuuttajien integraatiota.

Keväällä 2011 julkaistun MIPEX:n mukaan Suomen integraatiopoliittikka on kansainvälisessä vertailussa melko laadukasta mutta ei kannusta maahanmuuttajia pitkäaikaiseen oleskeluun. Perheen merkitystä maahanmuuttajien halulle ja mahdollisuuksille kiinnittyä täysipainoisesti suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi ei tunnisteta riittävästi. Aikuisten perheenjäsenten on yhä vaikea saada pitkäaikaisia oleskelulupia.

MIPEX-selvitys julkaistaan kolmen vuoden välein. Ajatuspaja e2 oli mukana yhteistyökumppanina toista kertaa. Tutkimuksen toteutuksesta vastaa Migrant Policy Group ja työtä koordinoi British Council.

On selvää, että yleistyneen luottamuksen tarve korostuu monikulttuurisessa maailmassa, jossa ihmiset, ajatukset ja tavarat liikkuvat yhä enemmän. Vastakkainasettelun sijasta meidän tulisi etsiä asioita, jotka yhdistävät meitä. Jaamme samoja ilon- ja huolenaiheita niin Suomessa, Sierra Leonessa kuin Serbiassa: isovelii iloitsee uudesta pikkusiskosta, isä ja äiti jokaisen perheenjäsenen kylläisestä vatsasta nukkumaan mentäessä, oppilas ystävältä koulumatkalla; ja toisaalta nuori pari miettii, mistä löytää työtä ja miten maksaa seuraava vuokra, mummolla on huoli sairastavasta lapsenlapsesta ja koko kylällä pelko epävarmasta tulevaisuudesta. Me emme sittenkään ole kovin erilaisia.

Ajatuspajojen rooli monikulttuurisessa yhteiskunnassa on avata tilaa kulttuurienväliselle vuoropuhelulle ja myös itse osallistua aktiivisesti dialogiin. Yhteisen Suomen rakentamiseen on aina saatu ajatuksia ja ihmisiä muualta – niin myös 2010-luvulla.

AJATUSPAJA E2

Ajatuspaja e2 (Think tank e2) on vuonna 2006 perustettu sivistysliberaali ajatushautomo. Ajatuspaja e2 tuottaa tietoa ja uusia avauksia julkiseen keskusteluun ja päätöksenteon tueksi ja on yhteiskunnallisen keskustelun areena eri alojen asiantuntijoille. Lisäksi e2 pyrkii ennakoimaan yhteiskunnallisia ilmiöitä myös päivänpolitiikan ulkopuolelta ja vahvistaa osaltaan suomalaista think tank -toimintaa ja sen kansainvälistymistä.

Ajatuspaja e2:n painopisteitä ovat demokratia, yhteiskunnan muutoskyky, kestävä kehitys ja tasa-arvo. Ajatuspaja e2 on European Liberal Forumin (ELF) ja Suomen Anna Lindh -verkoston jäsen.

Lähteet

Bolino, Mark C., William H. Turnley & James M. Bloodgood, J.M. (2002): Citizenship Behaviour and the Creation of Social Capital in Organizations. *Academy of Management Review*. Vol. 27:4. pp. 505-522.

Ellonen, Riikka, Kirsimarja Blomqvist & Kaisu Puumalainen (2008): The Role of Trust in Organizational Innovativeness. *European Journal of Innovation management*. Vol. 11: 2. pp. 160-181.

Fukuyama, Francis. (1995): *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free press.

Himanen, Pekka (2010): *Kukoistuksen käsikirjoitus*. Juva: WSOY.

Hirvonen, Elina (2011): ”Tuleeko joku nyt vetämään meitä turpaan?” –kolumni.

Nuorisotutkimuksen verkkokanava. Saatavissa:

<http://www.kommentti.fi/kolumnit/tuleeko-joku-nyt-vetamaan-meita-turpaan> .Viitattu 30.5.2011.

Ilmonen, Kaj. & Kimmo Jokinen (2002): *Luottamus modernissa maailmassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Jutila, Karina, Tommi Laitio, Roope Mokka, Aleksi Neuvonen. & Maria Riala (2009): *Samoilla lauteilla 2030. Gore-Tex -rajojen aika on ohi*. Saatavissa:

http://www.e2.fi/files/samoilla_lauteilla_2030.pdf Viitattu 15.5.2011.

Luoma-aho, Vilma (2009): Bowling together - applying Robert Putnam’s theories of community and social capital to public relations. Teoksessa Ihlen Ovind. & Magnus Fredriksson, (Eds.): *Social Theory on PR*, Routledge/Lawrence Erlbaum, pp. 231-251.”

Putnam, Robert (1993): *Making Democracy Work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Putnam, Robert (2000): *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.

Ruuskanen, Petri (2003): *Verkostalous ja luottamus*. Jyväskylä: Kopijyvä Kustannus Oy.

Sztompka, Piotr (1995): *Trust. A Sociological Theory*. Port Chester, NJ: Cambridge University Press.

STETE – TURVALLISUUSPOLITIikkaa 40 VUOTTA

– ASEISTARIISUNNASTA KOHTI IHMISLÄHEISTÄ TURVALLISUUTTA

Suomen toimikunta Euroopan turvallisuuden edistämiseksi
Vt. pääsihteeri Anna Kotaviita

Kirjoittaja on työskennellyt STETEssä vuodesta 2010 alkaen ja toimii tällä hetkellä määräaikaisena vt. pääsihteerinä. Kotaviita on valmistunut Venäjän ja itäisen Euroopan tutkimusyksikkö Aleksanteri-instituutin maisterilinjalta. Lisäksi hän on opiskellut Turussa mediatutkimusta ja suorittanut opintoja kansainvälisestä journalismista Pietarissa. Kotaviita on kiinnostunut kansainvälisistä suhteista sekä erityisesti mediaan ja Venäjän politiikkaan liittyvistä kysymyksistä.

Suomen toimikunta Euroopan turvallisuuden edistämiseksi eli STETE on toiminut turvallisuuspolitiikasta käytävän keskustelun avaajana jo neljä vuosikymmentä. 1970-luvulla perustetun järjestön vaiheet heijastavat myös vuosikymmenten aikana tapahtuneita muutoksia turvallisuuspoliittisella kentällä. Painopisteet ovat muuttuneet kylmän sodan aikaisesta ydinase- ja aseistariisuntakysymyksistä kohti laaja-alaisemman turvallisuuden näkökulmia tultaessa 2000-luvulle.

Ympäristö, globalisaatio, kylmän sodan päättyminen sekä vuoden 2001 New Yorkin WTC-torneihin kohdistuneet terrori-iskut ovat muokanneet tilaa uusille turvallisuuskuville tultaessa 2000-luvulle. STETEn perustamisajankohtana 1970-luvulla maailma oli kuitenkin erilainen kuin nykyisin. Suomi tasapainotteli Neuvostoliittosuhteiden kanssa, presidentti Urho Kekkonen oli johtanut maata jo lähes 15 vuotta, öljykriisi, kylmä sota, mutta myös liennytyksen aika idän ja lännen välillä leimasivat aikakauden ilmapiiriä. Euroopassa alkoi syntyä kysyntää yhteiselle järjestölle, jonka tehtävänä olisi rauhan edistäminen, luottamuksen lisääminen sekä rajojen loukkaamattomuus osanottajamaiden välillä. Vuosikymmenen puolessa välissä syntyi Euroopan turvallisuus ja yhteistyökonferenssi ETYK.

1970-luvun Suomessa vallitsi *suomettumisen* aikakausi, joka syntyi tiiviiden Neuvostoliittosuhteiden, kuten ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimus (YYA),

myötä. Neuvostosuhteet koettiin kaikissa hallitusvastuussa olevien puolueiden keskuudessa niin tärkeiksi, ettei niitä haluttu riskeerata. Ulkopoliittiset intressit heijastuivat suomalaisen sisäpolitiikkaan ja yleiseen ilmapiiriin. STETE sai alkunsa kesäkuussa vuonna 1970, kun kansalaisjärjestöjen ja poliittisten puolueiden keskuudessa syntyi idea järjestöstä, joka tarjoaisi puitteet avoimelle turvallisuuspoliittiselle keskustelulle.

STETEn tavoitteeksi asetettiin Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöprosessin ja ETYK:n edistäminen järjestämällä erilaisia keskustelutilaisuuksia, seminaareja, konferensseja ja kirjoittamalla kannanottoja sekä julkaisemalla aiheeseen liittyviä julkaisuja. STETEn pitkäaikaisen pääsihteerin Ritva Grönickin (1977–2002) mukaan turvallisuuspoliittista keskustelua haluttiin herättää pintaa syvemmältä tietoa lisäämällä ja tuomalla taustoja esiin. STETEn järjestämiin tilaisuuksiin on osallistunut aina laaja joukko yhteiskunnallisia toimijoita niin Suomesta kuin ulkomailta: poliitikkoja, kansalaisjärjestöjä, diplomaatteja, tutkijoita, mediaa, virkamiehiä, liikemiehiä ja opiskelijoita. Merkittävä osa tapahtumista järjestetään englanniksi, mikä on mahdollistanut myös sekä Suomessa että muualla asuvien ulkomaalaisten osallistumisen toimintaan.

STETE on eri puolueiden yhteistyöjärjestö, jonka puheenjohtajisto koostuu eduskuntaryhmien nimittämistä suurten puolueiden yksittäisistä edustajista. Vuonna 2011 puheenjohtajistoon on kuulunut edustaja kaikista eduskuntapuolueista. Nykyisenä puheenjohtajana on toiminut vuodesta 2007 lähtien SDP:n kansanedustaja Krista Kiuru. Ensimmäinen puheenjohtaja oli saman puolueen Reino Henrik Oittinen. Muita tunnettuja puheenjohtajia ovat olleet muun muassa Pertti Paasio, Kimmo Kiljunen ja Sinikka Hurskainen. STETEn varapuheenjohtajistoon on kuulunut lisäksi muun muassa Mari Kiviniemi (kesk.) ja Anni Sinnemäki (vihr.). STETEn toimintaa koordinoidaan toimistolta muutaman hengen voimalla pääsihteerin johdolla.

Eri jaostot, joiden tehtävä on ollut suunnitella tilaisuuksia ja julkaisuja puhemiestistön ja toimiston kanssa, ovat keskeinen osa STETEä. 1980-luvulla toiminut tutkijajaosto koostui tunnetuista suomalaisista akateemikoista, kuten muun muassa professori Helge Gyllenbergistä ja Pekka Koskisesta. Jaosto keräsi ”rauhanlaboratorioiksi” kutsuttuihin tilaisuuksiin tutkijoita keskustelemaan rauhan- ja

aseistanriisuntakysymysten sekä tutkijayhteistyön, kuten kansainvälisen vaihdon ja yhteydenpidon, edistämisestä. Viimeisten vuosikymmenten aikana jaostoista aktiivisin on ollut turvallisuuspoliittinen jaosto, jonka tavoitteeksi asetettiin alun perin Suomen ja Pohjolan turvallisuuspoliittiseen asemaan vaikuttavien tekijöiden, kuten sotilallisten ja teknologisten kysymysten, kartoittaminen. Jaoston puheenjohtajana on toiminut perustamisvuodesta 1986 lähtien emerituskaupunginjohtaja Pekka Myllyniemi.

1970-LUKU HELSINGIN HENGESSÄ

Turvallisuuspoliittista keskustelua ovat kautta vuosikymmenten värittäneet kulloinkin erilaiset uhkakuvat. 1970-luvulla uhkakuvat liittyivät kahden suurvallan, Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen, suhteisiin. Erityistä huolta aiheuttivat ydinaseet, jotka olivat alkaneet suurvaltojen lisäksi levitä myös muihin maihin kuten esimerkiksi Intiaan ja Pakistaniin. Uhka suurvaltojen välisestä ydinsodasta näkyi erityisesti 1950–60-lukujen vaihteessa Kuuban ohjuskriisin ja vuonna 1975 päättyneen Vietnamin sodan aikana, jolloin Neuvostoliitto ja Yhdysvallat ajautuivat vastakkain. Ydinaseiden rajoittaminen nähtiinärkevänä erityisesti kansalaisyhteiskunnan piirissä, mutta asia oli esillä myös korkean tason poliittisessa keskustelussa.

Idän ja lännen vastakkainasettelua pyrittiin liennyttämään 1970-luvulla Euroopan turvallisuus ja yhteistyökonferenssi ETYK:n avulla. Järjestö ei yksinään kyennyt kattamaan koko toimintakenttää, mutta se oli väline eri osapuolten vuoropuheluun. Aloittekonferenssin koolle kutumisesta tuli alun perin Suomen hallitukselta. Sen vauhdittamista toivoivat erityisesti Varsovan liiton pienet jäsenmaat, koska ne pystyisivät konferenssin avulla jälleen avaamaan suhteet läntiseen Eurooppaan Prahan miehityksen (1968) luoman tilanteen takia.

ETYK-kokous saatiin kokoon kahden vuoden neuvotteluiden aikaansaannoksena Helsinkiin heinä-elokuun vaihteessa vuonna 1975. Se kokosi yhteensä 35 osanottajamaata mukaan lukien Yhdysvallat. Kokous oli ainutlaatuinen, sillä kylmän sodan aikana korkean tason tapaamiset lännen ja idän edustajien välillä olivat harvinaisia. Kansainvälisesti näyttävän konferenssin järjestämisestä juuri Helsingissä pidettiin Suomessa tärkeänä, koska sen toivottiin korostavan maan puolueetonta asemaa.

Konferenssin isäntänä toimi presidentti Urho Kekkonen, joka painotti Euroopan tarvitsevan sotilaallisen liennytyksen lisäksi kansainvälistä taloudellista ja yhteiskunnallista yhteistyötä. Konferenssin seurauksena on jäänyt elämään sanonta ”Helsingin hengestä”, joka tarkoittaa liennytyksen huipentumaa suurvaltojen välillä ja ilmapiiriä, jossa korostuu kansainvälisen yhteistyön merkitys.

ETYK:n tarkoituksena oli kehittää Euroopassa yhteisiä niin turvallisuuspoliittisia kuin taloudellisia linjauksia, joihin osanottajamaat olisivat velvoitettuja sitoutumaan. ETYK:n päätösasiakirja on tunnettu niin sanotuista koreista, joista ykköskori koski turvallisuuspolitiikkaa ja valtioiden välisiä suhteita, kakkoskori taloudellista yhteistyötä ja kolmas kori ihmisten välisiä yhteyksiä ja ihmisoikeuksia. Jälkikäteen on pohdittu, onko kolmannella korilla ollut vaikutuksia Neuvostoliiton kommunistisen järjestelmän romahtamiseen, sillä sen on katsottu lisänneen yleistä tietoutta muun muassa ihmisoikeuksista ja kannustaneen ihmisiä liikkumaan yli valtion rajojen.

STETEN TOIMINTA LIENNYTYKSEN JA VASTAKKAINASETTELUIDEN AIKAKAUDELLA

1970-luvun turvallisuuspoliittiset painotukset näkyivät vahvasti STETEn toiminnassa. Koko vuosikymmenen kantavana teemana oli tiedottaa ETYK:n tavoitteista ja kannustaa kansalaisia toimimaan liennytyskehityksen turvaamiseksi. Euroopan yhdentymisen ja yhteistyön kysymykset, kuten aseistariisunta, liennytys, taloudellinen yhteistyö Suomen ja Neuvostoliiton välillä sekä joukkotiedotus, olivat keskeisiä teemoja. STETE on toiminnassaan korostanut erityisesti ETYK:n ensimmäistä ja kolmatta koria.

Edellä mainittuja aiheita käsiteltiin myös kansainvälisessä ETY-komiteassa, niin sanotussa Brysselin-liikkeessä, johon osallistuminen kuului tärkeänä osana STETEn toimintaa. Dialogi poliittisten toimijoiden ja kansalaisjärjestöjen kesken koettiin tärkeäksi, koska se edesauttoi yhteisten tavoitteiden saavuttamista. STETEn kansainvälisiin valtuuskuntiin saattoi kuulua jopa 60 henkilöä eri yhteiskunnallisilta aloilta kansalaisjärjestöistä kansanedustajiin ja rauhanliikkeistä ammattiliittoihin. 1970-luvulla STETEn kautta pyrittiin tuomaan esille Suomen ETYK-asioita muualla Euroopassa. Entisen puheenjohtaja Kimmo Kiljusen (1995–2003) mukaan STETEssä

kyettiin nostamaan keskusteluun asioita, joita ”virallisen” Suomen olisi hankala ottaa esille. Hänen mukaansa STETE on vakiinnuttanut asemansa keskustelufoorumina, ja sen tehtävänä on nykyisin tarjota keskustelumahdollisuuksia, ei ottaa kantaa asioihin järjestönä.

Vahvat poliittiset kannanotot kuuluivat 1970-luvun ilmapiiriin. Vuosikymmenen lopulla STETE vetosi Naton jäsenmaihin, erityisesti Yhdysvaltoihin, ulkoministeriön välittämässä neutronipommin vastaisessa kannanotossa. Asiakirjassa todettiin, että se ”luo perustan rauhanomaiselle kehitykselle ja liennytykselle Euroopassa talouden, tieteiden, teknologian, ympäristönsuojelun sekä inhimillisen toiminnan muilla alueilla... Neutronipommissa kiteytyy asevarustelun koko mielettömyys – ihmisen ja elämän tuhoaminen ei voi olla turvallisuuspoliittisen toiminnan päämäärä” (24.2.1978).

Kannanotot tukivat Suomen ulkopoliittista linjaa, vaikka niiden takana oli monia eri toimijoita. 1970-luvun Suomessa voidaan sanoa vallinneen laaja ulkopoliittinen yhteisymmärrys, mitä ulkomaalaisten kerrotaankin ihmetelleen. STETEn pitkäaikaisen varapuheenjohtajan Heikki Järvenpään (1988–) mukaan kannanottojen poistuminen STETEn toiminnasta 1980–90-luvuilla kuvaa ehkä myös sitä, että nykyisin ulkopoliitikasta ei vallitse yhtä voimakasta yksimielisyyttä puolueiden ja kansalaisjärjestöjen kesken kuin 1970-luvulla.

1980–1990-LUKU – KYLMÄN SODAN LOPPU JA EUROOPAN YHDENTYMINEN

Poliittinen tilanne muuttui radikaalisti Euroopassa 1980–1990-luvun taitteessa, minkä jäljet näkyvät vielä nykyäänkin. Euroopan kahtia jakanut ”rautaesirippu” rikkoutui Euroopassa sosialistis-kommunistisen järjestelmän tullessa tiensä päähän. Merkittäviä tapahtumia olivat Saksassa sosialistisen idän ja markkinatalousvetoisen lännen erottaneen Berliinin muurin murtuminen vuonna 1989, Neuvostoliiton kaatuminen ja Jugoslavian hajoaminen. Muutokset synnyttivät useita uusia valtioita niin Eurooppaan kuin Keski-Aasiaan. Myös suurvalta-asetelmat muuttuivat, kun Venäjä menetti asemansa Yhdysvaltojen voimistaessa omaansa.

ETYK:sta muotoutui muutosten hallintaan keskittynyt organisaatio. Vuonna 1990 Pariisissa järjestettiin huippukokous, jossa kylmä sota julistettiin päättyneeksi ja uusi aikakausi alkaneeksi. Huippukokouksen yhteydessä 34 maata lupasi allekirjoittaa niin sanotun Uuden Euroopan peruskirjan, jossa sitouduttiin ihmisoikeuksiin, demokratiaan, taloudelliseen vapauteen ja yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Pariisin sopimuksessa korostettiin entistä enemmän kansalaisjärjestöjen roolia ETYK:n päämäärien saavuttamiseksi ja sovittiin ydinaseiden rajoituksista Atlantilta Uralille TAE-sopimuksen (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe) ja seuravaana vuonna START-sopimusten (Strategic Arms Reduction Treaty) I ja II myötä, jotka velvoittivat Venäjää ja Yhdysvaltoja vähentämään niiden ydinkärkien ja -aseiden määrää.

Turvallisuudesta alettiin kuluvien vuosien aikana puhua laajana turvallisuutena. Perinteisen kovan sotilaallisen turvallisuuden rinnalle tuli uudenlaiset ”pehmeät” painotukset. Kehityspoliittiset kysymykset, kuten köyhyiden poistaminen, naisten oikeudet ja lukutaidon tärkeys, muotoutuivat osaksi kansallisia etuja. Kehityksellä oli myös vastapuolensa – 1980–1990-luvulta lähtien konfliktit muuttuivat valtioiden välisistä valtioiden sisäisiksi konflikteiksi, ja juuri kylmän sodan päätymisellä on katsottu olleen vaikutuksia sisäisten konfliktien (esimerkiksi Somaliassa) yleistymiseen.

Euroopan yhdentymisen voidaan katsoa parantaneen turvallisuustilannetta kylmän sodan vuosista kansainvälisen vuorovaikutuksen kasvaessa. Sosialististen maiden Varsovan liitto purkautui, monet uudet valtiot liittyivät Natoon ja Euroopan unioni laajeni Euroopan pohjoiseen ja itäiseen osaan seuraavien vuosikymmenten aikana. Toisaalta Baltian maiden Nato-jäsenyyden myötä on syntynyt eräänlainen rintama Euroopassa Venäjän ja Naton välille. Huolimatta näkemyseroista Venäjä ja Nato ovat alkaneet puhua toisistaan kumppaneina uhkakuvien sijaan ja syventäneet yhteistyötään erityisesti kriisinhallinnassa.

Muutokset Euroopassa aiheuttivat myös ETYK:n ajankohtaisuuden punnitsemisen. Vuonna 1994 ETYK:n seuraajaksi perustettiin Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (Etyj). Järjestön tärkeäksi tehtäväksi muotoutui sen uusien jäsenvaltioiden demokraattisen kehityksen tukeminen sekä hallinnon ja uusien instituutioiden luomisen seuraaminen. Uusien jäsenten haluttiin lisäävän inhimillistä turvallisuuttaan sitoutumalla entistä tiiviimmin hyvän hallinnon periaatteisiin,

ihmisoikeuksiin ja demokratian kehittämiseen. Muutokset ovat keskittäneet maantieteellisen järjestön painopistealueen kohti itäistä Eurooppaa, Keski-Aasiaa sekä Kaukasusta.

Maailmantalouden yhdistyminen ja turvallisuuspoliittisen kentän pirstaloituminen ovat kasvattaneet kansainvälisen yhteisön maiden riippuvuutta toisistaan. Etyjin ohella turvallisuuskentällä toimii aktiivisesti muun muassa Nato, YK ja EU, jotka tekevät myös yhteistyötä painopiste-eroista huolimatta. Talouspainotteisen Euroopan unionin merkitys kansainvälisen turvallisuuden kentällä on kasvanut. Unioni on tukenut alueellisten konfliktien ratkaisemista etenkin Länsi-Balkanilla ja Afrikassa mutta myös Lähi-idässä ja Aasiassa.

STETEN TOIMINTA MURROSTEN VUOSIKYMMENINÄ

Vielä kylmän sodan vallitessa 1980-luvulla STETE jatkoi ETYK:sta ja aseidenriisunnasta käytävää keskustelua Pohjolan ydinaseeton vyöhyke -työryhmän avulla, joka perustettiin STETEn ja eduskuntaryhmien puheenjohtajien aloitteesta. Työryhmän tarkoituksena oli edistää ydinaseetonta Pohjolaa. Mukana oli puolueiden lisäksi virkamiehiä, kansalaisjärjestöjä sekä tutkijoita. STETEn koordinoiman kansainvälisen työryhmän avulla järjestettiin *Pohjolan ydinaseeton vyöhyke* -konferenssi Kööpenhaminassa vuonna 1983. Konferenssi oli aikansa kattavin teemaan liittyvä tilaisuus. Työryhmä toimi osaltaan tienä keskustelun avaamiseksi Pohjolasta ydinaseettomana vyöhykkeenä.

Ensimmäisen kerran idean Pohjolasta ydinaseettomana vyöhykkeenä nosti julkisuuteen Neuvostoliiton pääministeri Nikolai Bulganin vuonna 1958. Myös Suomessa presidentti Kekkonen mukaan Pohjoismaiden oli pyrittävä erilliseen sopimusjärjestelyyn, joka eristäisi alueen ydinasestrategian ja ydinaseteknologian vaikutuksilta. STETE ilmaisi vetoomuksessa huolestuneisuutensa kiristyneestä ilmapiiristä ETYK-valtioiden päämiehille, johon Kekkonen vastasi kirjallisesti: ”Vakava vetoomuksenne kaikkien ETYK-valtioiden päämiehille on perusteltu ja hyvin ajoitettu. Toivottavasti se osaltaan vauhdittaa ponnisteluja Madridin kokouksen saattamiseksi menestyksekkäästi päätökseen. Toivotan STETELLE kaikkea menestystä ja sen arvokkaissa pyrkimyksissä” (19.6.1981).

Muutokset 1980–90-luvulla vaikuttivat pysyvästi Euroopan turvallisuusarkkitehtuuriin ja myös Suomessa käytävään turvallisuuspoliittiseen keskusteluun. STETEssä yhteistyötä tiivistettiin pohjoismaisten sekä Itämeren alueen toimijoiden kanssa. Muutos aiheutti myös Pohjolan ydinaseeton vyöhyke -työryhmän korvaamisen 1980-luvun lopulla Pohjoismaisella turvallisuuspoliittisella foorumilla. Sen tavoitteeksi asetettiin turvallisuuspolitiikasta käydyn keskustelun laajentaminen ydinaseista myös muihin kysymyksiin ja dialogin ulottaminen Pohjoismaista Baltian maihin ja Venäjälle.

STETE huomioi keskeisesti esimerkiksi vaalitarkkailuun ja poliittisten reformien seurantaan liittyvät kysymykset. Vuonna 1993 STETE osallistui Pohjoismaisen turvallisuuspoliittisen foorumin kanssa vaalitarkkailijoina Venäjän parlamenttivaaleihin. Samaan aikaan STETE osallistui myös Kiovassa Ukrainan ensimmäisiin vapaisiin vaaleihin, joiden aikana valtuuskuntaan osallistuneet poliitikot saivat mahdollisuuden kertoa Kiovan keskusaukiolle kokootuneille suomalaisesta demokratiasta ja vaalijärjestelmästä. Etyjin alueista STETE on ylläpitänyt keskustelua etenkin rajayhteistyöstä, konfliktien ehkäisystä, ihmisoikeuksista, media- ja sananvapaudesta ja muun muassa hyvästä hallinnosta. Lisäksi ympäristökysymysten ja ihmisten välisen dialogin tärkeys on korostunut turvallisuuspoliittisten kysymysten muututtua ihmisläheisemmiksi.

2000-LUKU – KOHTI LAAJAA TURVALLISUUTTA JA UUSIA UHKIA

Turvallisuuspoliittinen arena on muuttunut jälleen 2000-luvuna aikana. Talouskasvunsa myötä potentiaalisiksi suurvalloiksi Yhdysvaltojen lisäksi luokitellaan nykyään myös Brasilia, Venäjä, Intia, Kiina ja Etelä-Afrikka (BRICS), vaikka syyskuun 11. päivän iskujen jälkeen Yhdysvaltojen merkitys kasvoikin. Iskujen on sanottu muuttaneen maailmaa, koska ne saivat aikaan keskustelun uusista turvallisuusuhista, joista osa on kirjattu ensimmäisen kerran myös Euroopan unionin turvallisuusstrategiaan (2003).

Kehitys on johtanut niin sanottuun ”turvallistamiseen”. Yhä useampaan yhteiskunnalliseen ilmiöön on alettu liittää turvallisuusnäkökulma. Uusia uhkia ovat muun muassa terrorismi ja joukkotuhoaseiden mahdollinen leviäminen, ihmisten

liikkuvuuden myötä lisääntynyt kansainvälinen rikollisuus kuten ihmis-, ase- ja huumekauppa sekä yhteiskuntien teknologiariippuvaisuuden takia yleistyneet cyberhyökkäykset. Ympäristökysymykset, mukaan lukien luonnonkatastrofit ja ilmastonmuutos, ovat nousseet esiin sitten 1970-luvun. Keskeiset ajankohtaiset energiakysymykset Euroopassa liittyvät energiainsenäisyyteen ja -turvallisuuteen.

Perinteisen kovan aseellisen puolustuksen rinnalle on 2000-luvun aikana tullut sotilaallisen ja siviilikriisinhallinnan eri muodot, koska katsotaan, että kansallisarmeijat eivät yksistään kykene vastaamaan nykyajan haasteisiin. Siviilikriisinhallinnassa korostuu konfliktialueiden jälleenrakennuksen inhimillisen ja laajan turvallisuuden näkökulmat. Turvallisuussektorin uudistaminen (Security Sector Reform) myötä monet eri toimijat ovat alkaneet osallistua kohdemaan uudistuksiin kuten siviilikriisinhallinnan asiantuntijat kohdemaan oikeusjärjestelmän ja poliisin työn kehittämiseen, sotilaat asevoimien tai esimerkiksi kehitysyhteistyötä tekevät asiantuntijat peruspalveluiden kehittämiseen.

Huolimatta turvallisuuspoliittisen kentän muutoksista Etyj on säilynyt yhtenä tunnetuimmista kansainvälisistä järjestöistä. Kuluneen 40 vuoden aikana Etyjin iskulauseeksi on muodostunut ”From Vancouver to Vladivostok”, joka symboloi järjestön maantieteellistä kattavuutta. Etyjistä on muotoutunut vakiintunut instituutio, vaikka sen syntyhetken, kylmän sodan, aikaiset asetelmat ovat purkautuneet. Etyjillä ei ole enää 1970-luvun kaltaista idän ja lännen väliseen liennytykseen liittyvää tehtävää, vaan sen toimintakenttä on pirstaloitunut useiksi pienemmiksi tehtäviksi.

Kazakstanin nimittäminen puheenjohtajaksi kaudelle 2010 sekä Astanassa järjestetty huippukokous, joka oli kokoontunut edellisen kerran Istanbulissa vuonna 1999, ovat olleet Etyjin 2000-luvun keskeisiä haasteita. Kazakstan oli ensimmäinen Keski-Aasian valtio, entinen neuvostotasavalta ja muslimimaa, jolle puheenjohtajuus on myönnetty. Erityisesti käsitykset Kazakstanin ihmisoikeustilanteesta ja kansalaisyhteiskunnan asema ovat saaneet osakseen kritiikkiä. Toisaalta haasteiden lisäksi puheenjohtajuuden on sanottu olleen myös valtava mahdollisuus Keski-Aasian maiden demokraatiekehityksen tukemiseksi.

STETEN TOIMINTA UUSIEN UHKAKUVIEN AIKANA JA KULTTUURISEN DIALOGIN MERKITYKSEN KASVU

Kehitys kohti ihmisläheisempää laajaa turvallisuutta on näkynyt myös STETEn toiminnassa 2000-luvulla. Joka toinen vuosi järjestettävät Pohjoismaiset turvallisuuspoliittiset foorumit ovat olleet vuosikymmenen keskeisimpiä hankkeita. Foorumit ovat 1980-luvulta laajentuneet Pohjoismaista Luoteis-Venäjälle, Baltian maihin ja lisäksi myös Puolaan ja Ukrainaan. Kehitys on mahdollistanut tiiviimmän dialogin lähialueiden kansalaisjärjestöjen ja muun muassa virkamiesten kanssa. Foorumi kokoontui viimeksi Pietarissa teemalla *Freedom, Security and Justice – Common Interests in the Baltic Sea Region* kooten yhteen yli 120 osallistujaa yhdestätoista maasta.

Pohjoismainen turvallisuuspoliittinen foorumi

STETE koordinoi joka toinen vuosi kokoontuvaa Pohjoismaista turvallisuuspoliittista foorumia yhdessä eri kansainvälisten yhteistyökumppaniensa kanssa. Foorumissa nostetaan esille ajankohtaisia turvallisuuspoliittisia kysymyksiä Itämeren alueella ja tarjotaan avoin keskusteluareena yhteiskunnan eri toimijoille kansalaisjärjestöistä hallinnon edustajiin korostaen kansalaisyhteiskunnan merkitystä. Kansainväliset foorumit ovat koonneet osallistujia keskimäärin 100–200 eri puolilta Itämerta.

Pohjoismainen turvallisuuspoliittinen foorumi on kokoontunut yli kymmenen kertaa: Lohusalossa (1991), Rovaniemellä (1992), Andineemessä (1993), Vilnassa (1994), Pietarissa (1996, 2010), Varsovassa (1998), Kaliningradissa (2001), Murmanskissa (2003), Gdanskissa (2004), Pihkovassa (2006), Kiiovassa (2008). Seuraavan foorumin suunnitellaan kokoontuvan Liettuan pääkaupungissa Vilnassa vuonna 2012.

Foorumeissa on käsitelty laajasti Itämeren alueen yhteisiä haasteita kuten EU:n ja Venäjän rajayhteistyökysymyksiä, Ukrainan nykykehitystä, ympäristöä, hyvää hallintoa, ihmisoikeuksia, suvaitsevaisuutta ja tasa-arvoa. Keskeisinä viitekehyksinä ovat lähivuosina olleet muun muassa EU:n pohjoinen ulottuvuus ja Itämeri-strategia. Foorumit toimivat samalla periaatteella kuin STETEn muutkin tapahtumat – niissä korostetaan avointa dialogia eri yhteiskunnallisten toimijoiden kesken ja kansalaisyhteiskunnan merkitystä. ”Pohjoismaisen mallin” mukainen kansalaisjärjestöjen ja hallinnon alan

yhteistyö ei ole itsestään selvää kaikkialla ja sen epävirallinen, mutta monitasoinen, keskusteluareena on koettu tervetulleeksi.

Edellisten vuosikymmenten tapaan Etyjiä koskevat asiat ovat näkyneet STETEn työssä. Lähihistorian tärkeimpiin tapahtumiin lukeutuu Suomen Etyj-puheenjohtajuuskauden (2008) ministerikokouksen alla suomalaisten järjestökumppanien kanssa järjestetty Etyj-kansalaisfoorumi. Foorumi kokosi kahdestakymmenestä Etyj-maasta yhteensä yli sata osallistujaa. Tilaisuudessa puitiin erityisesti turvallisuuden inhimillistä ulottuvuutta ja foorumin aikana kirjoitetuissa suosituksissa, jotka jaettiin Etyj-ministerikokouksen osanottajille, käsiteltiin ihmiskaupan ja ihmisoikeuksien teemoja sekä kansalaisyhteiskunnan roolia konfliktien ehkäisyssä ja ratkaisemisessa.

Presidentti Tarja Halonen huomioi illallispuheessaan foorumiin koolle kutsutuille ministereille: *”Juuri ennen ministerikokousta Helsinki on isännöinyt Etyj-kansalaisfoorumia, joka on valmistellut kaikille delegaatioille välitetyt laajat ehdotukset. Etyj-kansalaisjärjestöfoorumi tarjosi ennennäkemättömän mahdollisuuden kansalaisjärjestöjen äänen tulla kuulluksi yhteistyössä Suomen Etyj-sihteeristön kanssa. Kyseisestä voitaisiin ottaa esimerkkiä myös tulevaisuudessa ministeritapaamisissa sekä mahdollisissa huippukokouksissa”.*

Schengen-sopimuksen ja Euroopan unionin laajenemisen myötä ihmisten liikkuvuus on kasvanut ja samalla monet vähemmistö- ja ihmisoikeuskysymykset tulleet entistä ajankohtaisemmiksi. STETE on nostanut esimerkiksi romanien aseman useasti keskusteluun. Jo yli 15 vuotta järjestetyissä STETEn ja Lohjan kaupungin kesäseminaareissa on käsitelty usein vähemmistö- ja suvaitsevaisuuskysymyksiä. Kesän 2010 seminaari *Maahanmuuttajat Suomen vahvuutena* keräsi Lohjan kaupungin valtuustosalin täyteen aiheesta kiinnostuneita osallistujia useasta kulttuurisesta taustasta, mikä oli osoitus aiheen ajankohtaisuudesta. Maahanmuuttoa on pyritty käsittelemään laajasti ja välttämättä tavallisia stereotyyppioita. Tilaisuuksissa on kuultu maahanmuuttajien omaa ääntä, heidän kokemuksiaan ja ehdotuksiaan.

STETE on perinteisesti nostanut esille Euroopan naapurussuhteita käsitteleviä teemoja. Huomio on 2000-luvun aikana kohdistunut idästä myös kohti etelää ja Välimeren seutua. Koko historiansa aikana STETE on ollut mukana monessa työryhmässä ja verkostossa. Jäsenyys Euroopan ja Välimeren maiden kulttuurien välistä

dialogia ajavassa Anna Lindh -säätiön Suomen verkostossa on avannut STETELLE mahdollisuuden verkostoitua sille tunnetumman Itämeren alueen lisäksi eteläisten toimijoiden kanssa.

STETEellä oli kesäkuussa 2011 mahdollisuus kutsua Anna Lindh -säätiön *Believe in Dialogue, Act for Citizenship* -ohjelman avulla Helsinkiin egyptiläinen nuori naistutkija sekä osallistua itse Tunisiassa järjestettyyn foorumiin *Anna Lindh Exchange – Tunis Exchange Forum, Building Plural and Democratic Societies*, jotka ovat olleet ainutlaatuisia mahdollisuuksia vaihtaa parhaita käytäntöjä ja kokemuksia kulttuurien välisestä vuorovaikutuksesta, joka edistää omalta osaltaan Pohjois-Afrikan demokratiakehitystä ruohonjuuritason toiminnan avulla.

STETEn 40 vuoden olemassaolon aikana turvallisuuspolitiikassa on käännytty kohti laaja-alaisempaa turvallisuutta suurvalta-asetelmia korostavista teemoista. Kehitys on lisännyt ihmisten välistä vuorovaikutusta ja kulttuurienvälistä dialogia, mikä edesauttaa myös kansainvälisen turvallisuuden kehittymistä.

LÄHTEET

Jukarainen, Pirjo (2010): Eurooppalainen turvallisuus on inhimillistä turvallisuutta. Julkaisussa *Turvallisuuden renessanssi, Eurooppalainen Suomi ry 2/2010*.

Linnéll, Jarno (2010): Euroopan uhkakuvat. Julkaisussa *Turvallisuuden renessanssi, Eurooppalainen Suomi ry 2/2010*.

Reimaa, Markku (2008): *Kekkosen katiska. Suomi Etykissä 1968–1989*.

STETE (2005): *35 vuotta eurooppalaisen yhteistyön puolesta – Katsaus STETEn toimintaan 1970–2005*.

SIVILISAATIOIDEN ALLIANSSI

Ulkoasiainneuvos Ilari Rantakari

Kirjoittaja on ollut ulkoministeriön palveluksessa vuodesta 1986 lähtien. Hän on toiminut muun muassa Suomen suurlähettiläänä Sambiassa ja Tansaniassa ja vuodesta 2010 alkaen Sivilisaatioiden allianssin Suomen koordinaattorina.

TAUSTA

YK:n Sivilisaatioiden allianssin perustamisen tausta liittyy keskeisesti toisaalta viime vuosisadan ja erityisesti parin viime vuosikymmenen kehitykseen, joka on merkinnyt monissa osissa maailmaa ennenakemätöntä edistystä, vaurautta ja vapautta. Samanaikaisesti eriarvoisuus, köyhyys, ihmisoikeuksien ja osallistumismahdollisuuksien puute on lisääntynyt ja aiheuttanut kasvavaa epätasapainoa, polarisoitumista sekä jännitystä ja väkivaltaa.

Historiallisesti eri kulttuurien ja uskontojen välisissä suhteissa on ollut vuosisatoja rakentaviakin kausia, jotka ovat perustuneet keskinäiseen kanssakäymiseen, erilaisuuden kunnioittamiseen sekä hedelmälliseen ja rauhanomaiseen rinnakkaineloon. Siksi ei ole perusteltua puhua sovittamattomasta kulttuurien ja uskontojen törmäyksestä vaan analysoida ja ymmärtää niitä syitä ja monimutkaisia kehityskulkuja, jotka ovat johtaneet nykyiseen jakautumisen syvenemiseen ja ilmiselvään tarpeeseen rakentaa tietoisia siltoja niiden poliittisten ja muiden kuilujen yli, jotka ovat johtaneet kärjistyneeseen nykytilanteeseen. Keskeistä on välttää ilmeisiä väärinkäsityksiä ja stereotyyppioita.

Sivilisaatioiden allianssin toiminnan peruslähtökohta on yhteiskuntien välisen siltojen rakentaminen, yhteisen ymmärryksen ja dialogin edistäminen välttämättömän

yhteisen poliittisen tahdon aikaansaamiseksi globaalien epätasapainon käsittelemiseksi ja korjaamiseksi. YK:n Sivilisaatioiden allianssi käynnistyi YK:n pääsihteerin toimesta Espanjan ja Turkin tuella vuonna 2005 vahvistamaan kansojen, kulttuurien ja uskontojen välistä konsensusta siitä, että kaikkia yhteiskuntia sitoo toisiinsa niiden ihmislähtöisyys ja keskinäisriippuvuus pyrittäessä vakauteen, vaurauteen ja rauhanomaiseen rinnakkaiseloon. Tärkeänä ponttimena allianssin syntyyn voidaan pitää myös 2000-luvulla lisääntyneitä terrorismi-iskuja niin New Yorkissa kuin monissa maailman pää- ja muissa kaupungeissa.

Allianssin tarkoituksena on ottaa esiin ja käsitellä syventyneitä yhteiskuntien välisiä repeämiä painottamalla eri kulttuuri- ja uskontoperinteitä edustavien ihmisryhmien kunnioittamista ja tähän tähtäävää määrätietoista toimintaa. Ylivoimainen ihmisten enemmistö torjuu ääri liikkeiden toiminnan kaikissa yhteiskunnissa ja tukee uskonnollista ja kulttuurista moninaisuutta. Nämä linjaukset ja yksityiskohtainen analyysi, keskeisten toiminta-alueiden määrittely sekä suositukset sisältyvät marraskuussa 2006 valmistuneeseen Allianssin korkean tason ryhmän raporttiin (alliance of Civilizations; Report of the High-level Group, 13 November, 2006). Tämä ja keskeiset allianssin toimintaa koskevat tiedot löytyvät allianssin verkkosivuilta (www.unaoc.org).

ALLIANSIN KESKEISET PERIAATTEET

Allianssin toiminta perustuu moninapaiseen lähestymiseen. YK:n ihmisoikeuksien julistus ja sen sisältämät periaatteet sekä monet muut perustavaa laatua olevat kulttuureja ja uskontoja koskevat YK:n asiakirjat ja päätöslauselmat ovat allianssin toimintaa ohjaavia lähtökohtia.

Kasvavaa keskinäisriippuvuutta ja syvenevää globalisaatiota voidaan säädellä vain oikeusvaltioperiaatteen ja tehokkaan monenvälisyyden avulla - YK muodostaa tämän toiminnan ytimen.

Täysimääräinen ihmisoikeusstandardien toteutus muodostaa perustan vakaille yhteiskunnille ja rauhanomaisille kansainvälisille suhteille. Tällaisia ovat muun muassa fyysisen ja henkisen kidutuksen kieltö, uskonnonvapaus sekä sanan- ja kokoontumisvapaus.

Sivilisaatioiden ja kulttuurien moninaisuus on ihmisyhteisöjen peruspiirre ja inhimillistä kehitystä edistävä voima. Kulttuurien keskinäistä hierarkiaa ei ole, ja jokainen kulttuuri on myötävaikuttanut ihmiskunnan kehitykseen.

Köyhyys johtaa epätoivoon. Epäoikeudenmukaisuuden tunne ja vieraantuminen yhdessä poliittisen osallistumisen puutteiden kanssa voi johtaa ääriilikkeiden syntyyn. Köyhyyden poistaminen vähentäisi taloudelliseen syrjäytymiseen ja vieraantumiseen liittyviä syitä. Siksi vuosituhattavoitteiden saavuttamista on aktiivisesti edistettävä.

Terrorismi ei ole koskaan oikeutettua. Jotta terrorismia voidaan ehkäistä, on tunnistettava rauhan, turvallisuuden, sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen sekä ihmisoikeuksien keskinäiset yhteydet. YK:n globaali terrorisminvastainen strategia on tässä suhteessa merkittävä virstanpylväs.

Kansalaisten tarpeisiin ja pyrkimykseen sekä osallistumiseen perustuva demokraattinen hallinto on tehokkain tapa tarjota tilaisuus hyödyntää yksilöllisiä mahdollisuuksia. Kunkin yhteiskunnan demokraattisen järjestelmän tulee perustua omaan kulttuuriin ja heijastaa kansalaisten vapaan tahdon mukaisesti yhteisiä arvoja, tarpeita ja etuja.

Uskonnolla on kasvava ja tärkeä merkitys useissa yhteiskunnissa, ja se muodostaa yksilöiden tärkeän arvopohjan. Uskonto voi merkittävällä tavalla edistää muiden kulttuurien, uskontojen ja elämäntapojen arvostusta ja rakentaa näiden välistä yhteisymmärrystä.

GLOBAALI YMPÄRISTÖ JA POLIITTINEN ULOTTUVUUS

Allianssiraportin globaalia ympäristöä kuvaavassa osassa arvioidaan yleisesti globalisaation vaikutusta ja todetaan taloudellisen hyvinvoinnin suhteen vain syventynyt epätasa-arvo köyhien ja rikkaiden välillä. Poliittisen hyvinvoinnin alueella perusteltua kritiikkiä aiheuttaa se, että muun muassa universaaleja ihmisoikeuksia ja demokraattista hallintoa ei pyritä edistämään maailmanlaajuisesti vaan useita maita kohdellaan varsin eri tavoin kunkin omien itsekkäiden etujen vuoksi.

Raportti analysoi monipuolisesti ja osuvan tuntuisesti erityisesti uskonnon merkitystä ja väärinkäyttöä sekä uskonnon ”paluuta” kyseenalaistaen noin sata vuotta

jatkuneen intellektuellin ja poliittisen eliitin oletuksen, että modernisaatio sammuttaisi uskonnon elinvoiman. Viime ajat ovat osoittaneet maailmanuskontojen antaman haasteen ja kasvavan osuuden myös politiikassa. Analyysi myös kyseenalaistaa yleiset tulkinnot uskontojen väkivaltaisuudesta ja toteaa niitä useimmiten käytetyn valtapoliitikan välineenä. Kaikki maailmanuskonnot tuomitsevat muun muassa viattomien surmaamisen sekä edistävät yleensä huolenpitoa, oikeudenmukaisuutta ja elämän kunnioitusta. Koska monet väkivallanteot ja terrori-iskut ovat tapahtuneet muslimiyhteiskuntien reunoilla toimivien radikaaliryhmien toimesta, on valitettavasti syntynyt vääristynyt ja virheellinen kuva islamista väkivaltaisena uskontona.

Ääriliikkeet ja terrorismi eivät ole vain väärinkäytetyn uskonnollisen tulkinnan motivoimia ei-valtiollisia toimijoita. Pääsääntöisesti kauhistuttavat terroriteot ovat sekulaarien ja poliittisten valtiotoimijoiden aiheuttamia kuten juutalaisvainot, stalinismi Neuvostoliitossa sekä viimeaikaiset kansanmurhat Kamputseassa, Balkanilla ja Ruandassa.

Kestävät ratkaisut ovat mahdollisia vain, kun puututaan ärtymyksen ja vihan perussyihin. Vain silloin voidaan menestyksellisesti taistella vääristyneitä ideologioita, vastakkainasetteluja ja kulttuurisia aggressioita vastaan. Ja tästä on erityisesti kyse läntisen ja muslimimaailman nykyisissä suhteissa.

Rauhanomainen rinnakkaiselo, eri osapuolia hyödyttänyt kauppa ja molemminpuolinen oppiminen ovat olleet historiallisesti tyypillistä kristittyjen, muslimien ja juutalaisten kesken aina näihin päiviin saakka. Uskonto ei pääsääntöisesti ole ollut ristiriitojen aiheuttaja, joitakin vastakkainasettelun aikoja lukuun ottamatta, vaan syyt ovat olleet luonteeltaan poliittisia. Näin ollen historia ei selitä nykyistä vihamielisyyttä lännen ja muslimimaailman välillä. Nykytilan aiheuttajaksi voidaan katsoa kehityskulut, jotka ovat tapahtuneet 1800- ja 1900-luvuilla muun muassa eurooppalaisena imperialismina ja sitä vastaan syntyneenä kolonialismin vastaisena liikkeenä.

Palestiinan jakaminen YK:n toimesta vuonna 1947 Israeliksi ja Palestiinaksi johti Israelin valtion perustamiseen 1948, minkä jälkeinen tapahtumien ketju on ehkä eniten vaikuttanut lännen ja muslimimaailman välisiin suhteisiin. Näihin kuuluvat Israel–Palestiina-konfliktin lisäksi sittemmin Afganistan ja Irak ja yleensä syyskuun 2001

jälkeiset tapahtumat ja näiden pohjalta muotoutuneet muslimi- ja länsimaiden käsitykset, joita kuvataan perusteellisesti korkean tason ryhmän raportissa.

ALLIANSSIN YLEISLINJAUKSET

Korkean tason ryhmä pitää Israel–Palestiina-konfliktin ratkaisua keskeisenä edellytyksenä muslimimaailman kielteisten käsitysten muuttamiseksi. Myönteinen kehitys Afganistanissa ja Irakissa ovat myös välttämättömiä käsitysten muokkautumiselle nykyistä myönteisempään suuntaan.

Poliittinen pluralismi on välttämätöntä myös muslimimaissa ääri-ilmiöiden välttämiseksi. Tarvitaan myös entistä vahvempaa monenvälisyyttä, koska kansainvälisiä ongelmia voidaan ratkaista vain tehokkaalla YK:n ja muun kansainvälisen yhteisön toiminnalla.

Oikeusvaltioperiaatteiden, kansainvälisen lainsäädännön ja ihmisoikeuksien kunnioituksen varmistaminen kuuluvat kaikkien yhteiskuntien velvollisuuksiin. Mahdollisimman hyvin koordinoitu ja yhteistoiminnassa kaikkein osapuolten kanssa toteutettu maahanmuuttopolitiikka turvaa myös ihmisoikeuksien toteutumisen kansainvälisten sopimusten ja normien mukaisesti. Köyhyyden poistaminen ja taloudellisen eriarvoisuuden vähentäminen vuosituhattavoitteiden saavuttamiseksi on avain myös Allianssin tavoitteiden saavuttamiseksi.

Uskonnon- ja ilmaisunvapaus on turvattava kaikkialla. Vastuullisuus ja vihapuheiden välttäminen kuuluvat kaikilta poliittisilta ja uskonnollisilta johtajilta vaadittaviin ominaisuuksiin. Kansalaisten vapaudet ja mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua on edellytys tarpeellisten yhteiskunnallisten yhteisesti hyväksytyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Allianssin tavoitteet voidaan saavuttaa vain toimimalla tiiviissä ja läheisessä yhteistyössä koko YK-järjestelmän sekä kansainvälisten järjestöjen, kuten ETYJ, OIC ja Arabiliiga, samoin kuin muiden julkisten ja yksityisten järjestöjen ja toimijoiden kanssa.

ALLIANSSIN TOIMINTA-ALUEET

Allianssin keskeisiksi toiminta-alueiksi korkean tason ryhmä määritteli kasvatuksen, nuorison, maahanmuuton ja median. Näitä aloja koskevat linjaukset ja käytännön toimenpiteet ryhmä katsoi keskeiseksi allianssin yleistavoitteiden saavuttamisessa. Raportissa analysoidaan ja kuvataan monipuolisesti kunkin toiminta-alueen sisältöjä. Jäljempänä keskitytään keskeisiin toimintasuosituksiin.

Kasvatus

Yleisen kasvatuksen ja koulutuksen alueella suositellaan yksityiskohtaisia toimia muun muassa kulttuurienvälisen ja ihmisoikeuksia sekä globaaleja kysymyksiä koskevan koulutuksen laajentamiseksi ja syventämiseksi. Mediakasvatusohjelma tulee sisällyttää erityisesti yläkoulujen opetusohjelmaan kaikkialla. Uskonnonopetuksen sisällön kehittämiseksi edellytetään uskontojohtajien, opetusviranomaisten ja uskontojenvälisten toimijoiden tiivistä yhteistyötä. Yleisesti opetussuunnitelmien laadinnassa tulee ottaa huomioon asiantuntijoiden ja uskontotustaisten toimijoiden avulla asianmukaiset ja taspuoliset tiedot eri uskonnoista. Internetin hyväksikäyttöä erityisesti muslimimaissa halutaan edistää.

Nuoriso

Korkean tason ryhmä esitti maailmanlaajuisen Nuorisoallianssin muodostamista ja siihen liittyvän rahaston (Youth Solidarity Fund) perustamista sekä nuorisovaihdon lisäämistä ja monipuolistamista. Nuorisolle tarkoitettuja verkkosivuja, joiden tarkoituksena on edistää nuorison ja uskonnollisten oppineiden välistä dialogia esitettiin perustettavaksi. Nuorisotyöllisyyden strategia esitettiin laadittavaksi. Suosituksia annettiin myös kulttuurirahastosta edistämään muun muassa nuorten taiteilijoiden välistä yhteistyötä sekä naisten ja tyttöjen kasvatuksen ja osallistumisen vahvistamisesta.

Maahanmuutto

Maahanmuuttoa koskevat suositukset kohdistuvat eri viranomaistoimijoihin eri tasoilla ja erityisesti myös kunta- ja paikallistasolle. Tukea esitetään myös kansalaisyhteiskunnan

toimijoille, jotka esimerkiksi auttavat maahanmuuttajavanhempia lasten kouluasioissa. Myös uskonto- ja muita maahanmuuttajataustaisia yhteisöjä toivotaan tuettavan muun muassa niiden johtajuuden vahvistamiseksi ja kotoutumisen edistämiseksi. Myös maahanmuuttoon liittyvää tutkimusta ja tutkimusyhteistyötä halutaan vahvistaa.

Media

Tiedotusvälineiden ammattilaisille esitetään pelisääntöjen täsmentämistä (code of conduct) stereotyyppien ja yksipuolisten ja asenteellisten viestien välttämiseksi sekä journalistien kouluttamisen kehittämistä. Internetin monipuolista hyödyntämistä edistetään ja muun muassa mediaseurantaa muslimimaailman ja lännen välisistä suhteista kehitetään.

ALLIANSSIN RAKENNE JA TOIMINTA

Allianssi toimii YK:n pääsihteerin ja tämän nimittämän korkean edustajan Portugalin entisen presidentin Jorge Sampaion ohjauksessa. Vuosittain kokoontuvaa foorumia voidaan pitää myös sen huippukokouksena, johon allianssin ystävämaiden ja -järjestöjen ylin johto osallistuu. Ensimmäinen foorumi pidettiin vuonna 2008 Madridissa, toinen 2009 Istanbulissa, kolmas 2010 Rio de Janeirossa ja neljäs pidetään Dohassa Qatarissa joulukuussa 2011.

Allianssin vuosittainen ministerikokous on vakiintunut pidettäväksi YK:n yleiskokouksen niin sanotulla ministeriviikolla syyskuussa. Tämän lisäksi ystävämaiden kokouksia järjestetään tarpeen mukaan ystävämaiden pysyville edustajille New Yorkissa. Keskeisen verkoston muodostavat ystävämaiden ja -järjestöjen koordinaattorit (Focal Points), jotka kokoontuvat säännöllisesti ainakin pari kertaa vuodessa.

Allianssin toimintaan kuuluvat myös joidenkin ystävämaiden ja muiden toimijoiden kokoamat temaattiset verkostot, jotka paneutuvat esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan tiiviimmän yhteistyön edistämiseen tai mediakysymyksiin.

Allianssin toimintaa ohjaavat edellä selostetun korkean tason ryhmän linjauksen ohella muutaman vuoden käsittävät toimeenpanosuunnitelmat (Implementation Plan), alueelliset strategiat ja näiden toimintasuunnitelmat sekä kansalliset ja järjestökohtaiset

suunnitelmat (National Plan).

Alueellisia strategioita ovat Kaakkois-Euroopan alueen ministereiden vuoden 2009 joulukuussa ja Välimeren alueen ministerikokouksen vuoden 2010 marraskuussa hyväksymät aluestrategiat. Latinalaisen Amerikan aluestrategian odotetaan valmistuvan vuoden 2011 loppuun mennessä.

Kansallisia suunnitelmia on vuoden 2011 puoliväliin mennessä julkaistu 25 maassa. Pohjoismaista Tanska on ainoana maana laatinut erillisen suunnitelman – varmaankin pilakuvakriisin vauhdittamana. Pohjoismaissa on myös pohdittu mahdollista yhteistyötä Pohjoismaiden neuvoston kanssa yhteisen oman alueen allianssin toimintaa koskevien linjausten selkeyttämiseksi. Allianssin nuorisoa, koulutusta, mediaa ja maahanmuuttoa koskevien kohdealueiden kansalliset tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset löytyvät kunkin maan eri hallinnonalojen omista linjauksista ja suunnitelmista.

SUOMI JA SIVILISAATIOIDEN ALLIANSSI

Suomi liittyi allianssin ystävjäseneksi vuonna 2006. Tasavallan Presidentti on osallistunut vuoden 2008 Madridin ja vuoden 2009 Istanbulin foorumeihin. Ministeri Astrid Thors osallistui vuoden 2010 Rio de Janeiron foorumiin. Suomi on kaiken kaikkiaan osallistunut aktiivisesti Allianssin toimintaan. Suomi tukee myös taloudellisesti Allianssin toimintaa.

Tarpeellista yhteistyötä varten vahvistetaan edelleen niin viranomais- kuin kansalaisyhteiskuntaviiteryhmien toimintaa. Suomi on myös edistämässä Pohjoismaisen yhteistyön tiivistämistä allianssin tavoitteiden toteuttamiseksi. Allianssin korkean edustajan odotetaan vierailevan vuoden 2011 aikana Suomessa. Tässä yhteydessä on tarkoitus järjestää eri toimijoiden kanssa yhteistyössä niin sanottu Allianssi-päivä.

Allianssin ystävämaiden ja näiden koordinaattoreiden (Focal Point) tehtävänä on lähinnä mahdollistaa ja edesauttaa eri toimijoiden työtä kulttuurien- ja uskontojenvälisen dialogin ja yhteistyön edistämiseksi omista maissaan.

Viime vuoden lopulla YK hyväksyi päätöslauselman vuosittain helmikuun ensimmäisen viikon viettämisestä uskontojenvälisen yhteisymmärryksen viikkona (Interfaith Harmony Week). Sivilisaatioiden allianssi on suositellut viikon monipuolista

toteutusta allianssin keskeisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Tiukasta aikataulusta huolimatta Suomessa toteutui vuoden 2011 helmikuun alussa eri toimijoiden yhteistyönä kansallismuseon tiloissa muslimiseminaari, jossa käsiteltiin monipuolisesti muslimieja haasteena ja Suomea haasteena muslimille. Samalla viikolla käsiteltiin Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön (IOM) selvitystä uskonnollisten yhteisöjen myönteisestä merkityksestä maahanmuuttajien kotoutumisessa.

Suomessa on 2000-luvulla vahvistunut ja vakiintunut aluksi varsin vapaamuotoinen uskontojen johtajien yhteistyö. Tasavallan Presidentin on ollut merkittävä osuus uskontojen johtajien tapaamisten kokoonkutsujana ja yhteistyön edistäjänä. Uskontojen edustajain tiiviimpää ja organisoitua yhteistyötä on toteutettu viime vuosina ja yhteisen valmistelun tuloksena perustettiin tammikuussa 2011 juutalaisten, kristittyjen ja muslimien yhteiseksi yhdistykseksi USKOT-foorumi. Tämän lisäksi jatkuvat uskontojohtajien epäviralliset mutta säännölliset tapaamiset. Haasteena on vielä muiden kuin Abrahamin uskontojen edustajain mukaan saaminen nykyistä tiiviimpään dialogiin yhteistyöhön näiden suhteellisen pienestä koosta huolimatta.

Allianssin tavoitteiden toteutumista ovat edistämässä monet jo pitkään Suomessa toimineet ja toimintaansa laajentaneet ja syventäneet yhteisöt ja toimijat niin nuoriso-, kasvat- ja koulutus-, media- kuin maahanmuuttokysymyksissä. Niin viranomais- kuin vapaaehtoistoimijoiden entistä tiiviimpi ja syvenevä yhteistyö sekä tutkijoiden, poliitikkojen, kulttuuri- ja uskontotaustaisten sekä mediatoimijoiden kanssa verkottuminen mahdollistaa tarpeellisen dialogin käymistä ja tasapainoisen kehityksen ja yhteiskuntarauhan varmistamista Suomessa.

Allianssiyhteistyössä tärkeä yhteistyökumppani on Anna Lind -säätiö, jonka Suomen verkoston vetäjä on Tampereen yliopiston yhteydessä toimiva Tampereen rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus TAPRI, joka saa ALF-koordinaattorina toimimiseen tukea ulkoasiainministeriöltä. Itse asiassa Anna Lindh -säätiö on avainasemassa Välimeren alueen strategian ja sen toimintaohjelman toteutuksen yhteistyökumppanina. TAPRI Suomen verkostoineen tekee olennaista allianssin tavoitteiden toteutumista Suomessa edistävää työtä.

Aktiivisia kulttuuri- ja uskontodialogitoimijoita ovat muun muassa kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS sekä Visiofoorumi. Muslimien piirissä on nähtävissä

monipuolista järjestäytymistä muutamia vuosia sitten perustetun Suomen Islamilaisen Neuvoston (SINE) lisäksi. Suomen Ekumeeninen Neuvosto (SEN) on perinteisesti toiminut aktiivisesti vuorovaikutuksen edistämiseksi.

Kulttuurien- ja uskontojenvälisen dialogin ja yhteistyön mahdollisuudet Suomessa näyttävät hyviltä. Määrätietoisin toimin voidaan Suomessa välttää muualla maailmassa esiintyviä ristiriitoja ja vakavia jännitteitä. Suomi voi myös näyttää hyvää esimerkkiä muille aktiivisella Sivilisaatioiden Allianssin tavoitteiden toteuttamisella niin kansallisesti, alueellisesti kuin globaalitasolla.

EURO-VÄLIMERI-YHTEISTYÖ KULTTUURIENVÄLISEN DIALOGIN EDISTÄJÄNÄ

Suurlähettiläs, Euro–Välimeri-koordinaattori Risto Veltheim

Kirjoittaja toimii ulkoasianministeriössä Euro-Välimeri-yhteistyön koordinaattorina ja Suomen edustajana Välimeren unionissa. Tämän ohella hän on ollut Suomen kiertävä suurlähettiläs Algeriassa vuodesta 2008.

Välimeren alue on ollut merkittävien poliittisten tapahtumien keskipisteessä koko alkuvuoden 2011. Tunisiasta työttömän miehen dramaattisesta polttoitsemurhasta vuoden 2010 joulukuussa alkanut ja demokraattisia uudistuksia vaativa liikehdintä on nyt levinnyt lähes kaikkiin arabimaihin Välimeren ympärillä ja myös Persianlahden alueella. Vielä on vaikea ennustaa, mikä tulee olemaan lopputulos, mutta ennallaan eivät asiat tällä alueella enää ole, eikä aikaisempaan ole paluuta.

Monia on ihmetyttänyt tapahtuminen tavaton nopeus, joka on myös tullut yllätyksenä muulle maailmalle – mukaan lukien parhaat arabimaailman asiantuntijat, mikä ei sinänsä ole yllätys, sillä usein juuri asiantuntijat yllättyvät eniten oman alueensa muutoksista. Oli kyllä tiedossa, että arabimaiden taloudellis-teollinen kehitys oli varsin hidasta, ja sosiaalinen tilanne oli räjähdysherkkä. Useimmat kuitenkin arvioivat tämän satavan suoraan islamilaisen radikalismien edustajien laariin ja tuovan heitä lähemmäksi vallan kahvaa.

Varsin monissa arabimaissa kansantaloutta on ollut kasvattamassa melko vaatimaton, yksipuolinen ja vähän työllistävä tuotanto, ja etenkin uusien tuotantoalojen

valtaus, niin sanottu innovatiivisuus, on ollut heikkoa. Perinteinen maatalous, johon luontaisia edellytyksiä olisi, on sekin kärsinyt muun muassa vientimahdollisuuksien puutteesta ja tehoviljelyn aiheuttamasta kilpailusta. Turismi on ollut monille tärkeä työllistävä tekijä, mutta nyt sekin on kärsinyt levottomuuksista ja epävakaudesta. Tästä on ollut seurauksena monissa maissa laaja ja jatkuvasti nouseva työttömyys, joka on kohdistunut etenkin nuorisoon uutena, työmarkkinoille pyrkivänä työvoimana. Ironista on, että työttömyyden on näköjään kokenut pahimmin juuri koulutettu nuoriso, mikä johtuu yksityissektorin heikosta työllistämiskyvystä. Yksin Algeriassa jää joka vuosi noin 40 000 korkea- tai ammattikouluopetuksen saanutta nuorta vaille työtä. Sen sijaan kouluttamaton väestö, jonka elämänodotukset ovat vaatimattomammat, selviää ehkä helpommin tarjoamalla työpanoksensa ”päivä kerrallaan” erilaisiin käytännön tarpeisiin.

EU-maat ovat investoineet omaan eteläiseen naapurustoonsa paljon vähemmän kuin esimerkiksi Yhdysvallat Latinalaiseen Amerikkaan tai Japani Aasian kehittyviin maihin. Päinvastoin monet EU-maiden suuryritykset ovat keskittyneet nimenomaan Aasian tiikereihin ja nouseviin Etelä-Amerikan maihin – pikemmin kuin omiin lähialueisiinsa – ja hoitaneet globaalia markkinointia niistä käsin. Yksi Pohjois-Afrikan maille perinteisesti tärkeä teollisuudenala, joka on kärsinyt suuresti, on tekstiiliteollisuus. Monet Pohjois-Afrikan maat olivat jo 70-luvulla kehittäneet Euroopan markkinoille suuntautuvaa tekstiiliteollisuutta mutta menettivät nopeasti kilpailuasemiaan suurten tavamerkkien siirtyessä Aasiaan, jossa halpa työvoima yhdistyi edistyneeseen tuotantoteknologiaan, tehokkaaseen markkinointiin ja avoimeen business-ilmapiiiriin.

90-luvulta alkanut globalisaatio ja raju kansainvälisen tuotannon uusjako ovat siten vaikuttaneet hyvin ratkaisevasti maihin, jotka eivät ole kyenneet nopeasti löytämään omia vahvuuksiaan ja sopeuttamaan tuotantoelämäänsä niiden mukaan. Kansallisten voimavarojen mobilisoiminen ja ohjaaminen innovatiiviselle ja dynaamiselle yksityissektorille ei todellakaan ole ollut arabimaailman vahvuuksia. Autoritaarisina ja jäykkinä yhteiskuntina ne ovat pikemminkin odottaneet tietämyksen ja neuvojen tuloa ylhäältäpäin. Joissakin maissa tämä valtiojohtoisen suunnitelmatalouden ajatusmalli elää vielä hyvinkin vahvana.

TUNISIAN ESIMERKKI – JA MITÄ SIITÄ SEURASI

Eräänlainen paradoksi on, että arabimaiden liikehdintä alkoi juuri Tunisiasta, joka oli kaikkien asiantuntijoiden mielestä Pohjois-Afrikan taloudellinen menestystarina. Sen talous oli paljon avautuneempi kuin naapureiden, ja se oli saanut runsaasti investointeja. Näiden lisäksi sen tuotantorakennekin oli monipuolistunut. Ilman komplekseja tai historian painolasteja se haki läheisempää yhteistyötä muun muassa EU:n kanssa ja sai myös siltä sekä neuvontaa ja tietotaitoa että investointeja. Miksi sitten juuri Tunisia räjähti ensimmäisenä?

Tunisiassa kehittyi kulissien takana toisenlainen ongelma, johon ei ajoissa osattu kiinnittää riittävästi huomiota: valtaapitävän, pitkäaikaisen presidentin Ben Alin ympärille oli kerääntynyt sukulaisista ja suosikeista koostunut ahne ja korruptoitunut lähipiiri, joka osallistui tiiviisti kaupankäyntiin ja rikastui lähes jokaisesta maassa tehdyssä liiketoimesta. Viime aikoina tuli yhä enemmän esille Ben Alin nuoren ja tuhlailijan puolison Leila Trabelsin rooli. Tämä yökerhoelämän kautta presidentti Ben Alin tuttavuuteen tullut nainen tuli jasmiinivallankumouksen aikana symboloimaan vallan turmeltuneisuutta – vähän samaan tapaan kuin Marie Antoinette Ranskan vallankumouksessa.

Vaikka Tunisiassa lehdistönvapaus oli tiukasti valvottu, huhut Trabelsin toiminnasta ja rikkauksista kiersivät suusta suuhun ja herättivät suurta katkeruutta. Eräänlainen viimeinen pisara oli se, että Wikileaks-paljastukset kertoivat amerikkalaihallinnon tietävän tämän ja tuskailevan ongelman kanssa huolimatta muuten hyvistä poliittisista suhteista. Tämän on täytynyt tuntua tavallisista, usein vaikeaa arkipäivää elävistä, tunisialaisista äärettömän nöyryyttävältä ja samalla herättävän vihan tunteita, jotka vain odottivat tilaisuutta purkautua.

Siirtyminen epäsuosittuun diktaattorin kukistamisesta toimivaan demokratiaan ei kuitenkaan ole helppoa sen enempiä Tunisiassa kuin muuallakaan. Arabimaista puuttuu demokratian perinne. Oikean ja moniarvoisen demokraattisen kulttuurin luomiseen tarvitaan vielä paljon uutta asennetta ja kasvatusta. Varsin oleellista on myös suvaitsevaisuuden ja erilaisuuden arvostaminen, mikä on välttämätön edellytys demokratian onnistumiselle. Erityisongelma on muun muassa se, että jos äänestäjät

identifioituvat erilaisten etnisten, heimopohjaisten tai uskonnollisten ryhmien puitteissa, enemmän kuin poliittisen ajattelun ja puolueohjelman mukaan, todellisen demokratian toteutuminen saattaa vaikuttaa hataralta. Silti se on ainoa tie, jolla moderni yhteiskunta saadaan kestäväällä tavalla toimimaan siten, että kaikki voivat luottaa vallassa olevien toimintaan. Näkemykset, että esimerkiksi arabimaat eivät vielä ole kypsiä demokratiaan ja siksi ne olisi jätettävä autoritaaristen hallitsijoiden – tai jopa armeijan – hallintaan, ovat aikansa eläneitä.

VÄLIMERI-YHTEISTYÖN TAUSTA

Pohjois-Afrikka on Euroopan eteläistä naapurustoa ja siten EU:lle strategisesti tärkeä alue. Naapuruus on kaikessa hyvässään valtava mahdollisuus - mutta myös monenlaisten uhkakuvien luoja, jos asiat menevät huonosti. Lukuisat kirjaillijat, tutkijat ja filosofit ovat korostaneet Välimeren yhteyden suurta historiallistakin merkitystä sen kansojen sivistyksellisessä kehityksessä, tapahtuipa tämä kehitys sitten rauhanomaisissa tai sotaisissa merkeissä. Tämä yhteys on viime aikoina ollut pikemminkin vahvistumassa. EU onkin korkeimmalla tasolla huippukokouksissa korostanut, että sen oma turvallisuus on läheisesti sidottu eteläisen naapuruston turvallisuuteen. Kun Libyan johtaja Gaddafi 18.3.2011 uhkasi kääntää maahansa kohdistuvat Ranskan ja Ison-Britannian ilmaiskut sodaksi koko Välimeren alueella, tämä uhkaus tuntui hyvin konkreettisella tavalla monilla paikoilla Välimeren rannoilla.

EU:n yhteinen Välimeri-politiikka perustuu vuonna 1995 aloitettuun Euro-Välimeri-kumppanuuteen eli niin sanottuun Barcelonan prosessiin, jonka puitteissa solmittiin kahdenväliset assosiaatiosopimukset kaikkien siihen osallistuvien eteläisten kumppanimaiden kanssa. Samalla kehitettiin laaja monenkeskisten kokousten sarja edistämään ja harmonisoimaan yhteistyötä eri aloilla. Yhteistyön piiriin tulivat muun muassa poliittiset, kaupallis-taloudelliset ja niin sanotut sivistykselliset sekä inhimillisen ulottuvuuden alueet.

Yhteisiä ulkoministerikokouksia on ollut säännöllisesti, ja päivittäistä työtä on johtanut korkeiden virkamiesten kokous. Prosessissa luotiin myös kattava verkosto eihallitustenvälisiä toimijoita kuten Anna Lindh -säätö dialogia

edistämään, kansalaisyhteisö NGO-Platform, parlamentaarinen yleiskokous (EMPA) sekä erilaisia tutkija- ja yliopistoverkostoja. Tämän ei-hallitustenvälisen toiminnan kautta toteutui laajalti pyrkimys kulttuurienvälisen dialogin tiivistämiseen Välimeren alueella, joka on aina ollut erilaisten kulttuurien kohtaamispaikka. Olosuhteet ovat aikojen saatossa muuttuneet ratkaisevasti.

Taloudellisen kehityksen eriytyminen on tällä vuosisadalla johtanut monenlaisiin muureihin myös ihmisten välisessä liikkumisessa. Ei-toivotun siirtolaisuuden paineessa EU-maat ovat ryhtyneet rajoittamaan ja valvomaan maahanmuuttoa monin tavoin. Nykyisen Schengen-viisumiprosessin kokevat tuskallisena monet sellaiset, joiden matkan tarkoitus on täysin oikeutettu ja perusteltu. Spontaanien ja vilkkaiden henkilökohtaisten suhteiden tilalle on tietysti tullut TV, nettiyhteydet ja muut nopeasti kasvavat kommunikaatiovälineet, mutta aitoihin ihmistenvälisiin kontakteihin on tullut rajoituksia.

On jonkinlaisen filosofisen pohdinnan paikka, ovatko eri kulttuurien väliset erot sitten lähtökohtaisesti konfliktin aiheita – vai pikemminkin rikkauden ja moniarvoisuuden lähde kuten juhlapuheissa sanotaan. Vastauksen antamisessa on huomioitava, ettei yhtenäistä kuvaa arabiyhteiskunnista enää ole ja miltei kaikki yleistyksiset niistä ovat harhaanjohtavia.

Kaikissa arabimaissa on hyvin ”länsimaisittain” eläviä, ja jopa ”länsimaisittain” ajattelevia ihmisiä, joiden kohdalla puheet dialogin tarpeesta ovat turhia. Näihin kuuluu vanhaa, eurooppalaisittain koulutettua tai kasvatettua yläluokkaa, seka-avioliiton solmineita sekä myös paljon netissä verkostoituneita nuoria, joiden maailmankuvaa ja elämän odotuksia länsimainen media paljolti muokkaa. Tällaisia ovat henkilöt, joita itse useimmiten tapaamme kansainvälisissä yhteyksissä. Mutta sitten on myös vannoutuneita toisinajattelijoita, radikaaleja jihadisteja, joiden mielestä länsimaiden taholta ei ole mitään hyvää odotettavissa. Näiden mielestä länsimaiden perimmäisenä ajatuksena on, ja on aina ollut, vain oman edun tavoittelu, olipa se taloudellista, poliittista, uskonnollista tai muuta. Valitettavan moni löytää tähän perusteluja siitä, että länsi on ollut valmis veljeilemään kenen tahansa diktaattorin kanssa, jos siitä on koitunut hyviä kauppvoja omille yrityksille.

Historiallisessa katsannossa tässä kulttuurien kohtaamisessa on koettu vaikeita ja helppoja aikoja: on nähty uskonsotia, risti- ja valloitusretkiä ja tosinuskovien vainoja.

Kansainväliset konfliktit, kuten Suezin sotaretki, Persianlahden ja Irakin sodat, Afganistan sekä Lähi-idän kriisit, ovat vaikuttaneet kulttuurienväliseen kanssakäymiseen suuresti. Erilaisten vaiheiden myötä myös kuva länsimaisista ystävinä ja vihollisina on vaihdellut. Välimeren alueella on myös hyvin harmonista rinnakkaiseloä, jossa eri uskontoja ja sivilisaatioita edustavat väestönosat ovat eläneet rinnakkain ja lähekkäin suhteellisen sopusointuisesti.

Niin sanottu painekattilateoria on tässä suhteessa hyvin kuvaava, vaikka ei erityisen mairitteleva kansalaisyhteiskunnalle. Teorian mukaan kovan hallinnon aikana väestön sisäiset eroavaisuudet hälvenevät, perustuivatpa ne sitten uskontoon, etniseen taustaan tai muuhun ominaisuuteen. Kova hallinto pitää kansansa koossa ja nurinat aisoissa. Kun tämä tukahduttava, mutta osin myös kokoava autoritaarisuus äkisti poistuu, painekattila purkautuu. Kansalaisryhmät käyvät uusien, kiihkomielisten, johtajiensa yllytyksestä armottomaan taistoon asemastaan kansojen meressä ja päätyvät jopa väkivaltaisesti toistensa kimppuun. Tuntemme Irakista, että sunnit, shiitit ja kurdit ovat usein paikoin olleet hyvin sekoittuneita: keskinäiset avioliitot ja perheiden yhdyntymiset ovat olleet yleisiä. Vasta, kun piti määritellä keskinäiset voimasuhteet uudessa, diktaattorista vapautetussa Irakissa, alkoivat keskinäiset vihollisuudet. Parlamentaarin kilpailu erilaista ajattelua tarjoavien puolueiden kesken ei ole onnistunut, vaan samaistuminen etniseen ja uskonnolliseen identiteettiin, jossa äänestäminen menettää merkityksensä. Samaa on sanottu myös muun muassa entisestä Jugoslaviasta, jossa serbien, kroaattien ja Bosnian muslimien keskeisten vihollisuuksien puhkeaminen rajuiksi sodiksi Titon kuoltua yllätti monet jugoslaavit – ja pani miettimään miksi ennen tultiin toimeen.

Pitkällä tähtäimellä on luotettava siihen, että kansalaiset oppivat demokratian pelisäännöt ja rauhanomaisen tavan erilaisten kiistojensa ratkaisulle. Tätä ei varmasti kukaan kiistä. Mutta ainahan demokratiakaan ei auta ja onnistu, eikä aina mennä edes eteenpäin. Tästä on esimerkkejä jopa kehittyneessä Euroopassa: Belgiassa jatkuva walloonien ja flaamien kärjistynyt ristiriita on ajoittain ajanut maan hajoamisen partaalle, vaikka suoranaisiin väkivaltaisuuksiin ei täällä EU:n sydämessä ole sentään jouduttu.

Euro-Välimeri-yhteistyössä dialogin tarvetta ovat lisänneet muun muassa sellaiset ilmiöt kuin laajamittainen siirtolaisuus Eurooppaan, laitton tai laillinen, poliittinen ja

uskonnollinen radikalisoituminen sekä suvaitsemattomuuden lisääntyminen. Kaikissa näissä ilmiöissä ”vierasmaalainen” nähdään outona, häiritsevänä ja jopa uhkaavana. Samalla korostettaessa omien arvojen ja perinteiden arvokkuutta tätä uskoa vahvistetaan halveksumalla ja torjumalla muita.

Kulttuurien välisen dialogin pääasiallisena instrumenttina on vuodesta 2003 ollut Anna Lindh -säätiö, joka tekee arvokasta työtä marokkolaisen puheenjohtajansa André Azoulayn ja espanjalaisen Andreu Claret'n johdolla. Jo alueen 3000 kansalaisjärjestön kokoaminen yhdeksi verkostoksi 43 maassa on ollut suurteko, jonka arvo Euro–Välimeri-yhteistyölle on erittäin keskeinen.

VÄLIMEREN UNIONI SYNTYY

Vuonna 2007 Ranskan presidentiksi tullut Nicolas Sarkozy nosti jo vaalikampanjansa aikana Välimeren asiat korkealle ohjelmapuheissaan katsoen, etteivät vallitsevat järjestelyt kykene riittävästi vastaamaan Välimeren alueen laajoihin poliittisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin haasteisiin. Hän esitti niiden vahvistamista luomalla ”Välimeren unioni”, jossa näkyvämpi johtorooli olisi valtioiden ja hallitusten päämiehillä ja heidän säännöllisillä tapaamisillaan. Alkuperäisenä tarkoituksena tosin oli, että siihen kuuluisivat EU:sta vain Välimeren rantavaltiot.

Pitkällisten neuvottelujen päätteeksi Sarkozy taipui vuoden 2008 neuvotteluissa kuitenkin siihen, että EU-puolelta mukaan tulevat tasavertaisina kaikki jäsenmaat ja myös EU:n instituutiot, kuten oli myös Barcelonan prosessissa. Pariisissa heinäkuussa 2008 järjestetyssä huippukokouksessa valtionpäämiesten julistuksella luotu Välimeren unioni (Union for the Mediterranean) (VU) sai täten alkunsa ja myös muotonsa.

Unioni rakentuu pääosin aiemman Barcelonan prosessin pohjalle, mutta sitä vahvistetaan eräillä uusilla instituutioilla, ja sen tavoitteisiin kirjattiin erityisesti kaupallisesti kannattavien investointi- ynnä muiden hankkeiden kehittäminen hallitustason kontaktien rinnalla. Välimeren unionin nykyinen jäsenmäärä on 43 valtiota, johon kuuluvat kaikki 27 EU-maata, arabiryhmän yhdeksän maata, mukaan lukien Palestiinalaishallinto, Israel, Turkki sekä Länsi-Balkanin maat Albania, Kroatia ja Montenegro. Lisäksi Arabiliitto hyväksyttiin täytenä osallistujana kaikkiin kokouksiin.

Näin ollen Välimeren rantavaltioista poissa on vain Libya, joka johtajansa Muammar Gaddafin aikana ei ole halunnut olla tällä forumilla mukana.

VU:n uusista instituutioista tärkein on pysyvä sihteeristö, jonka tehtäväksi juuri uusien kehitysprojektien identifioiminen annettiin. Sen osalta on päästy yksimielisyyteen monista perustamiseen liittyvistä asioista, muun muassa sijaintipaikasta (Barcelona, Espanja) ja keskeisistä tehtävien jaoista. Varsinaisesti sen työskentely on kuitenkin vielä alussa eikä luvattuja uusia VU-projekteja ole vielä syntynyt.

Toinen tärkeä muutos oli kahden puheenjohtajan järjestelmä eli rinnakkaispuheenjohtajuus, jossa johtajista yksi tuli EU:n ja toinen etelän partnerimaiden joukosta. Täten oli tarkoitus antaa partnerimaille entistä suurempi omistajuus yhteistyössä sekä mahdollisuus vaikuttaa sen johtamiseen EU:n puheenjohtajan rinnalla. Ensimmäisinä rinnakkaispuheenjohtajina ovat toimineet Ranska ja Egypti. Nyt ovat molemmat lopulta ilmoittaneet olevansa valmiita muutoksiin, joten myös tässä suhteessa ollaan uuden tilanteen edessä. Lisäksi sovittiin, että Välimeren unionin huippukokouksia pidetään joka toinen vuosi ja ulkoministerikokouksia joka vuosi. Näiden lisäksi perustettiin niin sanottu pysyvä komitea, jonka kokoontumispaikka on Bryssel ja joka toimii SOM-kokousten välillä valmistelu- ja toimeenpanoelimenä.

YHTEISTYÖN ALOITTAMINEN KANGERRELLUT

Näin Pariisin huippukokouksen jälkeen voi todeta, että Välimeren unionin liikkeellelähtö on sujunut kangerrellen eikä tavoitteena olleisiin konkreettisiin tuloksiin olla vielä päästy. Pahiten tilanteeseen on vaikuttanut Lähi-idän konflikti, joka on arabimaiden vaatimuksesta halvaannuttanut ajoittain pitkäksikin aikaa hallitustenväliset kontaktit. Näin on tapahtunut muun muassa Gazan konfliktin jälkeen vuonna 2009, jolloin ministerikokouksia ei järjestetty kuuden kuukauden ajan. Euro-Välimeri-yhteistyön peruslähtökohtana on alusta alkaen ollut pyrkimys luoda Välimerestä ”rauhan meri”. Samassa yhteydessä on ilmaistu tuki Lähi-idän rauhanprosessille ja palestiinalaisten oikeudelle omaan, elinkelpoiseen valtioon vuoden 1967 rajojen puitteissa. Tätä käsitellään säännöllisesti niin sanotussa poliittisen dialogin osuudessa, ja se on oleellinen osa myös ulkoministeri- ja huippukokousjulkilausumia. Kun Israelin uusi hallitus

keväällä tuntui aluksi torjuvan tämän ”kahden valtion” mallin tai asetti sille ehtoja, jotka sen käytännössä vesittivät - samalla jatkaen asutustoimintaa miehitettyillä alueilla - arabit puolestaan katsoivat, ettei kumppanuuden luomiselle ole enää edellytyksiä. Hallitustenvälinen yhteistyö on näin jatkuvasti takkuillut, mikä näkyi juuri vuonna 2009.

Lähi-idän kiistan ohella tilannetta on vaikeuttanut Turkin ja Kyproksen kiista, joka on herättänyt odottamattomia ongelmia muun muassa projektien kansainvälisyyden määrittelyssä ja osin jopa halvaannuttanut henkilönimityksiä perustettavan sihteeristön rekrytoinneissa.

Valitettavasti myös EU:n puolella on esiintynyt vielä Lissabonin sopimuksen tultua hyväksytyksi paljon kädenvääntöä siitä, minkälainen prosessi Välimeren unioni lopulta on ja millainen rooli EU:n yhteisillä instituutioilla tulee siinä olla. Sopimustekstejä tiukimmin lukevat valtiot, kuten Iso-Britannia, katsovat, että tämä on ensisijaisesti hallitustenvälinen prosessi, jossa EU:n yhteisillä instituutioilla on vain rajallinen, politiikan yhteisiin alueisiin rajattu rooli. Ennen tämän ongelman selvittämistä, ei myöskään EU:n puolella ole täyttä selvyyttä Välimeren unionin toiminnasta.

VÄLIMEREN UNIONI OSANA EUROOPAN NAAPURUUSPOLITIikkaA

Välimeren unionin rinnalla yksi keskeisiä EU:n instrumentteja on vuonna 2004 aloitettu Euroopan naapuruuspolitiikka (ENP). Kun Välimeren unioni toimii yhteisenä koko alueen kattavana monikeskisenä foorumina, ENP keskittyy maakohtaisten toimintaohjelmien laatimiseen ja toimeenpanoon. Yhteistä molemmille instrumenteille on, että ne rahoitetaan naapuruuspolitiikan rahoitusmekanismin (ENPI) kautta. Tästä rahoituksesta noin 80 prosenttia ohjataan kahdenväliseen toimintaan, loppujen tullessa yhteisten ohjelmien osalle.

Euroopan itälaajentumisen jälkeen vuonna 2003 synnytetty ja suuressa määrin itään katsova Euroopan naapuruuspolitiikka (ENP) kattaa tämän ohella siis myös Euro-Välimeri-kumppanit. ENP:n tavoitteena on jopa ollut hälventää jakolinjaa itäisiin ja eteläisiin kumppaneihin sekä vastata yhdenmukaisella tavalla myös naapuruston kasvaneisiin odotuksiin laajan yhteistyön kirjon eri alueilla. Tässä suhteessa alkuperäiset odotukset eivät ole täysin täyttyneet, sillä kehitys molemmissa ilmansuunnissa on ollut

hyvin eriytynyttä ja omien erityispiirteiden sävyttämää.

Keskeisenä välineenä ENP:n toteuttamisessa on siis vuotuinen toimintasuunnitelma (action plan), jossa ENP:n tavoitteet ja periaatteet on maatasolla sovittu. VU:iin osallistuvista niin sanotuista Välimeri-kumppaneista tällainen on solmittu kaikkien muiden (Marokko, Tunisia, Egypti, Jordania, Libanon, Israel) paitsi Algerian ja Mauritanian kanssa. Näiden syiden selvittäminen ei varsinaisesti ole tämän kirjoituksen aiheena, mutta todettakoon että lähtökohtaisesti EU on ollut valmis tarjoamaan ENP-yhteistyötä samoin edellytyksin kaikille Välimeren rantamaille.

ENP:n rahoitusinstrumenttina toimii ENPI (European Neighborhood Policy Instrument), jonka kokonaisbudjetti vuosina 2007–13 on noin 12 miljardia euroa. Se hyväksyy EU:n asettamien budjettirahojen puitteissa erilaisia ohjelmia ja projekteja, jotka voivat olla ENP-maille yhteisiä, erikseen etelä- ja itä-partnereille tarkoitettuja tai maakohtaisia. Välimeren alueen osuus rahoituksesta on noin kaksi kolmasosaa ja itäisten kumppanimaiden yksi kolmasosa. Väkiluvun mukaan laskettuna tämä vastaa noin samaa panostusta asukasta kohden molemmissa suunnissa. Etelän kumppanien kanssa varoista noin 75 prosenttia käytetään maakohtaisten ohjelmien rahoitukseen, loput multiohjelmiin ja jakamattomiin eriin.

EU:n piirissä tulee usein esille linjariitoja tämän ENP-rahoituksen ”oikeasta” ja tarkoituksenmukaisesta jaosta. Eteläisen EU:n maat korostavat Välimeri-yhteistyön merkitystä, kun taas Keski- ja Pohjois-Euroopan maat pyrkivät lisäämään varoja itä-alueiden tarpeisiin. Suomi on ymmärrettävistä syistä korostanut itäisen ulottuvuuden merkitystä ja panostanut muun muassa lähialueyhteistyön tarpeisiin.

Myös Välimeren unionin perustamiseen ja ylläpitämiseen tarvittavat varat tulevat etupäässä ENPI-rahoista, mutta tarkoitus on, että myös vapaaehtoisrahoitusta saataisiin eri osallistujamailta. Muun muassa sihteeristön palvelukseen tulevien virkamiesten ja asiantuntijoiden toivotaan olevan osallistujamaiden hallitusten kustantamia.

Erityisesti uusiin, luottokelpoisiin projekteihin suunniteltuja varoja toivotaan myös yksityiseltä sektorilta sekä kehitys- ja rahoituslaitoksilta. Toiminta-ajatuksena on, että projektit valmistellaan siten, että niihin voidaan hakea normaalia yritys- tai riskirahoitusta eli ne ovat pankkikelpoisia (bankable). Etenkin energiatuotanto-, liikenneinfrastruktuuri- ja ympäristönparannusohjelmien katsotaan tarjoavan tähän

runsaasti mahdollisuuksia.

UUTTA NAAPURUUSPOLITIikkaa ETSITÄÄN

Arabimaiden demokratisoitusprosessi on asettanut EU:n jälleen uuden haasteen eteen sekä poliittisesti että taloudellisesti. Diktatuureista tai autoritaarisista hallinnoista vapautuneet arabikansat odottavat kärsimättömästi parannusta myös elinoloihinsa. Tämä on ymmärrettävää ja näinhän oli asian laita myös entisessä Neuvostoliitossa ja Itä-Euroopassa. Poliittinen vallankumous saattaa joissain tapauksissa kuitenkin olla helpompi kuin kansalaisten elintason ja taloudellisten odotusten nopea tyydyttäminen. Tämän tiesi jo argentiinalainen lääkäri Che Guevara Kuubassa 1950-luvulla todetessaan, että vallankumouksen ohella ”kuubalaisten tulisi oppia myös tekemään töitä”.

Kuten edellä on jo todettukin, arabimaat ja niiden talousjärjestelmät tarvitsevat paljon myös rakenteellisia uudistuksia, jotta muun muassa liike-elämä ja yritystoiminta ryhtyisivät kukoistamaan. Ehkäpä voidaan ilkkurisesti todeta, että tarvittaisiin enemmän ”materiaalisesti suuntautuvaa” elämäntapaa kuin perinteisiin uskonnollisiin ja muihin ei-materiaalisiin arvoihin perustuvaa kulttuuria. Sinänsä uskonnon ei pitäisi olla este talouselämän modernisaatiolle, koska useissa Aasian tiikereiksi kutsutuissa maissa valtauskonto on islam.

Taloudelliselle kehitykselle tarjottavan tuen muotona EU onkin päättänyt nimenomaan lainoituksen lisäämisestä. Euroopan investointipankin lainakattoa Välimeren alueen partnerimaille on päätetty korottaa miljardilla eurolla. On myös aikomus selvittää tähän asti niin sanotuissa transitiomaissa toimineen ERDB:n soveltuvuutta myös arabimaiden muutosprosessin tukijaksi.

Sen sijaan niin sanotun lahja-avun osalta budjettivaikeuksissa elävillä EU-mailla on hyvin vähän tarjottavaa ja ainoaksi keinoksi jäänee avun parempi kohdentaminen ja tehokkuuden lisääminen. Ideana on antaa enemmän niille maille, jotka tekevät enemmän ”itsensä auttamiseksi” sinänsä välttämättömässä uudistusprosessissa.

SUOMEN TOIMINTA VÄLIMERELLÄ

Euro–Välimeri-yhteistyön ensimmäinen vaihe eli Barcelonan prosessi käynnistyi vuonna 1995 – siis samana vuonna, kun Suomi tuli EU:n jäseneksi. Kyseessä oli siten ensimmäinen merkittävä EU:n ulkosuhdeprosessi, jossa Suomi oli alusta alkaen täysivaltaisena mukana. Suomi onkin osallistunut aktiivisesti näiden suhteiden kehittämiseen useilla eri aloilla. Vuonna 1997 Suomi järjesti prosessin ensimmäisen ympäristöministerikokouksen Helsingissä, ja Suomen toiminta ympäristöasioissa, muun muassa Horizon 2020 -ohjelman puheenjohtajanaan, on myös ollut näkyvää.

Suomen puheenjohtajakaudella 2006 järjestettiin peräti neljä ministerikokousta: teollisuusministerikokous Kreikassa, ympäristöministerikokous Kairossa, naisten asemaa yhteiskunnassa käsittelevä ministerikokous Istanbulissa, joka oli ensimmäinen tasa-arvokysymyksiä käsittelevä ministerikokous tällä forumilla. Viimeisenä ministerikokouksena järjestettiin ulkoministerikokous, joka pidettiin Tampereella 27.–28.11.2006. Suomen puheenjohtajakaudella järjestettiin myös muita kokouksia kuten laaja kansalaisjärjestöfoorumi Marokossa ja kulttuurienvälisen dialogin verkostojen johtajien kokous Tampereella ulkoministerien kokouksen yhteydessä. Tampereella järjestettiin myös Euro–Välimeri-alueen yliopistojen rehtorien tapaaminen, joka myöhemmin johti pysyvän foorumin luomiseen. Korkeakoulu- ja tutkimusyhteistyö onkin ollut Välimeri-yhteistyössä voimakkaasti kasvava alue.

Suomen valtionjohto ei ole koskaan jättänyt väliin Euro–Välimeri-yhteistyön piirissä järjestettyä tapaamista. Presidentti Tarja Halonen osallistui Barcelonan prosessin huippukokoukseen vuonna 2005 Barcelonassa ja Välimeren unionin perustavaan huippukokoukseen. Vuonna 2008 järjestettyyn Pariisin kokoukseen osallistuivat sekä tasavallan presidentti Tarja Halonen että pääministeri Matti Vanhanen. Tällaiset tapaamiset ovat hyödyllisiä paitsi itse prosessin vahvistamiseksi myös henkilökohtaisten suhteiden solmimiseksi ja vahvistamiseksi alueen johtajien kanssa.

Suomi on perinteisesti asettanut toimintansa painopisteen ihmisoikeuskysymyksiin ja demokratiakehitykseen mukaan lukien tasa-arvoasien edistämisen, mutta monet muutkin Euro–Välimeri-yhteistyön alat olleet Suomelle tärkeitä. Muun muassa informaatio- ja kommunikaatioteknologian alalla Suomella on

ollut vahva panos ja Suomen kokemuksiin on myös kohdistunut laajaa mielenkiintoa. Ulkomaankauppaministeri Paavo Väyrynen osallistui vuonna 2008 Kairossa pidettyyn ICT-ministerikokoukseen ja toimi yhden paneelin puheenjohtajana. ICT-yhteistyön tavoitteena on muun muassa vahvistaa tietoyhteiskuntaa eri elämänalueilla, auttaa verkostoitumista Välimeren molemmin puolin sekä vahvistaa Pohjois-Afrikan maiden ja Lähi-idän alueiden yhteistyötä EU:n ja sen toimijoiden kanssa.

Suomen kauppavaihdosta Pohjois-Afrikka ja Lähi-itä edustavat vain viittä prosenttia. Siitä huolimatta alue ja erityisesti sen maksukykyisimmät maat (muun muassa energiantuottajamaat) tarjoavat varsin hyvät mahdollisuudet viennin ja kansainvälistymisen kasvulle. Välimeren unionin puitteissa on erityisesti pyritty korostamaan molempia puolia hyödyntävän kaupallis-taloudellisen yhteistyön merkitystä. Suomella on tässä erityisen suuret mahdollisuudet muun muassa ICT-sektorin, ympäristöosaamisen, infrastruktuurin kehittämisen, uusiutuvien energia-alojen, koulutusviennin ja merialueiturvallisuuden aloilla. Myös muilla aloilla voi ilmaantua erilaisia potentiaalisia toiminta-alueita, joiden hyödyntäminen saattaisi olla alan kehityksen kannalta tärkeää.

Myös ei-hallitustenvälisillä alueilla Suomi on toiminut aktiivisesti. Suomi tukee kulttuurien välisen dialogin vahvistamiseksi toimivan Anna Lindh -säätiön ja sen kotimaisen verkoston toimintaa, jonka koordinaattorina Tampereen rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus (TAPRI) toimii. Suomen eduskunta (EUAV) on toiminut Euro–Välimeri parlamentaarisisessa yleiskokouksessa (EMPA) osallistuen sen kokouksiin.

SUOMEN TAVOITTEET PÄHKINÄNKUORESSA

Välimeren unionin tavoitteet, jotka suurelta osin nojautuvat jo 90-luvulla aloitettuun yhteistyöhön, on myös omaksuttu täysipainoisesti Suomen tavoitteiksi. Arabimaiden nopea ja yhä laajemmalle levinnyt demokratian kaipuu on tehnyt tästä yhteistyöstä yhä tärkeämpää, ajankohtaisempaa ja vaativampaa. Useimpien muiden Euroopan maiden tavoin Suomikin on vahvasti sitoutunut tukemaan tätä kehitystä ja haluaa sen myös onnistuvan, niin poliittisesti, taloudellisesti kuin sosiaalisestikin.

Miten uusi kumppanuus tarkkaan sanoen muotoillaan, mitkä ovat painopisteet, reunaehdot ja pelisäännöt, ovat kysymyksiä, jotka ovat suurelta osin vielä keskusteltavina. On myös muistettava että kaikella ”avustamisella” on kaksi osapuolta – auttaja ja autettava – ja mieluiten puhutaankin vain yhteistyökumppaneista. Se miten yhteistyöprojektit lopulta muotoutuvat, riippuu myös EU:lle osoitettavista pyynnöistä ja ehdotuksista.

Tässä tilanteessa tämä asia on vielä auki: arabimaat korostavat mielellään sitä, että demokratiaprosessi on niiden oma ja sen on pysyttävä kansallisissa käsissä, jos sen halutaan onnistuvan. Tämä on hyvin luonnollista, sillä monissa arabimaissa tunnetaan vieläkin epäluuloa maahan tuotuja ideoita ja arvoja kohtaan – ja ne herättävät helposti muistoja siirtomaavallan ajoilta.

Tähän yhteistyöhön osallistuminen on tuonut Suomelle laajalti tuntemusta alueen ongelmista ja kosketuspintaa näihin yhteiskuntiin laajassakin mielessä. Korostamalla yhteistyöhaluaan ja -kykyään Euroopan eteläisellä rajalla Suomi on myös voinut helpommin hakea tukea omien lähialueiden kanssa käytävään yhteistyöhön niin Pohjoiseen ulottuvuuteen ja Itämeri-yhteistyöhön kuin ENP-lähialueyhteyksiin.

Suomi onkin pyrkinyt välttämään avoimen kilpailutilanteen syntymistä eri naapurustojen kesken muun muassa varojen allokoinnissa ja pyrkinyt tasapuoliseen ja oikeudenmukaiseen suhtautumiseen ENPI-varoja jaettaessa.

Välimeren alueella Suomi on korostanut kokonaisvaltaisen lähestymistavan vahvistamista haettaessa ratkaisuja alueen moninaisiin ongelmiin, joihin kuuluvat riittämätön taloudellinen kehitys, laaja työttömyys, radikalisoituminen ja laitton siirtolaisuus. Myös yksityisen sektorin parempi mukaantulo alueen kehitysprojekteihin on tärkeätä ja tämä on Välimeren unionin suurimpia haasteita.

Suomi on jo Barcelonan prosessin aikana tukenut aktiivisesti EU:n Välimerisuhteiden edistämistä pääpainon ollessa ihmisoikeuksien, demokratian, hyvän hallinnon ja tasa-arvoasioiden edistämisenä. Viime vuosina ovat myös kulttuurienväliseen dialogiin liittyvät haasteet nousseet voimakkaasti esille eikä ole odotettavissa että niiden merkitys tulevaisuudessakaan vähenisi. Tämän vuoksi edistämme muun muassa kansalaisyhteiskunnan vahvistamista ja myös poliittisen dialogin tiivistämistä sekä kahden- että monenvälisissä suhteissa.

TAMPEREEN RAUHAN- JA KONFLIKTINTUTKIMUSKESKUS

Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus TAPRI perustettiin Tampereelle vuonna 1969 eduskunnan säätämällä lailla, ja se aloitti toimintansa seuraavana vuonna. Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus TAPRI on monitieteinen ja kansainvälinen tutkimuslaitos, joka tekee korkeatasoista sotiin ja konflikteihin liittyvää tutkimusta. Keskeistä on konfliktien ratkaisuvaihtoehtojen, välitystoiminnan mahdollisuuksien sekä rauhan- ja sovitteluprosessien analysointi.

TAPRI:n tutkimuspoliittinen ohjelma ottaa huomioon yhteiskunnalliset ja kansainväliset kehitysnäkymät sekä rauhantutkimuksen perinteisiin perustuvan tieteellisen kehityksen. Yleisemana on rauhanomainen muutos, johon keskuksen meneillään olevat tutkimushankkeet nivoutuvat.

TAPRI:n tutkimustoiminta on avointa ja sen tuotos julkaistaan kansallisilla ja kansainvälisillä tieteellisillä foorumeilla. TAPRI:n tutkijat osallistuvat asiantuntemuksensa pohjalta yhteiskunnalliseen keskusteluun, mihin liittyy yhteistyö tiedotusvälineiden, kansalaisjärjestöjen ja eri oppilaitosten kanssa. TAPRI antaa myös rauhan- ja konfliktintutkimukseen liittyvää opetusta.

ANNA LINDH -SÄÄTIÖ

Anna Lindh -säätiö (ALF) aloitti toimintansa vuonna 2005. Se on Barcelonan prosessin myötä perustettu säätiö, jonka tehtävänä on edistää Välimeren ja Euroopan maiden kulttuurien välistä vuoropuhelua. Säätiön tarkoituksena on tuoda ihmisiä yhteen ympäri Välimerta ja Eurooppaa, ja sen tehtävänä on parantaa keskinäistä kunnioitusta eri kulttuurien välillä sekä tukea kansalaisjärjestöjä työskentelemään alueen yhteisen tulevaisuuden rakentamiseksi.

Anna Lindh -säätiön toiminnassa on mukana kaikkiaan 43 maata Euroopasta ja Välimeren alueelta. Jokaisessa maassa toimii oma kansallinen ALF-verkosto. Verkostoissa on jäsenenä yli 3000 kansalaisjärjestöä ja muuta toimijaa muun muassa kulttuurin, taiteen, koulutuksen ja uskonnollisen toiminnan alueilta.

TAPRI, Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus

Tampereen yliopisto

Verkkojulkaisuja no. 3

VÄLIMEREN ALUETTA on pidetty perinteisesti yhtenä kulttuurien kohtaamisen kehtona. Vuoden 2011 arabikevät kansannousuineen, Norjan traagisten tapahtumien ohella, on nostanut kulttuurienvälisen vuoropuhelun yhä vahvemmin esille niin Suomessa kuin muualla Euroopassakin.

Tämä pohjoinen kolkamme on kuitenkin aina saanut osansa kulttuurienvälisestä vuorovaikutuksesta. Olemme imeneet vaikutteita ennen kaikkea Ruotsista, Venäjältä ja Itämeren alueelta. Nykyään kulttuuriamme yhä enemmän rikastuttavat muualta maailmasta Suomeen tulleet maahanmuuttajat. Suomalaisessa yhteiskunnassa kulttuurienvälistä vuoropuhelua ovat harrastaneet hyvin monenlaiset eri toimijat, mikä tulee teoksessa monipuolisesti esille. Eri kirjoittajien artikkelit antavat erinomaisen kuvan siitä, miten moninaisilla tavoilla käytännön kulttuurienvälistä vuoropuhelua suomalaisessa kansalaisyhteiskunnassa harjoitetaan ja miten käsitettä kulttuuri voidaan lähestyä niin monesta eri näkökulmasta.

Vuoden 2011 tapahtumat ovat paikoin pakottaneet tarkastelemaan kriittisesti omia mielikuviamme maamme ulkopuolisesta maailmasta ja itsestämme. Käsissäsi oleva teos auttaneekin kyseenalaistamaan ja mahdollisesti murtamaan ennakkoluuloja. Suomalainen kansalaisyhteiskunta piirtyykin teoksessa erittäin kansainvälisesti ja Suomi aktiiviseksi toimijaksi maailmalla. Kulttuurienvälistä vuoropuhelua käydään lähes maamme joka niemessä, notkossa ja saarelmassa. Olisiko jo aika hylätä ajatus maastamme Impivaarana ja todeta, että välimatka pyramideille ei olekaan kovin pitkä?

Professori **TUOMO MELASUO** on Tampereen rauhan- ja konfliktintutkimuskeskuksen tutkimusjohtaja ja keskittynyt tutkimustyössään Pohjois-Afrikkaan ja Välimeri-alueen problematiikkaan.

MATTI PESU opiskelee kansainvälistä politiikkaa Tampereen yliopistossa. Hän on toiminut tutkijassuhteena Tampereen rauhan- ja konfliktintutkimuskeskuksessa niin kotimaisissa kuin kansainvälisissä hankkeissa.

OUTI TOMPERI koordinoi Tampereen rauhan- ja konfliktintutkimuskeskuksessa Anna Lindh -säätiön Suomen verkostoa sekä osallistuu TAPRI:n Välimeri-projektin kotimaiseen ja kansainväliseen toimintaan.

ISBN: 978-951-44-8512-1
ISSN: 1459-5184

